

‘Gewoon meedoen’ is niet zo gewoon

Een verkennend onderzoek naar de participatie van
bewoners met een LVB in de sociale basis in Amsterdam.

Pamela Lucas, Saskia Welschen, Marc Hoijtink | m.m.v. Rosanne van Kommer
Februari 2023

Colofon

Dit is een uitgave van de Hogeschool van Amsterdam,
Kenniscentrum Maatschappij en Recht,
lectoraat Stedelijk Sociaal Werk.

Alles uit deze uitgave mag, mits met bronvermelding,
worden vermenigvuldigd en openbaar gemaakt.

Deze uitgave is onderdeel van de Werkplaats
Sociaal Domein Amsterdam en omgeving,
een samenwerkingsverband tussen regionale
instellingen en de Hogeschool van Amsterdam,
in samenwerking met het Ministerie van VWS.

Penvoerder van de Werkplaats is Lex Veldboer, die als lector Stedelijk Sociaal Werk
commentaar heeft geleverd op eerdere versies.

Auteurs: Pamela Lucas, Saskia Welschen, Marc Hoijtink.

Met medewerking van Rosanne van Kommer, Melissa Boekholt en Jelle van Aanholt.

Met dank aan Mireille Buree, Daan Stremmelaar, Hugo Rensink en Reinier Muusse voor het
helpen en kritisch meedenken bij de uitvoering van het onderzoek.

Veel dank aan alle respondenten en anderen die hebben geholpen bij het onderzoek!

Beeld omslag: Mozaïek in een Huis van de Wijk in Nieuw-West, waaraan een van de
respondenten heeft meegewerkt. Foto genomen door onderzoeker Pamela in overleg met
respondent.

Hogeschool van Amsterdam

Februari 2023

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	8
2. Opzet van het onderzoek: vraagstelling en methode	15
<i>Portret: Danny</i>	19
3. (H)erkenning van een licht verstandelijke beperking	20
3.1 Inleiding	20
3.2 Het label 'licht verstandelijk beperkt'	21
3.3 Het dilemma in de praktijk	23
3.4 Reflectie: het label in de onderzoekspraktijk	31
3.5 Conclusie	32
<i>Portret: Mia</i>	33
4. Deskundigheid in een precaire dagelijkse praktijk	34
4.1 Inleiding	34
4.2 Het belang van generieke deskundigheid	35
4.3 Het belang van specifieke deskundigheid	39
4.4 Het belang van een goed samenspel	45
4.5 Conclusie	50
<i>Portret: Denzel</i>	51
5. Beschikbaarheid van passende ondersteuning	52
5.1 Inleiding	52
5.2 Hebben betrokken professionals en vrijwilligers genoeg tijd en ruimte?	53
5.3 Hebben professionals en vrijwilligers de benodigde deskundigheid?	60
5.4 Beschikbaarheid in de samenwerking tussen partners	64
5.5 Conclusie	68
6. Slothoofdstuk	69
6.1 Het beleidsideaal en de praktijk	69
6.2 Specifieke, doelgroepsensitieve inzet die tegelijk onopgemerkt moet zijn	71
6.3 Doelgroepsensitief en het belang van professioneel kapitaal	72
6.4 Spanningen: schaarste en streven naar onzichtbaarheid	72
6.5 Slim samenspel in de sociale basis bevorderen	74
7. Literatuur	75

Samenvatting

Inleiding

Bewoners met een licht verstandelijke beperking (LVB) worden vanuit het beleid gestimuleerd zelfstandig te wonen in de wijk, met hulp van het formele en informele welzijnsaanbod in de 'sociale basis'. Vanuit de praktijk komen signalen dat dit niet altijd gemakkelijk gaat. Buurthuizen of Huizen van de Wijk nemen binnen de sociale basis een belangrijke plek in als ontmoetingsplaats voor bewoners en als locatie voor 'meedoen' in de samenleving. De vraag die centraal staat in dit verkennende onderzoek is hoe de participatie van personen met een LVB in de sociale basis verloopt. Zijn welzijnswerkers in de sociale basis voldoende toegerust voor het opvangen van deze doelgroep? Tegen welke kwesties lopen zij aan? Hoe vinden personen met een LVB de weg naar voorzieningen in de sociale basis en hoe ervaren zij zelf hun deelname?

Onderzoeksopzet

De centrale vraag in dit kwalitatieve onderzoek is:

Hoe worden personen met een LVB in de brede Amsterdamse sociale basis opgevangen/ 'licht ondersteund' en welke specifieke kwesties of uitdagingen doen zich daarbij voor?

We startten het onderzoek met een verkenning, waarbij we 7 experts op het gebied van LVB interviewden. Vervolgens deden we onderzoek in vier stadsdelen, met steeds een centrale, algemene ontmoetingsvoorziening in de sociale basis (zoals een buurthuis) als startpunt. In de eerste fase van het onderzoek hielden we semigestructureerde interviews met 14 welzijnswerkers, 9 (meer) specialistische professionals en 5 vrijwilligers in de vier gebieden. Ook voerden we een groeps gesprek met 8 van de individueel geïnterviewde professionals. De tweede fase van het onderzoek was gericht op de ervaringen van personen met een LVB in de sociale basis in hun wijk. We interviewden 18 bewoners met een (vermoedelijke) LVB, deels via 'wandelinerviews'. Ook deze fase sloten we af met een groeps gesprek met 12 deelnemers.

(H)erkenning van een LVB

De herkenning en erkenning van LVB is omgeven met tegenstrijdigheden en dilemma's en vormde een centraal thema in het onderzoek. Enerzijds is het beleid gericht op het niet maken van onderscheid, anderzijds is herkenning van een LVB nodig om de juiste hulpverlening te kunnen bieden. Meteen bleek al de lastige afbakening van de doelgroep 'licht verstandelijk beperkt'. In het verlengde daarvan volgen principiële en soms ook ethische vragen over de voor- en nadelen van het helder afbakenen en benoemen van de doelgroep.

De meer specialistische professionals hadden weinig moeite om een LVB te herkennen en kenmerken te benoemen. Voor welzijnswerkers en vrijwilligers werkzaam in de sociale basis lag dat anders. Meerderen van hen gaven aan moeite te hebben de doelgroep te herkennen en/of onbekend te zijn met het label LVB. Een factor die herkenning bemoeilijkt is de grote diversiteit binnen de doelgroep LVB en het feit dat personen met een LVB hun beperking soms goed kunnen verhullen.

Onder professionals en vrijwilligers bestaat ongemak rondom het label LVB, vanuit de vrees voor stigmatisering en het reduceren van mensen tot hun beperking. Het groeps gesprek met mensen met een LVB liet zien dat zij zichzelf soms ook ongemakkelijk voelen over het label. Tegelijkertijd is er een breed gedeelde behoefte aan specifieke deskundigheid om de

doelgroep op de juiste manier te kunnen ondersteunen in de sociale basis. Het gaat om lichte expertise, voldoende om ervoor te zorgen dat een plek of een activiteit toegankelijk is voor personen met een LVB.

Het dilemma waarvoor professionals en vrijwilligers betrokken bij de sociale basis zich geplaatst zien is dan: Hoe vermijd je een stigmatiserende werking van het label of een specifieke aanpak, zonder dat je daardoor een meer specifieke ondersteuningsbehoefte negeert?

Deskundigheid in een precaire praktijk

Uit de interviews kunnen we opmaken dat voor een succesvolle en duurzame participatie van bewoners met een LVB in de sociale basis een juiste verhouding nodig is van generieke deskundigheid en specifieke deskundigheid. Dat zet het belang op scherp van een goed samenspel tussen spelers die in de sociale basis betrokken zijn bij deze steun en hulp: de brede meer generalistische professionals, vrijwilligers en meer specialistische professionals.

Welzijnswerkers wijzen op het belang om laagdrempelig te zijn voor zoveel mogelijk bewoners in de wijk. Daarin zijn meer generieke kwaliteiten belangrijk om prudent om te gaan met bewoners met diverse achtergronden en kwetsbaarheden, waaronder mensen met een LVB. Generieke deskundigheid gaat dan vooral om een open en respectvolle houding, creëren van een goede sfeer en vertrouwen waarin bewoners zich thuis voelen en op hun talenten worden aangesproken. Deze generieke aanpak is moeilijk te rijmen met gebruik van het label LVB, waarin men terughoudend is.

Tegelijkertijd beschrijven de geïnterviewde professionals en vrijwilligers een precaire praktijk waarin ogenschijnlijk kleine gebeurtenissen of interacties tot gevolg kunnen hebben dat mensen afhaken. Zij geven zonder uitzondering aan dat naast generieke deskundigheid om diverse bewoners te ontvangen, specifieke deskundigheid noodzakelijk is om mensen met een LVB goed te kunnen ondersteunen. Hoewel het beleid sterk inzet op het includeren van speciale doelgroepen in het generieke aanbod, is de praktijk achter de schermen in de sociale basis een andere.

Het belang van professioneel kapitaal in de sociale basis

Om negatieve effecten van het gebruik van het label LVB voor bewoners te vermijden en tegelijkertijd tegemoet te komen aan hun specifieke behoeften, zien we dat een deel van de professionals en vrijwilligers manieren van opereren hebben ontwikkeld die daarmee rekening houden. Op basis van specifieke deskundigheid stemmen zij hun handelen af op de doelgroep, zoals de noodzaak tot extra proactief betrekken van bewoners met een LVB bij activiteiten. Deze specifieke deskundigheid zit verrat in ogenschijnlijk simpele alledaagse interventies, waarbij de opgebouwde vertrouwensrelatie wordt ingezet om ervoor te zorgen dat bewoners verbonden blijven met activiteiten en andere mensen. Ook het begeleiden van gemengde groepen vraagt om meer specifieke deskundigheid, die vrijwilligers niet altijd hebben. De aanwezigheid van een professional blijft daarom belangrijk. Ons onderzoek onderstreept dat professioneel kapitaal, waaronder zowel generieke als specifieke deskundigheid vallen, essentieel is voor de opvang van personen met een LVB in de sociale basis.

Voor een succesvolle ondersteuning van de doelgroep is een goed samenspel tussen de betrokken meer generalistische professionals en vrijwilligers en specialistische professionals van belang. Respondenten geven aan daarin nog zoekend te zijn, niet op de laatste plaats

doordat sinds de decentralisaties in het sociaal beleid in 2015 veel veranderd is in de lokale professionele infrastructuur van Amsterdam, waarbij recent de buurtteams zijn ingesteld.

In interviews spreken betrokkenen over bestaande samenwerking, maar vaak ook over gewenste samenwerking. Specialistische professionals positioneren zich nadrukkelijk als dragers van specifieke deskundigheid, die zij (idealiter) aanbieden via trainingen, informatie of advies aan meer generieke professionals en vrijwilligers. Aan beide kanten worden bewoners doorverwezen. Het is echter vooral nog zoeken naar afstemming en grenzen. Als werkzame elementen worden genoemd: korte lijnen, continuïteit, vertrouwen, duidelijkheid over wederzijdse verwachtingen en samenwerking in plaats van concurrentie centraal stellen. Een belangrijk uitgangspunt in het sociaal beleid dat bij verschillende respondenten vragen oproept is de sterke inzet op vrijwilligers in de sociale basis. Professionals noemen het een uitdaging dat zij het 'draaien' van groepen aan vrijwilligers moeten overlaten. De specifieke behoeften van deelnemers en de complexe groepsdynamiek maken dat de aanwezigheid van een professional vaak toch noodzakelijk is.

Beschikbaarheid van deskundigheid

De vraag is in hoeverre de generieke en specifieke deskundigheid die nodig zijn voor de begeleiding van mensen met een LVB rond en in de sociale basis, ook beschikbaar zijn. Dat leidt ten eerste naar de vraag naar de letterlijke beschikbaarheid van mensen en uren: hebben de betrokken professionals en vrijwilligers genoeg tijd? Ten tweede is de vraag in hoeverre de professionals en vrijwilligers betrokken bij de sociale basis beschikken over de benodigde deskundigheid.

Zowel meer generieke als meer specialistische professionals en vrijwilligers geven aan te weinig tijd te hebben voor de extra inzet die nodig is voor een goede ondersteuning van de doelgroep. Er is bijvoorbeeld te weinig tijd om bewoners te kunnen begeleiden naar activiteiten, of om vrijwilligers die groepen begeleiden te trainen. Verloop van medewerkers is een probleem, terwijl bij een doelgroep als deze juist behoefte is aan vaste gezichten en bovendien vaak langdurige ondersteuning nodig blijft. Respondenten geven aan het zelfredzaamheidsideaal, waarop het beleid zich baseert, niet als realistisch te zien. Naast schaarste in personeel(suren) spreken respondenten ook over gebrek aan passend en bereikbaar aanbod en gebrek aan geschikte ruimtes.

Professionals en vrijwilligers werkzaam in de sociale basis ervaren vaak dat het hen ontbreekt aan de deskundigheid die nodig is voor begeleiding van bewoners met LVB. Zij geven aan behoefte te hebben aan meer specifieke deskundigheid rond de doelgroep. Meer specialistische professionals zijn eveneens van mening dat de sociale basis vaak niet goed toegerust is op de opvang van de doelgroep. Bovendien is er een tekort aan 'sterke' vrijwilligers, die op basis van opleiding of ervaring een groep met diverse kwetsbaarheden kunnen begeleiden. Hoewel uit de interviews voorbeelden komen van soepele samenwerking tussen de betrokken meer generieke en meer specialistische spelers, weten professionals elkaar nog niet altijd goed te vinden en zijn verantwoordelijkheden en taakverdeling vaak nog niet helder.

Tot slot: van 'gewoon' meedoen is geen sprake

Kortom, het beleidsideaal dat mensen met een LVB 'gewoon' kunnen participeren in de wijk, is helemaal niet zo vanzelfsprekend. Professionals en vrijwilligers zijn het erover eens dat mensen met een LVB net als iedereen zoveel mogelijk moeten kunnen meedoen, zich thuis voelen in hun wijk en de samenleving, en deelnemen aan activiteiten in de sociale basis. Ook

bewoners zelf geven vaak aan niet alleen mee te willen doen aan doelgroepspecifieke activiteiten. Tegelijkertijd, zo laat dit onderzoek zien, vergt de realisatie van het ideaal een specifieke inzet en deskundigheid, die inspelen op kenmerken en behoeften van de doelgroep. Van 'gewoon' meedoen is allerminst sprake. Daarvoor is "achter de schermen" een bepaalde inzet nodig, die met name door professionals wordt vormgegeven maar die lang niet altijd zichtbaar is "voor de schermen".

We zien dat professionals en vrijwilligers manieren van opereren hebben ontwikkeld die rekening houden met de specifieke ondersteuningsbehoeften van de doelgroep, waarbij zij het openlijk benoemen van LVB vermijden. Ons onderzoek toont de noodzaak aan, niet zozeer van doelgroepspecifiek, maar wel van doelgroepsensitief handelen van professionals en vrijwilligers. Dit is cruciaal voor zowel de eerste ontvangst, de eerste ervaring, tijdens een activiteit, als voor het duurzaam aangehaakt blijven van de doelgroep. Doelgroepspecifieke kennis is nodig om doelgroepsensitief te kunnen handelen. Voor bewoners met een LVB is meedoen alleen mogelijk onder specifieke voorwaarden, die deze doelgroepsensitieve aanpak moeten waarborgen.

Cruciaal is ten eerste de aanwezigheid van voldoende professionele inzet, of professioneel kapitaal. De beschikbaarheid daarvan staat onder druk en daarover spreken professionals hun zorgen uit. Er is sprake van schaarste in uren bij zowel meer generieke als specialistische professionals, samenhangend met de verschuiving van (te) complexe taken naar vrijwilligers en een tekort aan 'sterke' vrijwilligers. In de tweede plaats is een bepaalde mate van specifieke deskundigheid nodig. Het belang daarvan dreigt te worden onderschat in een context waar 'gewoon meedoen' de inzet is en doelgroepenbeleid uit de gratie is geraakt. Om 'voor de schermen' een soepele deelname van mensen met een LVB in de sociale basis te waarborgen zijn 'achter de schermen' extra inspanningen nodig.

Dit streven naar onzichtbaarheid, zoals ook bij andere doelgroepen gebeurt, belemmert erkenning dat eigenlijk meer tijd en mankracht nodig is en van het belang van professioneel kapitaal, in het bijzonder specifieke deskundigheid. Bovendien lijkt er relatief weinig communicatie over de doelgroep tussen verschillende spelers betrokken bij de sociale basis. Het uiteindelijke risico van te weinig expliciete, zichtbare inzet en bespreekbaarheid is dat bepaalde noden van de doelgroep onvoldoende zichtbaar zijn, en daarmee niet geadresseerd worden.

Wat zijn oplossingsrichtingen voor de overheid, die een stigmatiserende werking van een label wil vermijden zonder de specifieke ondersteuningsbehoefte van de doelgroep te negeren? Allereerst de erkenning van het belang van de beschikbaarheid van professioneel kapitaal in de sociale basis, en dan vooral specifieke deskundigheid als onderdeel daarvan. In de tweede plaats kan de overheid sterker inzetten op een goed samenspel tussen betrokken spelers. Onze bevindingen sluiten hier aan bij recent ander onderzoek en publicaties die het belang benadrukken van professionele continuïteit voor een inclusieve en goed functionerende sociale basis.

1. Inleiding

Mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) kunnen rekenen op ondersteuning vanuit de overheid. In 2016 ging het VN-verdrag over rechten van personen met een handicap in Nederland van kracht en daarmee heeft de overheid een verantwoordelijkheid op zich genomen om beleid te realiseren waarmee zoveel mogelijk mensen meedoen in de samenleving. De doelgroep LVB wordt vanuit het beleid gestimuleerd zelfstandig te wonen in de wijk, met hulp van het formele en informele welzijnsaanbod in de 'sociale basis'. De vraag is of welzijnswerkers in de sociale basis voldoende zijn toegerust voor het opvangen van deze doelgroep en het bieden van het benodigde maatwerk. Daarnaast is de vraag of en hoe personen met een LVB de weg vinden naar voorzieningen in de sociale basis en hoe zij deze ervaren. Met dit onderzoek naar deze vragen bouwen we voort op de bevindingen uit ons eerdere onderzoek naar de toegankelijkheid van de sociale basis voor diverse bewonersgroepen (Welschen et al., 2020). Hieruit bleek dat de opvang van mensen met een LVB in de sociale basis niet altijd gemakkelijk verloopt.

Beleidscontext

Als gevolg van de vermaatschappelijking van de zorg en de invoer van de Wet maatschappelijke ondersteuning in 2015 worden personen met een licht verstandelijke beperking gestimuleerd om zelfstandig in de wijk te wonen, en zijn zij voor hun ondersteuning voor een belangrijk deel aangewezen op (sociale netwerken in) de wijk. Met de decentralisatie van de zorg voor personen met een LVB van de AWBZ naar de Wmo is de nadruk op zelfredzaamheid en participatie ook voor deze doelgroep vergroot. De verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van volwassenen met een LVB is bij de gemeente komen te liggen.¹

De inzet is dat personen met een licht verstandelijke beperking volwaardig onderdeel uitmaken van de samenleving. Daaraan ligt een mensenrechtelijk ideaal ten grondslag; personen met een LVB zouden gelijke kansen moeten krijgen als personen zonder LVB, en hebben recht op zelfbeschikking en het maken van eigen keuzes. Van Zal et al. (2022) beschrijven dat als gevolg van de ratificatie door Nederland van het VN Verdrag Handicap meer nadruk is komen te liggen op het toegankelijk maken van de samenleving voor mensen

¹ Jeugdigen met een LVB vallen onder de Jeugdwet

met een beperking, en het mogelijk maken van hun integratie in die samenleving. Sociaal professionals dienen zich als gevolg daarvan sterker te richten op het 'scheppen van mogelijkheden voor sociale inclusie, gericht op de maatschappij, in plaats van alleen het behandelen of aanleren van individuele vaardigheden van mensen met een beperking zelf' (Van Zal et al., 2022, p.10).

Deel uitmaken van de samenleving zou er bovendien toe leiden dat de sociale interacties en netwerken van personen met een LVB vergroot worden; met name ook door contacten met personen zonder LVB. Dat zou moeten leiden tot meer hulpbronnen en steun bij het zelfstandig wonen in de wijk (o.a. Bredewold et al., 2020; Elberse & Hoijtink, 2015; Overmars-Marx et al., 2019).

Personen met een LVB zijn dus, meer dan vroeger, aangewezen op voorzieningen van en professionele ondersteuning door reguliere welzijnsorganisaties, die een generieke taakopdracht in de wijk hebben en alle doelgroepen bedienen. Signalering van de ondersteuningsbehoefte van personen met een LVB is in deze context de verantwoordelijkheid van wijkteams en het informele netwerk om mensen heen. Welzijnsorganisaties worden aangespoord hieraan bij te dragen (Elberse & Hoijtink, 2015).

Het belang van de sociale basis en buurthuizen/ Huizen van de Wijk

Tegen deze achtergrond is de *sociale basis* – het 'breed en laagdrempelig aanbod van activiteiten en ondersteuning in de eigen buurt of wijk' (Gemeente Amsterdam, 2019) – voor personen met een LVB van belang. De sociale basis wordt breder gedefinieerd dan de infrastructuur van voorzieningen alleen- ook informele netwerken, burgeractiviteiten en betekenisvolle relaties tussen burgers onderling, burgers en professionals en burgers en de overheid vallen hieronder (Movisie 2018, p. 6).² Verschillende gemeenten hebben de sociale basis overigens weer op hun eigen manier gedefinieerd. Hieronder zullen we ingaan op de Amsterdamse beleidscontext m.b.t. de sociale basis.

Buurthuizen of Huizen van de Wijk nemen binnen de sociale basis een belangrijke plek in als ontmoetingsplaats voor bewoners, waar ook met mensen met een LVB-achtergrond terecht kunnen en zich thuis kunnen voelen. Daar zijn goede redenen voor. Ondanks dat de afgelopen decennia veel buurthuizen hun deuren hebben gesloten, zijn deze volgens Ter Avest (2016, p. 25) "belangrijker dan ooit voor betekenisvolle ontmoetingsplekken in de haarvaten van de samenleving".

Zeker in buurten met veel verscheidenheid is het samenleven tussen bewoners ingewikkelder geworden, met als gevolg dat bewoners minder positief oordelen over de verhoudingen in hun wijk en zich er minder thuis voelen (Jennissen et al., 2018). Deze verscheidenheid is onder meer het gevolg van vermaatschappelijking van de zorg die basisvoorzieningen voor nieuwe opgaven stelt, zoals het werken aan nieuwe vormen van begeleiding en samenleven. Hierbij moet ook oog zijn voor mensen met een LVB-achtergrond (Van der Zal et al., 2022; Welschen & Veldboer, 2019).

Buurthuizen zouden een plek (kunnen) zijn waar in termen van de socioloog Robert Putnam (2001) vormen van *bridging* ontstaan. In het veelgeciteerde onderzoek 'Bowling alone' stelt Putnam dat mensen over het algemeen het liefst omgaan met gelijkgestemden (*bonding*). Dit vergroot de kans dat men in sterk diverse wijken vaker langs elkaar heen leeft dan in homogene wijken, zoals we eerder al beschreven in onderzoek naar toegankelijkheid vanuit een divers perspectief in Amsterdam (Welschen et al., 2020). Daar tegenover staat *bridging*: het aangaan van overbruggende relaties, naar buiten toe, met personen buiten de kring van

² Naar het belang van informele spelers in de sociale basis en specifiek 'sociaal schaduwwerk' deden we eerder onderzoek vanuit de Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en Omgeving (Welschen et al., 2021).

gelijkgestemden. Een buurthuis voldoet aan condities van wat wel bekend staat als de contacthypothese van Allport (1954). Deze stelt dat ontmoetingen tussen verschillende groepen, onder de juiste voorwaarden, tot meer onderlinge sympathie leiden en stereotyperingen ontkrachten. Deze gedachte zien we bijvoorbeeld concreet terug in buurthuizen waar gewerkt wordt met zogenaamde gemengde groepen: mensen waarbij LVB vermoed wordt die samen met andere mensen participeren in gezamenlijke activiteiten.

De laagdrempelige activiteiten in buurthuizen zouden bovendien een plek kunnen zijn om LVB vroegtijdig te signaleren en van waaruit bewoners toegeleid kunnen naar zwaardere vormen van ondersteuning en zorg (Movisie, 2018). Dat moet ertoe bijdragen dat het verdere verloop van eventuele hulpverlening beter ingericht kan worden en meer kans van slagen heeft (persoonlijke communicatie, beleidsmedewerker Gemeente Amsterdam, 12-12-2022).

Voor een toelichting op de foto's in dit rapport, zie pagina 18

In dit onderzoek leggen wij de nadruk op de eerste functie van de sociale basis – die van het 'meedoen' en het ontmoeten van andere mensen. De focus ligt vooral op de manier waarop personen met een LVB participeren in de sociale basis, en hoe die deelname verloopt- tegen welke kwesties lopen professionals aan, hoe ervaren personen met een LVB zelf hun deelname? We hebben ons minder expliciet gericht op hoe zij vanuit de sociale basis worden doorverwezen naar andere vormen van zorg en ondersteuning. Toch kwam die tweede functie wel aan bod in de gesprekken en bleek dit met name relevant voor het thema samenwerking tussen verschillende spelers in de wijk. Dit is terug te lezen in de Hoofdstukken 2 en 3.

Specifieke Amsterdamse context

In het Amsterdamse beleid zijn de uitgangspunten van het landelijke beleid terug te zien: een nadruk op integratie en participatie, en de dragende samenleving van de wijk als eerste vangnet. Als het specifiek gaat om personen met een LVB schrijft de Gemeente Amsterdam:

'Het Amsterdamse beleid is erop gericht geen groepen te labelen maar uit te gaan van wat mensen wel en niet kunnen' (Gemeente Amsterdam, 2021a, p. 22).

Er is geen apart beleid voor personen met een LVB, maar LVB wordt 'meegenomen in het beleid van Zorg, Werk en Participatie, Armoede, Onderwijs en Dienstverlening' (p. 22). Wel zijn er in het beleid soms specifieke aandachtspunten gericht op personen met een LVB, zoals in 2022 onder meer het vergroten van kennis over LVB bij buurtteammedewerkers.³

De Gemeente streeft sociale inclusie en brede toegankelijkheid van voorzieningen na voor alle Amsterdammers, en heeft in overleg met bewoners en ervaringsdeskundigen

³ In het zogenaamde "karrewiel" is vastgelegd wat iedere buurtteam medewerker moet weten over een bepaald thema of doelgroep, zo ook voor het thema LVB/NAH (niet aangeboren hersenletsel). Daarnaast zijn er op elk thema aandachtfunctionarissen die beschikken over meer verdiepende kennis.

speerpunten vastgelegd in de 'Inclusie agenda 2020' (Gemeente Amsterdam, 2021b).⁴ Belangrijk onderdeel daarvan is de toegankelijkheid van sociale voorzieningen en activiteiten in de sociale basis, waaronder (de programmering in) buurthuizen of Huizen van de Wijk.

Zoals onder meer wordt geschetst in het Stedelijk Kader Sociale Basis van de Gemeente Amsterdam (2019), is de hoop dat een laagdrempelig aanbod in de eigen buurt of wijkbewoners helpt om "zelfredzaam te zijn, talenten te ontwikkelen en mee te doen in de stad". De sociale basis is er voor alle Amsterdammers, en "voorkomt dat Amsterdammers met een kleine zorg- of ondersteuningsvraag in een zwaar traject terechtkomen" (2019, p. 15). Pas als het strikt noodzakelijk is komen mensen in aanmerking voor meer specialistische, duurdere vormen van zorg. Voor laagspecialistische ondersteuning zoals dagbesteding of ambulante ondersteuning is de diagnose LVB niet noodzakelijk, voor hoogspecialistische ondersteuning wel.

Volgens de Gemeente zijn activiteiten in Huizen van de Wijk bij uitstek activiteiten die toegankelijk, herkenbaar en laagdrempelig moeten zijn (Gemeente Amsterdam, 2021a). Van Zal et al. (2022) beschrijven hoe de Gemeente daarnaast een belangrijke rol toedicht aan buurtgerichte interventies - zoals Buren!Groepen of de Stamtafel van Stichting Prisma en het Zero Waste Lab van o.a. de Regenbooggroep - in het vergroten van de sociale inclusie van mensen met een beperking in de wijk.

Sinds het voorjaar van 2021 zijn de Buurteams in Amsterdamse wijken van start gegaan, als onderdeel van de vereenvoudiging van het sociale stelsel in buurten en wijken die de Gemeente nastreeft (Gemeente Amsterdam, 2020). De buurtteams zijn een algemene voorziening, die voor iedereen toegankelijk is. Het streven is dat zij een herkenbaar aanspreekpunt in de buurt vormen waar bewoners met hun vragen op allerlei gebieden terecht kunnen - ook met vragen over meedoen in de samenleving. In de stad zijn 33 buurtteamlocaties. In sommige gebieden waar wij ons onderzoek uitvoerden was het buurtteam een relatief nieuwe, maar nabije speler of in de buurt van het betreffende Huis van de Wijk.

In het werkveld zien we dat professionals in de afgelopen jaren nieuwe manieren van werken hebben ontwikkeld. Inzet daarvan was om de verschuiving in het nationale beleid van professionele begeleiding naar meer informele zorg voor personen met een LVB te ondersteunen. Dat leidt tot een kleinere rol voor de professional en een focus op het mobiliseren van het informele netwerk rondom een persoon met LVB. Daarnaast is een nieuwe taak voor professionals om bij te dragen aan het ontvankelijker maken van de samenleving voor mensen met een beperking (Van Zal et al., 2022).

Een voorbeeld van de zoektocht naar een nieuwe werkwijze was het zogenaamde AKAD-traject, ofwel 'Anders Kijken, Anders Doen' (zie o.a. Driessen & Van de Beek, 2018). De meerwaarde van dit soort trajecten is in ieder geval dat spelers uit zorg, welzijn en het informele domein actiever kennis uitwisselen over het werken met de doelgroep LVB. In verschillende Amsterdamse stadsdelen komen zogenaamde 'AKAD-netwerken' nog altijd met enige regelmaat bij elkaar.

In de regio Amsterdam bestaan daarnaast verschillende relevante platforms voor de uitwisseling van kennis over de doelgroep en voor de behartiging van de belangen van de doelgroep (persoonlijke communicatie, beleidsmedewerker Gemeente Amsterdam, 12-12-2022). Ook bestaan er netwerken binnen het Amsterdamse zorgstelsel rondom het thema

⁴ In een onderzoek van de Inspectie Toezicht Sociaal Domein in 2018 naar de toegang van personen met een LVB tot het sociaal domein van de Gemeente Amsterdam werd geconstateerd dat er verbeteringen nodig zijn in de ondersteuning van de Gemeente aan deze doelgroep. Dat ging met name over het krijgen van individuele hulp zoals schuldhulpverlening, huishoudelijke hulp en hulp bij het vinden van werk. (zie in Reulings, 2018).

LVB, zowel op bestuurlijk niveau als op uitvoeringsniveau en gekoppeld aan specifieke opgaven zoals wonen of Ambulante Hulp/ Dagbesteding. Daarbinnen vormt het Expertisenetwerk LVB het kernoverleg. SIGRA, het Samenwerkingsverband Zorg en Welzijn voor de provincie Noord-Holland coördineert de Expertisenetwerken LVB Jeugd en LVB 18+, waar organisaties uit zorg en welzijn hun kennis en expertise rondom de doelgroep bundelen. Professionals in zorg en welzijn kunnen informatie en advies over LVB opvragen bij de netwerken.⁵

Daarnaast is er de LVB Raad, een platform waarin personen met een LVB zijn vertegenwoordigd. De LVB Raad geeft 'gevraagd en ongevraagd' advies aan gemeente, stadsdelen en andere instanties, 'over waar mensen uit de doelgroep tegenaan lopen en over wat er verbeterd kan worden zodat mensen met een LVB beter kunnen meedoen in de stad'.⁶ De LVB Raad wordt ondersteund door Stichting Prisma en Cliëntenbelang Amsterdam. Leden van de LVB Raad hebben deelgenomen aan de twee groepsgesprekken die wij met de doelgroep hielden, waarbij we samenwerkten met Cliëntenbelang Amsterdam.

Participatie van personen met een LVB niet vanzelfsprekend

Hoewel integratie en participatie in de wijk dus zowel landelijk als in Amsterdam centrale uitgangspunten zijn, laten tal van onderzoeken zien dat dat niet altijd gemakkelijk gaat. Zo blijkt het juist voor personen met een LVB lastig is om te leunen op informele netwerken in de wijk, vanwege de beperkte hulpbronnen die zij hebben.

Personen met LVB beschikken vaak over beperkte netwerken, en meestal ook beperkte sociale vaardigheden, waardoor isolement geen uitzondering is onder deze doelgroep (Bredewold, 2014; Van Zal & Kwekkeboom, 2022; Verplanke & Duyvendak, 2020). Het SCP constateert dat de zelfredzaamheid van mensen met een LVB bovendien op alle gemeten onderdelen (administratieve, functionele en sociale zelfredzaamheid) achterblijft (Eggink et al., 2020). Wat betreft sociale zelfredzaamheid meet het SCP dat ruim 35% van de mensen met een LVB niet zelf contacten kan onderhouden of zelfstandig vrijetijdsactiviteiten kan ondernemen. Het SCP spreekt in dit verband over 'double trouble', waardoor problemen zich opstapelen (Eggink et al., 2020).

Een deel van het onderzoek zoomt daarnaast in op de moeizame acceptatie van en beeldvorming over LVB in de wijk, onder medebewoners. De bereidheid van personen zonder een LVB om burens met een LVB te ondersteunen is beperkt (Bredewold, 2014; Brummel, 2018; Verplanke & Duyvendak, 2009).

De versterking van het sociale netwerk van personen met een LVB is volgens het SCP van belang, juist omdat sociaal kapitaal een belangrijke voorspeller is van kwaliteit van leven en maatschappelijke participatie. Dat zou onder meer kunnen door personen met een LVB beter te laten aansluiten op vrijetijdsverbanden in de wijk.

De uitkomst van verschillende onderzoeken is ook dat professionele ondersteuning bij de integratie en participatie van personen met een LVB (of een psychische kwetsbaarheid) onontbeerlijk is en blijft. Het SCP constateert bijvoorbeeld dat het steeds complexer worden van de samenleving maakt dat juist deze groepen steeds minder goed functioneren zonder intensieve vormen van ondersteuning (Eggink et al., 2020). Een belangrijke conclusie uit het onderzoek van Van Zal et al. (2022) was dat blijvende hulp en begeleiding nodig is om de sociale inclusie van mensen met een beperking in verschillende settings goed te laten verlopen. Ook de deelnemers uit de doelgroep in dit onderzoek gaven aan de sociaal

⁵ Zie: [Expertisenetwerk LVB in Amsterdam](#)

⁶ [Platform LVB wordt de LVB Raad: Cliëntenbelang Amsterdam - voor iedereen met een beperking en chronische ziekte \(clienbelangamsterdam.nl\)](#)

professionals als onmisbaar te ervaren. Zij functioneren als 'coaches in het aangaan van sociaal contact' (p.35).

In ons eerdere onderzoek naar toegankelijkheid in divers perspectief stond de toegankelijkheid van verschillende voorzieningen in de sociale basis in de wijk Geuzenveld (Amsterdam Nieuw-West) centraal.⁷ In dat onderzoek was de doelgroep van de vermaatschappelijking van de zorg,⁸ waaronder personen met een LVB, een van de drie groepen die we onderzochten. Een belangrijke conclusie van dat onderzoek was dat personen uit deze doelgroep vaak nog sterk leunen op hun (professioneel) begeleider en dat zij vooral graag deelnemen aan activiteiten met personen uit de doelgroep.

Tegelijkertijd staan professionele middelen al langere tijd onder druk. Extra ondersteuning bij participatie in de wijk voor mensen met een LVB is in de afgelopen decennia afgeschaald. Zo kunnen mensen sinds 2008 minder aanspraak maken op een persoonlijk begeleider en is toegang tot dagactiviteitencentra voor personen met een LVB versoberd (Van Zal & Kwekkeboom, 2013).

De vraag is of welzijnswerkers in de sociale basis, vanuit hun opdracht en focus op collectieve aanpakken, en vanuit de middelen die zij hebben, voldoende zijn toegerust op het opvangen van deze doelgroep en op het bieden van het benodigde maatwerk voor de ondersteuning.

Specifieke uitdagingen bij de ondersteuning van personen met een LVB

Ondersteuning van mensen met een LVB brengt voor professionals in de sociale basis specifieke uitdagingen met zich mee. Zo zijn de beperkingen over het algemeen niet zichtbaar. Onderzoek toont aan dat sommige professionals een LVB lastig kunnen herkennen, omdat personen met een LVB vaak in staat zijn hun beperking te verhullen, en dat zij daarom ook overschat kunnen worden (Kruithof et al., 2018; Moonen, 2017). Ook is hun hulpvraag soms lastig in te schatten (Karbouniaris & Van Gijzel, 2016).

Vertrouwensrelaties tussen personen met een LVB en hun omgeving zijn vaak broos en precair. Van jongs af aan hebben personen met een LVB al ervaren dat het niet goed lukte om mee te komen, waardoor hun vertrouwen in anderen en in hulpverlening vaak laag is (Stremmelaar & Bunte-Van Schilt, 2020). Begeleiding van personen met een LVB wordt door professionals als intensief ervaren (Karbouniaris & Van Gijzel, 2016; Kruijthof et al., 2018).

Die complexiteit geldt ook aan de kant van de ondersteuning. Rondom een persoon met een LVB werken professionals uit uiteenlopende sectoren samen, die vaak georiënteerd zijn op verschillende werkvormen; het groeps- en community-gerichte welzijnswerk versus de individueel gerichte zorg. Bovendien kan er frictie ontstaan over de verdeling van verantwoordelijkheden tussen professionals (zie Van IJzendoorn, 2019 en Welschen et al., 2020).

In het hierboven genoemde eerdere onderzoek (Welschen et al., 2020) signaleerden wij dat sommige welzijnsprofessionals in reguliere ontmoetingsvoorzieningen zoals Huizen van de Wijk handelingsverlegen zijn als het gaat om de opvang van personen met een LVB. Zij geven aan dat ze mensen met die achtergrond steeds vaker binnenkrijgen, maar dat zij het gevoel hebben niet de juiste begeleiding en ondersteuning te kunnen geven. Een welzijnsprofessional formuleerde dat in het onderzoek als volgt:

⁷ [Toegankelijkheid in divers perspectief | Werkplaatsen Sociaal Domein](#)

⁸ Vermaatschappelijking van de zorg is het proces waarbij mensen met een beperking of psychiatrische problemen zoveel mogelijk zelfstandig wonen en deelnemen aan de samenleving. Vaak krijgen zij ondersteuning en zorg aan huis. Zie Koops en Kwekkeboom (2005).

Dat is iets waar wij in ons werk tegenaan lopen omdat er veel instanties zijn die denken van nou, dan ga je maar lekker naar een Huis van de Wijk. ... Maar ook als het gaat om mensen met een verstandelijke beperking, dan wordt het heel makkelijk gezegd, van ga daar maar heen, dan helpen ze je daar wel verder, maar wij bieden in principe niet zo heel erg individuele begeleiding. Dus we hebben de kennis en de expertise niet, maar daarnaast is het veel te tijdsintensief. (Professional, HvdW Geuzenveld, in Welschen et al., 2019)

Doelgroepspecifiek of niet?

Een relevante vraag is of er voor de participatie van personen met een LVB in de sociale basis specifiek beleid en specifieke activiteiten nodig zijn. Dit raakt aan een bredere kwestie die wij in het bovengenoemde onderzoek naar de toegankelijkheid van sociale basisvoorzieningen ook opwierpen. We beschreven daarin een assenstelsel van verschillende perspectieven op de sociale basis, waaronder een universalistisch en een particularistisch perspectief. In een universalistisch perspectief ligt de nadruk op gelijke toegankelijkheid voor iedereen en wordt geen onderscheid gemaakt tussen verschillende groepen. In een particularistisch perspectief ligt de nadruk op, of is er veel ruimte voor, activiteiten die zich richten op specifieke groepen, 'in eigen kring' (Welschen et al., 2020, p. 13).

In het huidige beleid, zowel dat rondom personen met een beperking als in algemeen beleid over de sociale basis, overheerst het universalistische perspectief. Sinds 2010 wordt in de meeste Nederlandse gemeenten geen doelgroepenbeleid meer gevoerd. Die beleidswijziging heeft mede als gevolg dat ook voor de doelgroep LVB geen apart, specifiek beleid wordt gemaakt. Die beleidskeuze werd door toenmalig Minister van Volksgezondheid De Jonge nog eens bevestigd in zijn reactie op het IBO-rapport "Mensen met een licht verstandelijke beperking". In zijn reactie schreef de Minister:

Uitgangspunt is het bestaande, generieke beleid met maatwerk (geen doelgroepenbeleid) waardoor er geen regelingen specifiek op mensen met een LVB zijn gericht. Er zijn kwetsbare mensen, zoals mensen met een LVB, die in bepaalde situaties specifieke hulp nodig hebben (Tweede Kamer, vergaderjaar 2019–2020, 24 170, nr. 198, p. 7)

De praktijk is minder rechtlijnig als het gaat om de tegenstelling tussen universalistisch of particularistisch. In de praktijk zien we een breed continuüm aan activiteiten, uiteenlopend van doelgroepspecifiek, via activiteiten waarbij een goede mix tussen doelgroep en niet-doelgroep wordt nagestreefd, tot brede reguliere ontmoetingsactiviteiten die toegankelijk zijn voor iedereen. Naar al die varianten is in de loop der jaren onderzoek gedaan (Bos, 2018; Bredewold, 2014; De Lange et al., 2019; Wekker, 2017). Van Zal et al. (2022) deden recent onderzoek naar de werkzame elementen van buurtgerichte interventies in Amsterdamse context, waaronder de Stamtafel en de Buren!Groepen van Stichting Prisma.

Tot besluit

Het lijkt erop dat ondersteuning van personen met een LVB in het huidige beleidskader voor een belangrijk deel in de handen wordt gelegd van in de eerste plaats de persoon met LVB zelf, en in de tweede plaats bij generieke professionals in de sociale basis. Experts maken zich zorgen of gemeenten de doelgroep voldoende kennen en herkennen (o.a. Didden, 2006). Volgens hen is het maar de vraag of er binnen gemeenten voldoende besef is van de zorg en ondersteuning die de doelgroep nodig heeft. Dat wordt versterkt door de vraaggerichtheid en de nadruk binnen de Wmo op zelfredzaamheid en eigen kracht. Bovendien is op gemeentelijk niveau erg moeilijk te zeggen of 'de doelgroep' bereikt wordt, omdat de gehele volwassen bevolking van Amsterdam in potentie een doelgroep is voor voorzieningen uit de Wmo.

2. Opzet van het onderzoek: vraagstelling en methode

Er blijkt dus behoefte aan meer inzichten in de mate waarin personen met een LVB hun weg vinden in de wijk in Amsterdam, en of zij wel passende ondersteuning vinden in de sociale basis. Hoe verloopt hun participatie in de sociale basis en hoe worden daarbij de specifieke ondersteuningsbehoeften van deze doelgroep geadresseerd? Met dit onderzoek willen we daaraan een bijdrage leveren, op een kleinschalige en kwalitatieve manier.

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is:

Hoe worden personen met een LVB in de brede Amsterdamse sociale basis opgevangen/ 'licht ondersteund', en welke specifieke kwesties of uitdagingen doen zich daarbij voor?

Het onderzoek richt zich op twee doelgroepen: professionals en informele spelers/ vrijwilligers in of rondom de sociale basis die werken met personen met een LVB, en personen met een LVB zelf.

We richten ons niet op vragen over zwaardere hulpverlening en we laten ook kwesties als kennismaking in de wijk enigszins rusten. Naar deze vragen is al veel onderzoek verricht. Zie onder andere over de toerusting van specifieke professionals in de omgang met LVB (Van Dam et al., 2018), en over specifieke buurtgerichte ontmoetings-interventies (Bos, 2016; Bredewold, 2014; De Lange et al., 2019, Wekker 2017, 2020).

Na een eerste ronde van verkennende gesprekken met 7 experts (een teamcoördinator van een organisatie gericht op de doelgroep, een beleidsmedewerker van de gemeente, een onderzoeker op het gebied van LVB, een projectleider van een cliëntenorganisatie, een trainer van een specialistische organisatie, een leidinggevende van een welzijnsorganisatie en de eigenaar van een vrouwenstichting) hebben we het onderzoek naar deze vraag langs twee

lijnen uitgewerkt: een deelonderzoek onder professionals en vrijwilligers, en een deelonderzoek onder personen uit de doelgroep LVB. Om een rijk en gevarieerd beeld te krijgen van alledaagse praktijken in verschillende delen van de stad, kozen we ervoor om in vier stadsdelen onderzoek te doen: IJburg, Zuidoost, Nieuw-West en Noord. We kozen in elk van deze gebieden en centrale, algemene ontmoetingsvoorziening in de sociale basis als startpunt – meestal een Huis van de Wijk of een Buurtkamer/buurthuis.

De voornaamste drijfveer om voor vier verschillende locaties te kiezen was om een gevarieerd beeld te krijgen. Het was niet het streven om in dit onderzoek de opvang van personen met een LVB in de sociale basis in de verschillende stadsdelen met elkaar te vergelijken. De lokale contexten zijn te verschillend en de opzet van de studie is daarvoor te klein. In dit eindrapport gaan we dan ook niet uitgebreid in op de specifieke kenmerken van de vier lokale contexten. Wel signaleren we hier en daar zaken die in de ene lokale context meer opvielen dan in andere, zonder dat te verklaren d.m.v. een vergelijkende analyse.

We hebben voor dit onderzoek via snowballing en aanwezigheid op de locaties relevante spelers in de lokale gemeenschap rondom deze locaties geïdentificeerd en benaderd. Vanwege de kleine opzet van het onderzoek en de gevoeligheid van het thema was dit de beste manier om deelnemers te benaderen. Een consequentie daarvan kan wel zijn dat we niet alle relevante spelers in de wijk hebben gesproken.

Eerste deelonderzoek: professionals en vrijwilligers

Het eerste deelonderzoek richtte zich op diegenen die de opvang van personen met een LVB in de sociale basis vormgeven. Dit zijn allereerst generieke welzijnsprofessionals en vrijwilligers die betrokken zijn bij ontmoetingsactiviteiten in de wijk, waaraan (ook) personen met een LVB deelnemen. Daarnaast interviewden wij meer specialistische professionals die de doelgroep naar de sociale basis toe geleiden.

In de eerste fase van het onderzoek voerden we met hen 28 diepte-interviews en een groepsgesprek. We hebben in totaal 14 professionals en 5 vrijwilligers werkzaam in de sociale basis, 7 professionals werkzaam bij specialistische (zorg)organisaties en 2 medewerkers van buurtteams in de vier gebieden geïnterviewd. Zie ook onderstaande tabel.

Sociale Basis/Welzijn	Buurteams	Specialistische organisaties
Opbouw-/ buurtwerker (2)	Buurteammedewerker (2)	Coördinerend begeleider (3)
Participatiemedewerker (4)		Clientondersteuner (2)
Medewerker beheer (1)		Community builder (2)
Coördinator stichting (1)		
Coach welzijn/GGZ in de wijk (1)		
Teamleider (1)		
Participatiecoach (4)		
Vrijwilliger (4), vrijwilliger/eigenaar stichting (1)		
N = 19 (14 professionals/ 5 vrijwilligers)	N = 2 (professionals)	N = 7 (professionals)

Van de genoemde professionals die werkzaam zijn in de sociale basis, werken er 4 bij een specifiek op de doelgroep gerichte organisatie en de 2 buurtteammedewerkers zijn beide zorgprofessionals met aandachtsgebied LVB. Op basis van hun specifiek op mensen met een LVB gerichte activiteit en kennis beschouwen wij deze professionals in het kader van dit onderzoek als meer specialistisch dan de (overige) professionals in de sociale basis.

Met deze professionals en vrijwilligers zijn kwalitatieve, semigestructureerde interviews afgenomen die gemiddeld 1 tot 1,5 uur in beslag namen. Deelvragen die aan bod kwamen in deze interviews zijn onder meer:

- *Welke praktijkvragen leven er over het werken met mensen met een LVB?*
- *Ervaren degenen die hen opvangen – zowel formele als informele spelers – de begeleiding als intensief, uitdagend, of niet?*
- *Welke (ervarings)deskundigheid op het gebied van begeleiden van bewoners met zichtbare en niet zichtbare (LVB) hebben de professionals in de wijk? (scholing, trainingen, opleidingen, voorlichting of het inschakelen expertise van collega's in het netwerk)*
- *Hoe gaan zij te werk en welke obstakels komen zij tegen?*

Na deze interviewronde en de eerste analyse van de bevindingen hebben we een groepsgesprek georganiseerd, om de inzichten voor te leggen aan de interviewdeelnemers. Dit groepsgesprek vond plaats in februari 2022 en diende zowel als validering van de bevindingen uit de individuele interviews, als aanvullende dataverzameling. De interviews en het groepsgesprek zijn vervolgens aan een grondiger analyse onderworpen, waarbij gewerkt is met kwalitatieve analyse in het programma Maxqda. De bevindingen uit die analyse vormen de basis voor de drie hoofdstukken die na deze inleiding volgen.

Tweede deelonderzoek: personen met een LVB

De tweede fase van het onderzoek was gericht op de ervaringen van personen met een LVB in de sociale basis in hun wijk. De hoofdvraag van dit deelonderzoek was:

Wat zijn de ervaringen van personen met een LVB met laagdrempelige ontmoetingsvoorzieningen in de wijk?

Deelvragen die aan bod kwamen in de interviews waren onder meer:

- *Wat zoeken personen met een LVB als het gaat om ontmoeting/ sociale contacten in de wijk?*
- *Welke rol spelen laagdrempelige welzijnsvoorzieningen als de buurthuizen/ Huizen van de Wijk daarin?*
- *Hoe vinden personen met LVB hun weg in de sociale basis in de wijk? (toegankelijkheid)*
- *Wat zijn factoren die een rol spelen in een positieve of negatieve ervaring met een welzijnsvoorziening als het HvdW? (drempels, push en pull factoren)*
- *Hoe ervaren deelnemers groepsactiviteiten in het Huis van de Wijk/buurthuis?*
- *Hoe ervaren deelnemers de rol van professionals bij (groeps)activiteiten in het HvdW/ Buurthuis?*

Voor dit gedeelte van het onderzoek is deels gekozen voor een aangepaste dataverzamelmethode, namelijk voor 'wandelinterviews' - een methode die goed aansluit bij de doelgroep en die al eerder succesvol is toegepast (Bredewold & Van der Weele, 2021; Butler & Derrett, 2014; Neville & Sanders-McDonagh, 2020; Van Zal et al., 2022, p. 18).

Wandelend interviewen kan een combinatie mogelijk maken van participerende observatie – samen met iemand zijn dagelijkse gangen doorlopen – en gesprek tegelijk. Het kan een goede

manier zijn om een informeel, natuurlijk gesprek op gang te laten komen aan de hand van dingen die we onderweg tegenkwamen. Niet iedere bewoner wilde of was goed in staat om te gaan wandelen, daarom vonden sommige interviews zittend plaats, meestal in het huis of de woonlocatie van de bewoner. Daarnaast werd bij de interviews waarin wel werd gewandeld, meestal ook een deel van het interview afgenomen bij bewoners thuis, en/of in een buurthuis of een soortgelijke voorziening. De nadruk lag hierbij op de subjectieve, gevoelde beleving van de deelnemer.

Via deze methode is met 18 personen uit de doelgroep gesproken. Veruit de meesten (14) wonen zelfstandig, meestal met ambulante of nabij gevestigde begeleiding, de overige (4) wonen in een woonvorm van een zorginstelling. De werving van deelnemers verliep veelal via (meer) specialistische professionals die wij hadden geïnterviewd. Enkele interviews met bewoners zijn samen met een ervaringsdeskundige met een LVB afgenomen. Deze samenwerking was bescheiden van omvang en meer verkennend, maar heeft interessante inzichten opgeleverd en zou bij een volgend onderzoek sterker ingezet kunnen worden.

De interviews met bewoners zijn, net als de interviews met professionals en vrijwilligers, geanalyseerd in Maxqda. De inzichten uit de interviews zijn verwerkt in de drie hoofdstukken in dit rapport. Enkele interviews vormden de basis voor de individuele portretten die in kaders in het rapport te vinden zijn.

Ook fase 2 van het onderzoek is afgerond met een groepsgesprek. In oktober 2022 organiseerden we samen met Cliëntenbelang Amsterdam een groepsgesprek waar 12 personen aan deelnamen. Het merendeel daarvan identificeerde zich met de aanduiding 'LVB', een aantal personen niet. Voor die laatste geldt wel dat zij participeren in doelgroepspecifieke activiteiten en dat zij behoefte hebben aan vormen van ondersteuning die vergelijkbaar zijn met die van de doelgroep LVB. De inzichten uit dit groepsgesprek zijn verwerkt in dit rapport.

De foto's in dit rapport

Aanvullend aan de wandelmethode hebben wij de respondenten gevraagd of zij van bepaalde plekken die voor hen belangrijk zijn, een foto wilden (laten) maken. De foto's die verspreid over dit rapport staan, zijn daarvan het resultaat.⁹ Veel van de wandelingen vonden plaats in parken en andere rustige plekken waar de bewoners graag gaan zitten om te ontspannen, en daarnaast, wellicht door toeval, zijn tijdens de interviews in de sociale basis weinig foto's gemaakt. Daardoor geven de foto's in dit rapport vooral een beeld van de rust die veel respondenten, behalve dat zij vaak actief participeren in activiteiten in de sociale basis, óók graag opzoeken.

⁹ De foto's zijn allen in overleg met de respondent genomen door een van de onderzoekers (Pamela), in de stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord.

Danny

Danny (31) woont op zichzelf met ambulante ondersteuning. Sinds 2021 staat het huis van zijn ouders op zijn naam. Hij is daar blijven wonen nadat zij zijn overleden. Dat hij het huis heeft overgenomen is fijn, want hij is erg blij met zijn buurt. Veel mensen groeten hem als hij hier over straat loopt en hij heeft goed contact met zijn burens. Na de dood van zijn ouders moest er wel veel aan het huis gebeuren. "Mijn moeder was echt een spaarder. Samen met mijn vriendin heb ik opgeruimd. We hebben twee derde weg kunnen doen." Dat sparen heeft Danny wel van zijn moeder overgenomen. Zijn huis staat vol verzamelingen. Langs de bovenkant van het bankstel staan AH-hamsters, op een kastje staan vingerhoedjes en in de vensterbanken fotolijstjes. Eén keer per week komt zijn begeleider bij hem langs. Die helpt hem met dingen in huis of zaken regelen, maar Danny zegt: "Het meeste doe ik zelf."

Nu woont Danny alleen, maar daarvoor heeft hij vijf jaar samengewoond met zijn vriendin. Met haar was het liefde op het eerste gezicht. "Na drie maanden waren we al verloofd, zij had mij gevraagd. Na vijf maanden woonden we samen. We deden alles samen, waren 24/7 bij elkaar." Danny was ook haar mantelzorger. Helaas is zij recent overleden. Dat is een groot gemis in Danny's leven, maar gelukkig heeft hij afleiding door de vele activiteiten die hij doet. Zo doet hij mee aan de stamtafel en sportactiviteiten van Prisma. Dat zijn leuke manieren om sociale contacten te onderhouden. "Sommige mensen die komen ken ik al, maar dan leer je ze ook beter kennen. En soms is er iemand die ik nog niet ken." Een vriend nam hem mee naar de discoavond van Special Social Club, waar hij nu ook vaker activiteiten doet. Hoewel hij met plezier deelneemt aan al deze activiteiten voelt hij zich er niet altijd helemaal thuis. "Ik ben degene die het minst beperkt is, zeg maar. Het is soms even wennen. De andere denken anders, ze zijn trager of sneller boos. Dan denk ik wel eens: 'zo ben ik toch helemaal niet?' maar ja."

Naast de activiteiten doet Danny dan ook dingen met mensen zonder een LVB. Via een open dag is hij bij het buurthuis terecht gekomen. Hier is hij soms deelnemer, maar hij helpt ook wel eens als vrijwilliger. Daarnaast is hij vrijwillige gids bij een toeristische attractie in de buurt. Hij geeft rondleidingen aan mensen uit verschillende landen. Wat hij erg leuk vindt is dat hij door dit werk zijn talen kan oefenen. Danny is goed in dingen onthouden. "Als ik het eenmaal hoor, dan zit het in mijn hoofd." Daardoor heeft hij veel woorden uit andere talen geleerd en kan hij goed met cijfers werken. Toch is het niet altijd fijn om zo veel te onthouden, want "dan zit er te veel in je hoofd." Een tijdje geleden heeft hij een zorgopleiding op MBO Niveau 2 gevolgd. Via een programma zou hij daarna aan het werk gaan, maar helaas is dat nog niet gebeurd. Het is voor Danny lastig om zelf contact op te nemen, maar zijn ambulante begeleider is momenteel met verlof. Er is wel vervanging, maar Danny wacht met vragen. "Over een tijdje, als mijn eigen er weer is."

3. (H)erkenning van een licht verstandelijke beperking

3.1 Inleiding

In 2019 schreef toenmalig Minister van Volksgezondheid Hugo de Jonge:

Herkenning van mensen met LVB is noodzakelijk om de juiste dienstverlening te kunnen bieden. Herkenning en erkenning kan echter leiden tot stigmatisering. (Tweede Kamer, vergaderjaar 2019–2020, 24 170, nr. 198, p 7)

Uit dit citaat wordt direct duidelijk dat dit een terrein is met de nodige tegenstrijdigheden. Enerzijds is het beleid gericht op het niet maken van onderscheid, anderzijds is herkenning van iets onderscheidends, namelijk LVB, nodig om de juiste hulpverlening te kunnen bieden. Dit dilemma zal als een rode draad door de rest van dit rapport lopen.

Een centrale kwestie die zich meteen aandient bij het onderzoek naar dit thema is de lastige afbakening van de doelgroep 'licht verstandelijk beperkt'. In het verlengde daarvan volgen principiële en soms ook ethische vragen over de voor- en nadelen van het helder afbakenen en benoemen van de doelgroep.

Allereerst is het definiëren van 'licht verstandelijk beperkt' op papier al complex – het gaat om een zeer brede categorie waarvan de afbakening niet altijd helder is. Dat zullen we hieronder kort beschrijven op basis van enkele inzichten uit de literatuur. In de woorden van Moonen: 'de woorden LVB zijn gebaseerd op een construct waarover geen overeenstemming bestaat,

noch theoretisch, noch internationaal, noch bij professionals, noch bij betrokkenen' (Moonen 2019, p. 198).

In de tweede plaats kijken we naar het gebruik van het 'label' LVB in de alledaagse praktijk in de sociale basisvoorzieningen en in de persoonlijke levens van de geïnterviewden. Dan zien we dat de praktijk nog complexer en 'rommeliger' is dan de theorie. Aan de hand van ons interviewmateriaal laten we zien hoe de hoofdrolspelers in de praktijk – personen uit de doelgroep, professionals en vrijwilligers betrokken bij de opvang van de doelgroep- omgaan met de kwalificatie LVB, en wat dit voor hen betekent.

In essentie gaat het hierbij over herkenning en erkenning – wordt een LVB herkend en erkend als een relevant gegeven dat van invloed is op alledaagse ervaringen van de personen om wie het gaat, op hun participatie in de sociale basis en op de opvang en begeleiding bij die participatie? Daarbij is ook relevant door *wie* er herkend en erkend wordt: door personen uit de doelgroep zelf, door professionals die met hen werken, door de lokale overheid in het maken van het beleid?

We zullen zien dat een fundamenteel dilemma op al die niveaus opduikt: tussen het labelen van LVB -met als risico's onder meer stigmatisering en het in stand houden van afhankelijkheid en hulpbehoevendheid- en het niet-labelen, met als risico het niet (h)erkennen, of in het uiterste geval verwaarlozen, van specifieke ondersteuningsbehoeften van de doelgroep.

We staan tot slot stil bij de betekenis van (h)erkenning voor ons als onderzoekers. Het dilemma tussen wel of niet labelen manifesteerde zich immers ook in de relatie tussen onderzoeker en deelnemers aan het onderzoek, en vereiste een voortdurende kritische reflectie gedurende het onderzoeksproces.

3.2 Het label 'licht verstandelijk beperkt'

Op papier spreekt men van een 'licht verstandelijke beperking' wanneer een persoon een IQ heeft van tussen de 50 en de 70 of een IQ tussen de 70 en 85 *in combinatie met* problemen in de sociale of adaptieve redzaamheid (geciteerd in Eggink et al., 2020).¹⁰ Daarnaast is het uitgangspunt dat de beperking voor het achttiende levensjaar moet zijn ontstaan (Kruijthof et al., 2018). Passende ondersteuning van personen met een LVB is volgens experts nodig om 'de kloof te dichten tussen hun capaciteiten en de eisen die de maatschappij stelt' (Moonen, 2020, p. 35).

¹⁰ Met sociale redzaamheid of, anders gezegd, sociaal aanpassingsvermogen, wordt bedoeld op het functioneren op twee of meer specifiek gedefinieerde leefgebieden waaronder zelfstandig kunnen wonen, relationele vaardigheden, communicatie en zelfverzorging.

Maar de genoemde criteria bieden niet persé voldoende houvast. Er zijn kanttekeningen bij de meetbaarheid van zowel IQ als sociale redzaamheid, wat het vaststellen van een LVB bemoeilijkt (zie bijv. Moonen, 2019). Twee zaken vallen vooral op als het gaat om de doelgroep van personen met een licht verstandelijke beperking: de grote diversiteit van de doelgroep en het feit dat een LVB vaak lastig te herkennen is.

Diversiteit van de doelgroep

De range van IQ-scores tussen de 50 en de 85 maakt direct duidelijk hoe breed het spectrum van licht verstandelijk beperkt is. Hierbinnen kunnen grote verschillen zijn in zowel cognitieve als adaptieve vaardigheden. Iemands zelfredzaamheid hangt bovendien niet alleen af van die vaardigheden maar ook van de beschikbare hulpbronnen (Eggink et al., 2020). 'Hulp aan de groep mensen met verstandelijke beperkingen', zo stelt het SCP, 'kan dus zeker niet *one-size-fits-all* zijn' (p. 10). Anderen stellen dat de variatie van de groep te groot is om van één groep te spreken (Van Berckelaer Onnes in Didden, 2004).

Bovendien is een licht verstandelijke beperking geen statisch gegeven dat iemand voor de rest van zijn/ haar leven bij zich draagt. Zo kan iemand gedurende zijn leven verschuiven binnen of tussen verschillende IQ-groepen (Woittiez et al., 2019, p. 4). Personen die in hun vroege leven een LVB hebben kunnen zich zodanig ontwikkelen dat zij zich 'ontworstelen aan hun classificatie' (Moonen, 2019, p. 193), terwijl anderen door wat zij meemaken op latere leeftijd een cognitieve beperking ontwikkelen die overeenkomt met de criteria van LVB. In de literatuur wordt dan ook opgeroepen tot het hanteren van een bredere benadering, door niet te spreken over personen met een diagnose LVB maar over personen die 'functioneren op het niveau van een LVB' (Moonen 2019, p. 193).

De doelgroep LVB bestaat dan ook uit een breed spectrum van aan de ene kant personen die een diagnose hebben en daarmee vaak in beeld zijn bij en ondersteund worden door professionals – ook in de sociale basis – denk aan de personen die aangesloten zijn bij de stamtafels van Prisma. Aan de andere kant uit personen die niet als LVB zijn gediagnosticeerd en die daarom niet vanzelfsprekend in beeld zijn bij professionele werkers in de sociale basis.

Belang van herkenning van een LVB

De diagnose LVB kan als een poortwachter naar zorg en ondersteuning werken. Met de diagnose kunnen financiële deuren opengaan en kan hulp kan worden ingeschakeld. Bovendien kan de diagnose zorgen voor meer begrip en aanpassing vanuit de omgeving aan het ontwikkelingsniveau van de persoon met een LVB (Dekker 2019).

Tegelijkertijd is, zoals we in de Inleiding al stelden, het herkennen van een LVB voor professionals en medeburgers vaak lastig, omdat er meestal geen sprake is van eenduidige uiterlijke kenmerken, of van vaste gedrags- of persoonlijkheidskenmerken. Mensen met een LVB vinden de weg naar vrijwillige en professionele ondersteuning vaak niet goed (Dekker, 2019). Bovendien verbergen mensen met een LVB hun beperking vaak bewust of onbewust (Kruijthof et al., 2018). Een diagnose wordt ook lang niet altijd gesteld. Dat wordt ook benoemd door Moonen: 'onderzoek laat zien dat hulpverleners veel verschillende communicatie- en begeleidingstechnieken moeten beheersen, omdat de groep mensen die 'mensen met een LVB' genoemd worden zo divers is'. (Moonen 2019, p. 198).

Er zijn daarentegen wel meer subtiele signalen waaraan een LVB herkend kan worden; zoals het hebben van een beperkt sociaal netwerk, korte termijn gericht gedrag, wantrouwen richting hulpverlening en zelfoverschatting (Kruijthof et al., 2018). Maar om dit (vroegtijdig) te herkennen is (veel) ervaring nodig (Wieland et al. 2020, p. 860).

De lastige herkenning heeft als gevolg dat personen met een LVB door de buitenwereld vaak worden ingeschat als personen met tenminste een gemiddeld IQ, en ook als zodanig bejegend. Het risico daarvan is dat zij geen passende ondersteuning krijgen, en in de problemen raken, waarbij de rol van de LVB bij het ontstaan van hun problemen over het hoofd wordt gezien. Het is bekend dat onder personen met een LVB problemen als schulden en armoede, psychiatrische problematiek, verslaving, gedragsproblemen, negatieve jeugdervaringen en criminaliteit vaker voorkomen (o.a. Dekker, 2019).

Nadelen van het label LVB

Het risico van het gebruik van labels zoals dat van LVB, is dat iemand wordt gereduceerd tot zijn/ haar diagnose (Kremer, 2022; Pelleboer-Gunnink, 2020). De persoon wordt dan niet langer gezien om wie hij of zij is of kan zijn, maar alleen om zijn of haar beperkingen. Het label LVB draagt het risico dat het iemands hulpbehoevendheid en afhankelijkheid benadrukt, in plaats van iemands mogelijkheden. Dat kan bijdragen aan een negatief zelfbeeld (Dekker, 2019). Door het statische karakter ontkent het bovendien de ruimte van een persoon om zich te ontwikkelen.

Dat het label als stigmatiserend kan worden ervaren en uitsluiting in de hand kan werken is uit verschillende onderzoeken bekend. De schaamte over het label leidt ertoe dat veel mensen hun LVB verbergen, of zich tegen het label verzetten. Personen met een LVB herkennen zichzelf vaak niet in het label en 'willen ook gewoon een normaal leven' (Kremer 2022, titelpagina). Ze willen, net als mensen zonder een LVB, gewoon meedoen in de samenleving (Schrijver et al., 2022, p. 5), een partner, een sociaal netwerk, een baan, een huis en voldoende financiële middelen hebben om leuke dingen te kunnen ondernemen (Bakker et al. 2014). Onderzoek benadrukt bovendien dat zij niet 'kinderachtig' behandeld willen worden (Bouhaj-Vrij & Kaal, 2020).

Ongemak over het label en een nadruk op hulpbehoevendheid kunnen bovendien een onwenselijke uitwerking hebben op de relatie tussen hulpverleners en personen uit de doelgroep. Als hulpverleners blijven benadrukken dat er sprake is van een beperking terwijl iemand zich daar niet in herkent, roept dat weerstand, en soms zelfs agressie en tegenwerking op (Moonen, 2017, p. 17). En waarom is een label eigenlijk nodig, zo vraagt Kremer (2022) zich af, voor het ontsluiten van de juiste zorg? (zie o.a. Kremer 2022, p. 10).

In de Inleiding van dit rapport gingen we kort in op de Amsterdamse beleidscontext met betrekking tot de doelgroep LVB. Daarbij werd duidelijk dat de complexiteit rondom het herkennen en het gebruik van het label LVB ook doorwerkt in het beleid ten aanzien van personen uit de doelgroep.

Daarbij beschreven we dat sinds de vermaatschappelijking in de zorg en in het bijzonder sinds invoer van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning in 2015 de nadruk sterk is komen te liggen op de zelfredzaamheid en eigen kracht van burgers. Dat gaat gepaard met een terughoudendheid in het voeren van expliciet doelgroepenbeleid. Die beleidskoers heeft ook consequenties voor de manier waarop actoren in de praktijk omgaan met het herkennen en benoemen van LVB als doelgroep. In onze interviews met professionals, vrijwilligers en bewoners bij wie een LVB vermoed wordt, zagen we dat terug.

3.3 Het dilemma in de praktijk

In de gesprekken die we voerden met professionals en vrijwilligers in de sociale basis kwam het herkennen en erkennen van een LVB op verschillende manieren aan de orde. Daarin speelt het dilemma tussen het wel of niet expliciet maken van een LVB een centrale rol.

Wordt een LVB gemakkelijk herkend?

We spraken met professionals en vrijwilligers met verschillende achtergronden en rollen in de sociale basis. Sommigen van hen zijn werkzaam bij een specialistische organisatie in de sociale basis of een zorgorganisatie. Zij werken primair met personen bij wie sprake is van een LVB of bij wie dat wordt vermoed. Voor een deel gaat het hierbij om personen met een diagnose LVB, maar niet uitsluitend. Deze professionals hebben er doorgaans niet zoveel moeite mee een LVB te herkennen, en kenmerken daarvan te benoemen.

Een ander deel van de professionals die wij spraken werkt in een meer generalistische functie-zoals community builders of participatiemedewerkers van brede welzijnsorganisaties. Daarnaast spraken we met vrijwilligers in de sociale basis. Bij sommigen van hen (zowel professionals als vrijwilligers) valt op dat ze wat onwennig en onbekend zijn met de categorie LVB, en daar pas over gaan nadenken als wij er gedurende het interview expliciet naar vragen. Dat komt naar voren uit dit citaat van een participatieprofessional:

Licht verstandelijk beperkt, toch? Ik weet het niet zo goed. Gewoon een beperking, verstandelijk, en dan niet heel zwaar.

Even verderop stelt hij:

Nou, ik denk dat er voldoende aandacht en trainingen aan moeten worden gegeven, ook specifiek voor deze groep mensen [LVB], bijvoorbeeld. Het feit dat ik überhaupt deze term [LVB] niet kende – ja, dat zegt wel al veel, natuurlijk.

In de gesprekken met alle professionals klinkt daarnaast door hoe de diversiteit van de doelgroep de praktijk voor bijzondere uitdagingen stelt. Vanwege die diversiteit is een eenduidige herkenning lastig – er is immers geen simpele checklist.¹¹ Tegelijkertijd benoemen verschillende professionals wel kenmerken waaraan ze een LVB in de praktijk herkennen, zoals deze participatiemedewerker:

Je ziet het aan hele simpele vragen van ja, geen contact kunnen krijgen met andere mensen, niet snappen waarom dat is. Soms, en dat komt meer voor dan we denken, niet kunnen lezen of schrijven. ... En echt een gave hebben ze dan ontwikkeld, dat je dat niet merkt. Ze kunnen daar prima omheen functioneren, op één of andere manier. Ook weer niet. Problemen met geld zie je vaak bij mensen. Maar vooral sociale armoede, dus niet weten hoe je met een ander in contact komt. Dat zien we heel veel. Zelf de ideeën ook niet hebben hoe dat te doen. (professional, sociale basis)

Sommigen zeggen bijvoorbeeld dat ze vooral merken dat mensen met een LVB 'wat kwetsbaarder zijn' en 'daarin beschermd moeten worden', of een minderwaardigheidsgevoel hebben door ervaringen met uitgesloten worden: 'dat ze vaak hun hele leven al in een hoekje zitten'.

Een vrijwilliger voelt aan wanneer ze met iemand te maken heeft die mogelijk een LVB heeft:

Dus het betekent ook zoveel verschillende dingen. Dus ik denk niet een soort van één kenmerk van de LVB'er er is, maar ik denk wel dat je een soort van aan kan voelen wanneer je te maken hebt met iemand die gewoon even wat meer rust nodig heeft, effe wat meer tijd nodig heeft voor dingen. Effe wat extra uitleg nodig heeft. (vrijwilliger)

Tegelijkertijd maken de respondenten duidelijk dat ondanks dit soort gedeelde kenmerken, een eenduidige handelswijze of omgang met personen met een LVB niet nodig of wenselijk

¹¹ Wel bestaan er screeningsinstrumenten waarmee een eerste beeld van een vermoeden van een LVB kan worden vastgesteld, waarna doorverwezen kan worden voor uitgebreider onderzoek, zoals de SCIL of de SAF.

is. In plaats daarvan is het steeds weer inzoomen op de persoon in kwestie, en diens specifieke situatie, vaardigheden, behoeften, hulpvragen en hulpbronnen. Daarbij speelt mee dat het spectrum erg breed is, zoals deze buurtteammedewerker stelt:

Kijk, er zijn verschillende vormen van LVB ook, hè. Je hebt eigenlijk, ja, ik splits hem maar voor de- voor het gemak in een paar categorieën. Je hebt toch wat mensen met een LVB, een beetje old school die ook gewoon iets ouder zijn, die ook vanaf oudsher bijvoorbeeld komen van gezinsvervangende tehuizen. Die zijn vaak heel meewerkend en meegaand en hebben een wat lager IQ. En er zijn er heel veel, kan je ook vaak uiterlijk zien dat ze LVB zijn. En zo niet, merk je het na tien seconden praten wel. Maar je hebt ook de groep LVB die wat jonger zijn, die wat meer gedragsproblematiek hebben en die ook wat lastiger zijn. (buurtteammedewerker)

Perspectief vanuit de doelgroep zelf

Als het gaat over het label LVB en de herkenning en erkenning daarvan, dan is het perspectief van leden van de doelgroep misschien wel het meest relevant.

Toch bleek het niet zo eenvoudig om daarover tijdens de wandelinterviews inzicht te krijgen. In het merendeel van de gevallen was er bij de geïnterviewde sprake van een licht verstandelijke beperking, en werd die diagnose zowel door de persoon zelf als door professionals of vrijwilligers in diens omgeving geaccepteerd. In die gevallen was het soms kort onderwerp van gesprek tijdens het interview, maar werden daar toch maar weinig woorden aan besteed. Dit komt mogelijk omdat acceptatie van het label voor de persoon in kwestie iets vanzelfsprekends is, of omdat het kritisch daarop reflecteren lastig was voor geïnterviewde.

Bij een kleiner deel van de geïnterviewden was het onduidelijk of er wel of niet sprake was van een diagnose van LVB. Sommige geïnterviewden herkennen zich niet in het label LVB, en benoemden vooral andere beperkingen waardoor participatie soms moeizamer verloopt.

Tijdens een groepsgesprek waaraan 12 personen deelnamen bij wie vermoedelijk sprake is van LVB, was zichzelf al dan niet herkennen in het label een belangrijk gespreksonderwerp. Zo maakte een van de deelnemers, een ervaringsdeskundige met een LVB, helder duidelijk waarom het voor hem behulpzaam was om te weten dat hij een licht verstandelijke beperking heeft:

Dan kom je ook eigenlijk erachter waarom het zo moeilijk is eh door je hele leven. Waarom al die teleurstellingen. Eh omdat ik laag scoor, zeg maar, in m'n geheugen, in m'n- ja, in m'n werk, omdat van mijn hersens. Dus dan weet je waarom het zo moeilijk is eigenlijk om iets te maken van je carrière en je was al op school, was je niet goed in hoofdrekenen en dat soort dingen. Dat weet je wel van jezelf, maar door- doordat ik nu weet dat ik LVB ben, weet ik waarom het zo moeilijk is gegaan voor mijn opbouw, zeg maar.

Andere deelnemers in de groep herkenden zichzelf niet meteen in het label, maar benoemden wel dat zij een bepaalde ondersteuningsbehoefte hadden:

Nou ja, ik zeg wel [dat het label LVB niet bij mij past], maar ik kan ook niet overal mee meekomen. Ik doe vaak verkeerde dingen, dat mensen lachen, weet je? Dure woorden begrijp ik soms gewoon niet. Ik ben gewoon naar school geweest, maar toch. Wel een soort anders dan anderen. En soms word ik dan heel boos of agressief.

Sommige deelnemers beschreven dat het soms lastig is dat de buitenwereld een licht verstandelijke beperking niet altijd herkent:

Nee, ik bedoel als je op straat loopt. Dan- dan weet je niet meteen als je met iemand van beperking heeft of niet. Ik bedoel aan- aan andere mensen zie je het wel. Die... hoe heet dat nou ook alweer? Syndroom van Down. Maar als je naar mij kijkt dan denk je ook gewoon: hij is normaal. Want dat heb ik ook wel eens als ik in de winkel sta en dan wil ik iets halen, zeg maar. En soms zeggen ze dan wel eens van: "Man, je staat hier drie, drie uur te doen. Dan denk ik van: ja, gast, ik heb moeite. Maar dat wil ik dan niet zeggen van. "Ja, ik heb een beperking." Dat durf ik dan niet te zeggen.

Het laatste citaat laat de ambivalentie zien. Enerzijds is het niet handig dat buitenstaanders niet weten dat iemand LVB heeft, en zijn of haar gedrag daarom verkeerd begrijpen. Anderzijds is het voor de persoon in kwestie ook lastig om dat te corrigeren, wegens ongemak over het label.

Ongemak over het label LVB: professionals en vrijwilligers

Over de gehele linie valt op dat er onder professionals en vrijwilligers ongemak is rondom het label LVB, en soms ook onder de deelnemers uit de doelgroep die wij spraken.

Ook professionals die het goed kennen, herkennen en soms ook toepassen, benadrukken de beperkingen van het label en vooral ook de nodige risico's. De vrees dat het label stigmatiseert en mensen reduceert tot hun beperking lijkt breed gedeeld.

We zijn er wel heel bewust van dat bepaalde termen best stigmatiserend kunnen zijn. Zulke termen als LVB of client voelen voor sommige mensen niet fijn. Ik heb daar ook wel vaker over gesproken met mensen dan van: "Hoe vind jij dat als je aangesproken wordt met client?" De ene vindt dat prima, want als ik naar de tandarts ga, dan ben ik ook een patiënt, maar de andere voelt zich daarmee toch wel weggezet van de maatschappij. Alsof je niet helemaal meedoet. (specialistische professional)

In plaats daarvan klinken in de perspectieven van sommige professionals die wij spraken de gedachten van 'zelfredzaamheid' en 'eigen kracht' door. De nadruk zou moeten liggen op wat iemand wel kan, in plaats van wat iemand niet kan.

Maar vooral als je iemand alles uit handen neemt, zijn hele regie wegneemt, dan gaat hij minder in zichzelf geloven en denken dat hij bepaalde dingen niet kan. Soms heeft hij daar meer uitleg bij nodig en kan hij het prima, maar als je het allemaal afpakt dan lukt dat niet. (specialistische professional)

Professionals zijn zich duidelijk bewust van het risico dat iemand 'gereduceerd wordt tot zijn/haar beperking', zoals we dat hierboven beschreven.

We kijken naar de persoon, we kijken niet, bijvoorbeeld: je bent niet de ziekte, je bent een ziek persoon die alles goed kan... Ik ben ook met dementie bezig en daardoor praten we eigenlijk weer van, ja, als iemand een diagnose krijgt dat die de helft van die dingen niet meer aankan, dan is het nog steeds een talentvolle persoon. (professional, sociale basis)

In het verlengde daarvan gelooft deze professional bijvoorbeeld duidelijk in menging tussen mensen met en zonder LVB in activiteiten:

Ik geloof in de menging. Dat kan, ja, kan goed gaan. Kijk, ik vind dat collega's moeten gewoon geloven in een inclusie-maatschappij. (professional, sociale basis)

Anderen benadrukken vooral dat het gebruiken van het label LVB niet relevant is voor de dagelijkse praktijk op de vloer in welzijnsinstellingen en bij activiteiten in de sociale basis.

Labels zijn er weliswaar om te duiden en mensen het juiste zorgpad te laten bewandelen, maar voor iemands deelname in de sociale basis zijn ze niet nodig.

Het maakt niet heel veel uit of het nou gaat om mensen met een LVB of mensen met een verslaving, of die dak- en thuisloos zijn. ... Wat er vooral nodig is, is dat er het bewustzijn is dat er kwetsbare mensen in de buurt rondlopen, en die juist willen aanhaken bij de Huizen van de Wijk omdat dat een punt is waar - nou ja, waar dat eigenlijk ook voor bedoeld is. En dan denk ik dat dat met name gaat om betrokkenheid, een persoonlijke benadering. En niet per se om het verschil van doelgroep. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Wat richtinggevend zou moeten zijn, zo stelt men, is iemands hulpbehoefte en niet iemands label:

In principe is het label overbodig als je ze de hulp biedt die ze nodig hebben. (2 experts)

Dat laatste werd in het groepsgesprek met de doelgroep ook benadrukt.

Ik weet wel dat ik een- onder LVB zal vallen, maar als je het zo bekijkt, iedereen hebt wel wat. Dus eigenlijk is het een eh, extra label. Maar eigenlijk kan die ook weer weg.

Ongemak over het label LVB: bewoners

Deelnemers uit de doelgroep ervaren soms ook ongemak over het label. De precieze redenen van het ongemak verschillen. Sommigen vinden het hebben van een diagnose wel behulpzaam, maar hebben moeite met de specifieke term 'licht verstandelijk beperkt':

Ja, soms hebben we het ook over de namen. De naam is nou eenmaal lichtverstandelijke beperking, maar je hebt ook-- Dus wat mag nou wel? Bij mij gaat dat ook op het dossier dat ik zwakbegaafd ben. Is ook een term wat, ja, wat pijn-eigenlijk pijnlijker is als je dat hoort. Want je denkt van: ja, ik ben een zwakbegaafde. Dus ja, ze moeten wel iets doen aan die woorden, de benoeringen.

Het kost meestal ook moeite om van jezelf te accepteren dat je een licht verstandelijke beperking hebt.

Van jezelf moet je ook leren om het te accepteren. En dat is soms heel lastig. Om jezelf echt goed te accepteren wie je bent. Daar heb ik het meeste moeite mee. Ik merk het ook met als ik ga praten met mensen of we gaan in diepe gesprekken. Denk je: oh jeetje, wat moet ik nu weer zeggen? Weet je? Dan klap ik gewoon dicht en denk ik van: weet je wat? Ga uit m'n buurt, laat me met rust. Dan word ik gewoon boos. En niet op hem, maar dan misschien op anderen of op- op mezelf. Van: waarom kan ik dan niet verder gaan met m'n gesprekken?

Anderen geven aan dat zij het vervelend vinden om door de buitenwereld in een hokje te worden gestopt:

Jij denkt anders. ... Alleen, dan kan je het niet uiten. Of je doet iets verkeerd. Word je ook bestempeld van: oh, daar heb je haar weer, of zo. Weet je? Zo'n gevoel. Je bent precies hetzelfde. We zijn hetzelfde.

Een deelnemer beschrijft een letterlijke ervaring van sociale uitsluiting omdat de buitenwereld haar als 'anders' bestempelt:

En als ik met iemand samen ben, met een vriendin of wat dan ook, en ik loop bij de markt en vraag iets aan marktkooplui van- eh, vraag ik iets, en geven ze de ander het antwoord. Terwijl ik de vraag stel.

Een vrijwilliger met autisme en een vermoedelijke LVB heeft er een uitgesproken mening over:

Ik denk dat er een wet zou moeten komen van je moet niet kijken naar mensen hun beperking, maar naar mensen hun talent. (vrijwilliger, ervaringsdeskundig)

Personen met een LVB willen als 'normaal mens' beschouwd worden:

[Ik heb] gewoon één keer in de week een contactmoment. Dus dat is je ondersteuning. Maar voor de rest, wij kunnen gewoon vrij, zoals een, ja, normaal mens zonder... -het klinkt zo raar, een normaal mens, iedereen is normaal- maar ja, gewoon een persoon die extra hulp nodig heeft. Voor sommige dingetjes, lichte dingetjes.

Maar tegelijk: behoefte aan erkenning en specifieke aanpak

Maar daarmee is de kous niet af. In onze interviews is ook een geluid te horen dat hiermee op het eerste oog in tegenspraak lijkt te zijn. Professionals en vrijwilligers in verschillende functies geven aan behoefte te hebben aan specifieke kennis over personen met een LVB. Om personen met een LVB te laten participeren in de sociale basis, en ervoor te zorgen dat die participatie geslaagd en duurzaam is, is het belangrijk – aldus de geïnterviewden- om te weten hoe het beste om te gaan met een persoon met LVB.

Wij gebruiken Amsterd-je moet tegenwoordig Amsterdammer zeggen. Maar weet je, geef het beestje een naam. Ja, weet je, ik heb daar niet zo'n probleem mee. Ook met de term LVB, waarom niet? Wat is daar erg aan? Maar ja, het is natuurlijk wel zo dat het goed is om te weten, dus, van LVB. (buurtteammedewerker)

Ze laten merken dat het juist wel van belang is om de LVB te herkennen, te weten wat voor mensen met een LVB lastige kwesties zijn, en hoe je dat als professional zo goed mogelijk kan ondervangen.

Voor mij persoonlijk zou ik denken: ja, soms is het wel handig, want dan kan je makkelijk, meer rekening mee houden, of... bepaalde dingen uitleggen dan als er iets misgaat. Dus dat, ja. Of als de vrijwilligers boos worden, of geïrriteerd. (professional, sociale basis)

Professionals en vrijwilligers geven blijk van behoefte aan een lichte vorm van expertise over gedragskenmerken die veel voorkomen bij personen met een LVB, en handelingsperspectieven voor de omgang daarmee. Juist ook omdat veel activiteiten in de sociale basis groepsactiviteiten zijn, en de kenmerken of het gedrag van de verschillende deelnemers daarin van invloed zijn op de groep. Zo kan het behulpzaam zijn om te weten dat personen met een LVB relatief vaak impulsief reageren.

Het is niet nodig, aldus geïnterviewden, om zeer diepgaande kennis te hebben over LVB, maar net voldoende om ervoor te zorgen dat een plek of een activiteit ook toegankelijk is voor personen met een LVB. Wat dat betekent zullen we in de volgende hoofdstukken verder omschrijven. Daarmee bevinden spelers in de sociale basis zich in de kern van het dilemma tussen het expliciet maken van de LVB met de bijkomende risico's, en het niet expliciet maken met de mogelijke nadelen van dien. Dat brengt deze vrijwilliger duidelijk onder woorden:

Dus ik heb er een soort dubbele relatie mee, want aan de ene kant denk ik dat mensen zich moeilijk met die term kunnen identificeren, maar aan de andere kant kun je ook heel veel mogelijk maken. (vrijwilliger)

Doelgroepspecifiek of niet- volgens bewoners

Ook voor personen met een vermoedelijke LVB geldt dat zij niet per definitie negatief staan tegenover de toepassing van het label in de praktijk en tegenover een doelgroepspecifieke aanpak. Wel zien we dat er op dit onderwerp grote verschillen zijn binnen de diverse doelgroep van personen met een LVB.

Eenzijds bevinden zich onder de doelgroep personen die aanspraak maken op relatief zware zorg zoals begeleid wonen en/of 24 uren-begeleiding. Aan het andere uiteinde van het spectrum zijn de personen die volledig zelfstandig wonen en geen enkele professionele ondersteuning ontvangen, die weinig tekortkomingen ervaren op zowel cognitieve als sociale vaardigheden. Van hen wordt een grote mate van zelfredzaamheid verwacht, en voor hen is de sociale basis bij uitstek relevant. Het dilemma tussen het wel of niet expliciet maken van de LVB is bij uitstek voor deze groep ingewikkeld. Ze komen zo goed als mee, en worden vaak ook niet snel herkend als iemand met een LVB. Maar het risico schuilt hierin dat de extra moeite en soms ook pijn die het dagelijks leven hen kost, onopgemerkt blijft en zij verkeerd begrepen, bejegend en ondersteund worden.

We zagen dat personen bij wie dit aan de orde was soms sterk konden reflecteren op hun deelname aan doelgroepspecifieke activiteiten. Zij zijn zich ervan bewust dat ze 'boven in het spectrum' zitten, 'het minst beperkt zijn in de groep', wat deelname aan zo'n groep soms ongemakkelijk voor hen maakt.

Ja, maar ik merk ook wel inderdaad dus dat als het met Prisma is, dan merk ik wel dat ja, inderdaad ik ben het minst beperkt, dus ja dan merk je het wel.

- Interviewer: Heb je daar een voorbeeld van misschien?

Dat anderen toch anders denken, trager, veel sneller boos bijvoorbeeld.

Juist voor deze groep gelden vaak de hierboven beschreven problemen rondom de (h)erkenning van de LVB, zoals het gebrek aan herkenning en overschat worden door de omgeving. Dat kan drempels opwerpen om in de sociale basis te participeren, met als gevolg dat mensen afhaken, zich terugtrekken. Eenzaamheid, het ontstaan van additionele problemen en gebrek aan passende ondersteuning liggen juist dan op de loer. Des te belangrijker is het dat personen met een LVB die 'hoog in het spectrum zitten' op de juiste manier opgevangen worden in de sociale basis. Maar is het daarvoor nodig dat zij een diagnose hebben? En zijn specifieke, doelgroepgerichte activiteiten nodig of juist niet?

Volgens een specialistische professional kan een deel van de mensen met een LVB meedoen aan reguliere activiteiten 'met extra aandacht en begeleiding', maar is een ander deel aangewezen op specifieke activiteiten voor de doelgroep:

Er zijn een heleboel LVB'ers die naar gewone activiteiten kunnen met extra aandacht en begeleiding. ... Soms heb je ook mensen met een disharmonisch profiel. Dus sommige mensen zijn heel goed in iets doen, dan gaan zij naar bepaalde activiteiten. Zij gaan minder praten, maar zij kunnen prima meedoen. Je moet kijken naar je cliënt en als een cliënt helemaal niet binnen de regulier kan, kan je naar [doelgroepspecifieke] activiteiten ... kijken. (specialistische professional)

Voor een groot aantal geïnterviewde bewoners geldt dat zij zowel aan doelgroepspecifieke activiteiten als aan reguliere activiteiten, met gemengde groepen, deelnemen. Het al dan niet hebben van een diagnose lijkt daarbij niet zoveel verschil te maken. Ook hier zien we weer terug dat de meeste personen met een LVB het liefste 'gewoon meedoen'. Tijdens het groepsgesprek viel op dat alle 12 deelnemers zonder twijfel kozen voor de stelling: ik doe het liefst mee aan activiteiten die voor iedereen zijn.

In de interviews benadrukten sommigen dat ze toch vooral onder de mensen wilden zijn, even een verzetje wilde hebben:

- Interviewer: Maakt het jou nog wat uit, dan, waar je aan deelneemt? (alleen met anderen met LVB of meer reguliere activiteit in het buurthuis)

Nee, nee. Het gaat me vooral erom- dat ik even van huis weg ben en even een bezigheid.

Of zoals in het volgende citaat van een andere bewoner:

Je kent die mensen niet, maar mij maakt het niks uit. Je wil toch mensen ontmoeten? En andere mensen willen misschien ook nieuwe mensen ontmoeten.

Bepalend voor de vraag of iemand zich wel of niet welkom voelt bij een activiteit lijkt niet zozeer of deze doelgroepgericht is, maar eerder: de houding en het gedrag van andere deelnemers, de rol van de (professionele) begeleider en de algemene bejegening door medewerkers en vrijwilligers.

- Interviewer: Ik was benieuwd, wat maakt nou dat jij je goed voelt in een activiteit, wat is er dan belangrijk voor jou?

Alles. Gewoon dat ze (de andere deelnemers) ook een beetje vriendelijk kunnen zijn.

Maar dit is zeker niet het volledige beeld. We spraken ook personen met hele andere ervaringen. Zij gaven aan dat ze zich uitgesloten voelen op plekken en bij activiteiten die open zijn voor iedereen.

- Interviewer: Maar waarom is het dan zo denk je dat je eigenlijk bijna alleen maar naar activiteiten gaat voor mensen met een beperking?

Ten eerste heb ik weinig geld en de andere plekken word ik heel vaak weggekeken. Dat is echt zo.

Later in het gesprek vertelt deze geïnterviewde:

Mensen met een beperking worden niet geaccepteerd door anderen of van die groepen. Je wordt niet geaccepteerd. Dat, en er wordt bijvoorbeeld door begeleiding niet bewust bestreden maar ze ontkennen het, ze bagatelliseren het weg en zeggen: ja, dat valt wel mee, maar het is gewoon de waarheid.

Ook tijdens het groeps gesprek bleek het thema toch complexer te liggen dan op het eerste gezicht leek. Al koos iedereen voor de reguliere activiteiten of plekken, in de discussie werden regelmatig redenen gegeven waarom een doelgroepspecifieke plek, activiteit of benadering toch ook voordelen heeft:

Ik vind die mensen met verstandelijke beperking veel gezelliger en opener.

Ambivalentie

Deze ambivalentie is niet verrassend. Uit het onderzoek komt duidelijk naar voren dat het (h)erkennen van een LVB een complex terrein is, ook voor mensen uit de doelgroep zelf is erkenning van de beperking en het label soms een worsteling. Bovendien is 'gewoon meedoen' niet altijd realistisch, en moet aan bepaalde voorwaarden voldaan zijn om dat 'meedoen' te laten slagen. Personen met een LVB ervaren sociale voorzieningen en activiteiten lang niet altijd als toegankelijk en rapporteren ook vormen van sociale uitsluiting. Brummel (2018) constateerde in haar onderzoek naar dit thema dat er subtiele processen van uitsluiting zijn, waar betrokkenen (professionals, andere deelnemers, vrijwilligers) zich lang niet altijd bewust van zijn. Dat soort processen en ervaringen maken wel dat mensen met een

LVB ambivalent zijn over hun voorkeur voor doelgroepspecifieke activiteiten of niet. Aan de ene kant is het -naast het ook hun eigen ideaal. Aan de andere kant lopen ze ertegen aan dat het in de praktijk toch niet altijd mogelijk, of prettig is – en waarderen ze de herkenning en het begrip van anderen uit de doelgroep. Dat laatste bleek ook in een recent onderzoek van Movisie, waarin gesteld werd dat 'het ook fijn kan zijn om iemand te ontmoeten van je eigen niveau, met wie je gezamenlijk iets kunt ondernemen' (Schrijver et al. 2022, p. 18).

Iets soortgelijks werd geconstateerd door deze vrijwilliger:

En het is ook belangrijk om een doelgroep met elkaar te verbinden ..., als je mensen van hetzelfde niveau bij elkaar zet, die begrijpen elkaar ook beter en die hebben hetzelfde soort problemen, of die kunnen dan met elkaar daarover connecten. En dat is heel belangrijk dat je dus die doelgroep wel definieert zodat je dus dingen voor die mensen kan regelen, dat voor mensen mogelijk kan maken. (vrijwilliger)

3.4 Reflectie: het label in de onderzoekspraktijk

In het onderzoeksproces werden wij als onderzoekers zelf ook sterk geconfronteerd met het dilemma tussen het belang van het expliciet maken van specifieke dynamieken en behoeften enerzijds, en dat van personen als mens benaderen, in plaats van op grond van een beperking, anderzijds.

Dat vergde voortdurende reflectie in het onderzoeksteam op onze eigen 'positionality' (Bourke, 2014) in het onderzoeksproces. 'Positionality' gaat over hoe onderzoekers gepositioneerd zijn in het onderzoek, bijvoorbeeld als insider of outsider, of als drager van een bepaald soort kennis, ten opzichte van deelnemers in het onderzoek.

Er was reflectie nodig op de vraag of wij het label, waarvan het gebruik in het veld en door mensen uit de doelgroep zelf zo ambivalent en complex bleek, zelf 'klakkeloos' konden hanteren als onderzoeksthema en als categorie van onderzoeksparticipanten. Droegen wij als onderzoekers dan niet bij aan de risico's van stigmatisering die onze gesprekspartners zo zorgvuldig schetsten?

Het meest lastige was dat bij ons onderzoek onder personen uit de doelgroep zelf. We beschreven hierboven al dat de doelgroep LVB bij uitstek moeilijk af te bakenen is; enerzijds vanwege het brede spectrum en uiteenlopende 'ernst' van de beperking, en anderzijds vanwege de hoge mate van onderdiagnose, en het niet herkend worden van een LVB.

We kozen er in de interviews weliswaar voor om voorzichtig af te tasten hoe iemand zichzelf ziet, en of hij of zij zich al dan niet in het label herkent. Maar de moeilijkheid zat meestal al in het stadium daarvoor; in het proces van identificeren en benaderen van potentiële deelnemers aan het bewonersonderzoek. Wij wilden ons onderzoek niet beperken tot personen met een expliciete diagnose, omdat de brede sociale basis juist ook van belang is voor diegenen bij wie sprake is van een onopgemerkte LVB. Personen met een diagnose zijn vaak goed in beeld bij zorg en welzijn, en van daaruit ook eerder ingebed in een goede ondersteuningsstructuur, terwijl ongediagnosticeerde mensen met een LVB eerder risico lopen om tussen wal en schip te vallen.

Juist omdat we inzicht wilden krijgen in personen aan beide kanten van het spectrum – van diegenen die vanaf hun jeugd een diagnose hebben en relatief veel ondersteuning ontvangen tot diegenen die nooit gediagnosticeerd zijn en relatief zelfstandig functioneren- was het nodig om het net breed uit te werpen. En ook personen te spreken die het label voor zichzelf niet erkennen, niet omarmen, maar die toch behoefte hebben aan bepaalde vormen van ondersteuning. Personen die, in de woorden van Moonen, 'functioneren op het niveau van

een LVB' en die wel degelijk baat kunnen hebben bij een meer specifiek op de doelgroep gerichte ondersteuning.

Tegelijkertijd was het lastig om personen zonder (h)erkende LVB te benaderen voor deelname aan dit onderzoek- niet alleen voor ons als onderzoekers maar ook voor professionals of vrijwilligers die ons hielpen met het contact leggen met eventuele deelnemers. We hebben daarom bij het onderzoek onder bewoners gekozen voor een bredere insteek: we benaderden en interviewden ook personen bij wie geen sprake was van een expliciete diagnose LVB, maar die wel deelnamen aan doelgroepspecifieke activiteiten in de sociale basis en die een erkende ondersteuningsbehoefte hadden. Juist omdat het spectrum LVB zo breed en divers is, en het in de praktijk lang niet altijd bekend is of relevant is of iemand een diagnose LVB heeft, hebben wij gaande het onderzoek besloten een focus op een sterk afgebakende doelgroep los te laten. Activiteiten in de sociale basis bereiken een breed scala aan deelnemers, met of zonder verschillende vormen van kwetsbaarheid, met of zonder expliciete diagnose, of met overlappende problematiek. Een al te strikte focus en afbakening zou geen recht doen aan de rommelige werkelijkheid. In plaats daarvan hebben wij er in sommige gevallen voor gekozen om personen te benaderen die deelnemen of deelnamen aan activiteiten in de sociale basis, in het bijzonder activiteiten specifiek voor de doelgroep LVB, en die lichte vormen van ondersteuning nodig hebben.

In de interviews met de bewoners was het om dezelfde redenen niet altijd wenselijk of passend om expliciet te spreken over het hebben van een LVB. Maar ook bij die personen bij wie het label LVB wel expliciet werd gebruikt, was het niet altijd eenvoudig om tijdens het gesprek hier uitgebreid op te reflecteren. Tijdens het groepsgesprek daarentegen was er veel ruimte om het label te bespreken. Dat had te maken met de specifieke samenstelling van de groep deelnemers, waarvan de meesten zitting hebben in de LVB Raad en gewend zijn om in het openbaar te spreken over de doelgroep en de belangen van de doelgroep.

3.5 Conclusie

De balans tussen de negatieve gevolgen van het labelen en de risico's van het onvoldoende (h)erkennen van de behoeften van de doelgroep vergt voortdurende waakzaamheid en zorgvuldigheid. Onze voorlopige conclusie is dat labelen op zichzelf niet nodig is, maar dat voldoende professionele en vrijwillige inzet en deskundigheid essentieel is om ervoor te zorgen dat specifieke behoeften niet worden verwaarloosd. Hoe dat professioneel kapitaal er precies uit ziet en in welke mate dit beschikbaar is in de sociale basis, is het thema van de volgende twee hoofdstukken.

Mia

Mia (70) woont samen met haar hondje en kat. Ze kent veel van de buurtbewoners en kan op hen terugvallen als er iets is. "Mijn buurvrouw zegt, 'Je mag gerust komen, als je wat hebt' en als er iets met haar is kan zij ook bij mij komen." Dat is fijn, maar dat iedereen elkaar kent is niet altijd leuk. Soms heeft Mia het gevoel dat ze in de gaten wordt gehouden. "Die van de overkant noem ik de telegraaf. Als je daar iets vertelt, weet meteen de hele buurt het! En mijn buurvrouw is de spion, zij houdt alles wat ik doe in de gaten." Met die buurvrouw heeft Mia dan ook geregeld ruzie, soms gaat dat er heftig aan toe. "Toen heb ik gezegd: 'als je nou nog door blijft gaan, dan snijd ik je strot door.' Niet dat ik het durf hoor, maar ik was zo boos."

Mia is veel op pad. Ze zit bij meerdere creatieve clubs voor vrouwen, gaat naar een spelletjesdag en gymnastiek voor ouderen, is deelnemer bij de eettafel van Prisma, zingt in een koor en doet vrijwilligerswerk. Ook gaat ze graag langs de bibliotheek en de kerk. Al die dingen zijn op eigen initiatief, ze is erg ondernemend. "Als ik alleen binnen blijf zitten, dan word ik krankjorum." Ook neemt ze graag nieuwe mensen mee. Bijvoorbeeld naar het wijkontmoetingscentrum van een zorginstelling in Mia's buurt, waar veel van haar activiteiten zijn. "Omdat die mensen zeggen, 'Ik ben alleen, ik weet niet wat ik moet doen, ik heb geen werk meer.' Dan neem ik ze mee, want het is een leuke club."

Mia kan het goed vinden met de begeleidster in het ontmoetingscentrum. "Zij is heel aardig en ze heeft ook geleerd om met ouderen te werken. Soms willen mensen van alles, maar dan zegt ze 'nu even rustig.'" Dat zij in de groep grenzen aangeeft vindt Mia prettig. Tegelijkertijd is het voor haar belangrijk dat ze "zelf ook nog wat te vertellen" heeft. Mia kan er slecht tegen als mensen haar belerend toespreken. Ze wordt dan snel boos. Daardoor heeft ze al vaker problemen gehad bij haar activiteiten of vrijwilligerswerk. Zo is ze gestopt met een activiteit omdat ze hier "getreiterd" werd en is ze "weggestuurd" bij haar laatste vrijwilligerswerk omdat ze ruzie had. Dat is niet de eerste keer dat ze ergens met zo'n reden weggaat. "Ik heb ook wel eens gehad dat ik zelf wegging. Dan kijk ik gewoon niet meer naar die mensen. Ik heb wat dat betreft wel een koppig karakter."

Mia is nooit gediagnosticeerd en ze heeft ook niet zo veel met het label LVB. "Ik ben gewoon een beetje simpel," zegt ze daarover. Toch gaat ze graag naar activiteiten van Prisma, speciaal voor mensen met een LVB. Hier heeft ze minder vaak problemen met mededeelnemers. "Als we een spelletje met elkaar doen, gaat het heel leuk. Het is geen haat en nijd. We zeggen wel tegen mekaar, 'nee, ik ben aan de beurt', maar niet echt het fanatieke. Daar voel ik me blij en rustig onder. Het gaat allemaal zo gemoedelijk." Dat de activiteit eigenlijk (vooral) bedoeld is voor mensen met een LVB stoort Mia niet. "Dat is gewoon normaal, ik voel me net als hun. Iedereen heeft een beperking, moet je maar denken."

4. Deskundigheid in een preciaire dagelijkse praktijk

4.1 Inleiding

Aan de ene kant kan je zeggen van, waarom zou er een label opgeplakt moeten worden? Aan de andere kant is het wel goed om het te weten van LVB, omdat je er dan rekening mee kan houden, want vaak zijn het toch mensen met een gebruiksaanwijzing. Dat wil niet zeggen dat ze niet gewoon aan alle activiteiten in een Huis van de Wijk deel zouden moeten kunnen nemen. (buurtteammedewerker)

In het organiseren en aanbieden van hulp en ondersteuning hebben we in het vorige hoofdstuk een fundamenteel dilemma zichtbaar gemaakt, namelijk tussen het benoemen van LVB of niet. Dat dilemma zet zich door in het tweede onderwerp dat we in dit hoofdstuk verder belichten: de deskundigheid die gemoeid is in de ondersteuning en hulp aan mensen waarbij vermoedens zijn van een LVB-achtergrond.

Op de eerste plaats is het voor professionals en vrijwilligers soms op eieren lopen, precies omdat ze zich bewust zijn van dit dilemma. De respondenten die we spraken beschrijven een preciaire praktijk. Een kernvraag waarvoor zij zich gesteld zien is: hoe vermijd je als professional of vrijwilliger een stigmatiserende werking van het label of een specifieke aanpak, zonder dat je daardoor een meer specifieke ondersteuningsbehoefte negeert die er, zo maken we op uit de interviews, wel degelijk is bij deze groep.

Het dilemma werkt ook door in de vraag naar de verhouding tussen wat nodig is aan meer generieke en specifieke deskundigheid en wie in het veld van bij de steun betrokken spelers deze kan leveren. Dat zet het belang op scherp van een goed samenspel tussen spelers die

in de sociale basis betrokken zijn bij deze steun en hulp: de brede meer generalistische professionals, vrijwilligers en meer specialistische professionals.

Deskundigheid is tenslotte ook op een andere manier een kwestie, want nauw verweven met veranderingen in de verzorgingsstaat. De verplaatsing van meer hulp en ondersteuning van professionele zorg naar informele netwerken en vrijwilligers én de nadruk op generieke deskundigheid in de sociale basis betekent vaak ook een andere rol voor professionals en vrijwilligers in de sociale basis. Dat zorgt soms voor spanningen en zorgen bij zowel professionals als vrijwilligers over onderschatting van het belang van specifieke deskundigheid die nodig is in de ondersteuning.

4.2 Het belang van generieke deskundigheid

Het gebruik en het benoemen van het LVB-label mag dan met onzekerheden en twijfels omgeven zijn, betrokkenen onderstrepen allemaal het ideaal waarin mensen met een LVB-achtergrond in staat worden gesteld mee te doen, of zij dat nu meer in termen van sociale inclusie of thuis voelen formuleren. Een vrijwilliger verwoordt dat zo:

Weet je, ik hoop vooral dat ze zich onderdeel van de wijk voelen (vrijwilliger).

Diversiteit

Professionals werkzaam in de sociale basis wijzen op het belang om laagdrempelig te zijn voor zoveel mogelijk bewoners in de wijk. Daarin zijn meer generieke kwaliteiten belangrijk om prudent om te gaan met diversiteit en kwetsbaarheden, waaronder ook hulp en steun aan mensen met een LVB. Zowel vrijwilligers als professionals merken op dat houding en daaruit voortvloeiende kwaliteiten als bejegening en oprechtheid erg belangrijk zijn. Het gaat er volgens hen in eerste instantie om een relatie te creëren waarin sprake is van respect en vertrouwen en die mensen stimuleert om te blijven komen en zich thuis te voelen. Of mensen nu een ggz-achtergrond hebben of een (vermoedelijke) LVB, is voor deze houding in eerste instantie niet zo zeer relevant. Een professional formuleert dit als volgt:

Omdat het eigenlijk ook heel erg er om gaat dat je, dat je een beetje aansluiting probeert te vinden bij iemand, maar dat je niet, als je wel weet dat iemand een beperking heeft, dat je ook niet heel kinderlijk gaat praten of zo. Dus dat je iemand wel respectvol blijft behandelen. En ik denk dat dat wel een manier is die dan eigenlijk voor heel kwetsbare groepen van toepassing is. Of het nou een GGZ is of juist een ouder iemand. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Bij deze houding horen bepaalde eigenschappen en vaardigheden, zoals empathisch vermogen en goed kunnen luisteren. Een professional zegt dat zo:

Je hebt een empathische houding en je luistert naar de persoon en je creëert, probeert vertrouwen te krijgen. (professional, sociale basis)

In soortgelijke bewoordingen benadrukken ook vrijwilligers het belang van deze meer generieke kwaliteiten in de steun en hulp aan mensen bij wie een LVB vermoed wordt. In het groepsgesprek met bewoners met een LVB kwam het belang van een respectvolle houding eveneens naar voren:

Wel belangrijk is: luister naar die persoon. Laat die persoon uitpraten. En eh, als het nodig is geef dan een advies. En wees duidelijk.

Dat geldt ook voor het concreet begeleiden van groepen met bewoners met verschillende achtergronden. Bewoners bij elkaar brengen en zich daarin door elkaar gehoord en gesteund laten voelen, vraagt om meer algemene deskundigheid. Daarin worden vrijwilligers soms getraind, of zij hebben vanuit hun werkervaring deskundigheid opgebouwd. Een vrijwilliger met veel werkervaring in de zorg zegt hierover:

Nou, de onderlinge cohesie. Het samenbrengen, en het wij-gevoel. Dat vind ik erg belangrijk, ook het gevoel van: ik voel me gehoord. Ik moet de beperking dus niet maken, om binnen die groep niet een paar personen, maar te zorgen dat iedereen goed aan bod komt. En dat je zelf eigenlijk degene bent die het minst aan bod komt in dat opzicht, want het is niet, je bent geen teamleider of iets dergelijks, je bent een gesprekspartner. En dan een gesprekspartner die toevallig vanuit de achtergrond ook wat meer getraind is om zo'n gesprek te leiden. (vrijwilliger)

Veel mensen die we geïnterviewd hebben wijzen naar houding als een generieke kwaliteit die belangrijk is om prudent om te gaan met diversiteit en kwetsbaarheden in meer algemene zin. Deskundigheid is geen woord dat zij daarvoor expliciet in de mond nemen. Het gaat om zaken als vriendelijkheid, gezelligheid, respect. Dat is belangrijk om mensen zich thuis te laten voelen, in het bijzonder ook voor mensen met een LVB. Bewoners, zo leren we ook uit ander empirisch onderzoek, kunnen steun ontlenen aan de sfeer van een plek (Sudmann & Breivik, 2018) en aan ervaringen met anderen (ook onbekenden) die hun vriendelijk tegemoet treden en behulpzaam zijn (Brownlie & Anderson, 2017). Zo bezien is het goed te begrijpen dat verschillende betrokkenen in onze interviews vaak het belang van sfeer en positiviteit benadrukken. Een professional zegt dat bijvoorbeeld zo:

Ik kijk positief naar de persoon die ook een meerwaarde heeft. Kijk, als iemand hier komt, ga ik zeker kijken, vragen: "Ja, wat wil je? Wat vind je leuk om te doen? En wat wil je voor andere mensen betekenen?" ... Al die mensen zijn hier even vriendelijk met iedereen en je krijgt een kopje koffie. (professional, sociale basis)

Een andere professional illustreert hoe humor en een gezellige sfeer ingezet wordt om aan binding en vertrouwen te werken:

Ik probeer wel altijd gewoon wel te lachen en zo weet je, niet dat je dat geforceerd doet, ... Ik denk dat dat ook wel maakt dat het, dat zij het ook gewoon gezellig vinden of zo. En dan ook denken: oh ja, het was wel leuk, nou volgende keer als er weer iets is, wil ik wel weer komen of zo. En ook dat ze jou kennen. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Ook mensen bij wie LVB vermoed wordt en die wij voor dit onderzoek spraken benadrukken het belang van sfeer en de persoonlijke kwaliteiten van de begeleiding. Zo vertelt een bewoonster enthousiast over een vrijwilligster die activiteiten begeleidde waaraan zij deelnam:

Lekker praatje maken, ze is vrolijk. En ze maakt altijd lekker eten op vrijdag, altijd gezellig hoor bij haar. Je weet het zij is nummer één. ... En ik kom voor het eerst, ik voel me thuis bij haar. Echt een schatje, ze vangt me zo lief en dan ga ze: "Kom maar [naam respondent], je mag, ik weet wat, je mag ook sporten." Moet ik nog betalen? "Nee, dat hoeft nog niet." ... Ze zette alles klaar voor ons. Als wij komen, is het altijd gezellig en: "ja, jullie kunnen nog een bakje koffie drinken. Kom, gaan [jullie] maar eerst drinken en dan gaan we sporten zo meteen." Zo lief.

Gemengde groep

Het belang van iemand met deze kwaliteiten komt eveneens naar voren als het over groepen van bewoners gaat waar de mix van verschillende achtergronden soms een uitdaging vormt die deskundigheid vereist. Een professional daarover:

Soms heb je een gezelschap wat gewoon stroef loopt, omdat het allemaal mensen met een sterke gebruiksaanwijzing zijn. En dan, bijvoorbeeld [naam professional] die gaat daar dan wel elke week bij zitten om te zorgen dat, dat het toch loopt en, en dat er een prettige sfeer is. (professional, sociale basis)

Het is in hun steun en hulp belangrijk dat betrokkenen tenminste beschikken over een zekere mate van generieke deskundigheid om sociale inclusie te bevorderen, zo geven de respondenten aan. Een professional omschrijft enkele gemengde activiteiten in het Huis van de Wijk waar hij actief is:

We zijn heel laagdrempelig hier. Bijvoorbeeld wij hebben op woensdagochtend [activiteit]. Dat is een soort community waar mensen met elke bagage naartoe komen. En dan zijn collega's van GGZ in de wijk, collega's van [onhoorbaar], buurtteam ook aanwezig en mensen kunnen gelijk hun vragen stellen en elkaar helpen. We hebben heel veel van die zorggroepjes hier. [Elke week] heb ik een WMO-inloop samen met GGZ. Dus [het] zijn van die vaste activiteiten, dat proberen we structureel te maken. Inclusie, andere mensen kunnen ook hierop aansluiten. Mensen moeten het gevoel hebben: ik hoor hier thuis. En bij sommigen lukt dat meer dan bij anderen, maar dat is wat wij willen. (professional, sociale basis)

Daarbij is, aldus deze professional, een gezamenlijke interesse of doel van de deelnemers uitgangspunt:

Wij willen dat het gemengd is. ... Ik zie wel mooie voorbeelden daarin. Nogmaals, het gaat om de activiteit die je met elkaar doet en niet hoe je hersenen draaien. (professional, sociale basis)

Ellis Jongerius, ervaringsdeskundige en directeur van belangenvereniging LFB, zegt erg te geloven in gemengde activiteiten met als basis gedeelde interesses. "Dan is het niet 'speciaal voor jou', sta jij niet gelijk in de spotlights en gaat het hopelijk ook niet gelijk over je beperking." (in Schrijver et al., 2022, p. 8). Het vermogen om gelijkwaardigheid in de relatie te creëren is belangrijk en dat geldt zeker bij mensen met een LVB. Professionals zeggen continu als een "bemiddelaar" op te treden tussen mensen met een LVB en anderen. Zoals een welzijnscoach die een activiteit met bewoners met diverse kwetsbaarheden begeleidt: 'Er gebeurt de hele tijd van alles, ik ben steeds bezig met dingen uitleggen'. Of een begeleider van activiteiten van bewoners met een LVB en ouderen:

Wat heel belangrijk is in het begeleiden is dat jij de, de koppeling bent tussen mensen. ... Dat jij de vertaalslag maakt hè, als een soort van tolk. Dus dat ik de informatie verstrek van wat er aan de hand is, hoe je daarmee om moet gaan, dat het eigenlijk is van: ja, praat gewoon met mensen zoals jij ook behandeld wil worden. Dus gewoon

gelijkwaardig -in plaats van, net als met mensen die de taal niet spreken, dat je gewoon op een Jip en Janneke taal gaat zitten, ja, dan denk ik: doe niet zo debiel. ... Dat, want dan voelen ze zich gezien. En de positieve kant benadrukken. (specialistische professional)

Bij het streven naar gelijkwaardigheid past ook een kritische houding met betrekking tot een label als LVB en een sterke terughoudendheid in het gebruik ervan, zelfs als professionals de aanwezigheid daarvan wel vermoeden. Naast gelijkwaardigheid zijn voor deze terughoudendheid ook andere goede redenen, zo stelt Kremer (2022) in haar onderzoek naar mensen met een LVB in de superdiverse stad. De diagnose LVB is niet altijd behulpzaam om een goede relatie aan te gaan, terwijl zowel vrijwilligers als professionals hun deskundigheid juist in zetten om een vertrouwelijke relatie op te bouwen en mensen met anderen te verbinden. Een focus op de beperking staat, zoals gezegd, het versterken van wat mensen wel kunnen bovendien in de weg. De inzet daarop verschilt ook hier in essentie niet met mensen uit andere groepen, volgens verschillende betrokkenen.

Een breekbare dagelijkse praktijk

Tussen de idealen en de realiteit is echter nog wel een wereld te winnen. Zowel professionals als vrijwilligers ervaren dat mensen waarbij een LVB vermoed wordt niet zo gemakkelijk een buurthuis binnen stappen, laat staan zich daar snel thuis voelen of gemakkelijk meedoen met groepsactiviteiten. De dagelijkse praktijk is breekbaar, zo stellen betrokkenen. Ze beschrijven een precare praktijk waarin bijvoorbeeld ogenschijnlijk kleine gebeurtenissen of interacties tot gevolg kunnen hebben dat mensen afhaken. Toeleiding in de vorm van een warme overdracht en nazorg zijn in dit verband belangrijk. Ook kan de fysieke toegankelijkheid bijvoorbeeld als probleem ervaren worden, zoals de afstand tussen de woonplek en het buurthuis - al spraken we ook respondenten die gerust naar andere stadsdelen gaan voor activiteiten. Een professional bij een welzijnsorganisatie gericht op sociale inclusie van de doelgroep zegt dat zo:

Het is soms moeilijk voor mensen om iets te vinden bijvoorbeeld wat ze willen doen. En daarnaast heeft deze doelgroep ook best wel wat specifiekere eisen vaak: het mag niet te ver weg zijn, oh, als het dan slecht weer is, willen ze soms niet gaan, weet je, het is best wel... Ik denk daarom ook dat wij er zijn. ... Het is wel soms wat moeilijker om ze, en dan spreek ik effe een beetje generaliserend, maar om ze gewoon op plekken te krijgen en ook te houden. Want er hoeft ook maar weer één dingetje te gebeuren en dat is dan één iemand die misschien even niet zo aardig is, en dan gaan ze niet meer. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Deze professional beschrijft verschillende ervaringen waarbij haar acties soms niet genoeg bleken om een persoon daadwerkelijk naar een activiteit toe te leiden:

Of je organiseert iets, en dan zeggen ze dat ze komen, en dan toch komen ze toch weer niet bijvoorbeeld, of bellen ze wel eens één dag daarna van: "Nee, maar ik.... " Ik stuur altijd wel reminders, maar dan gaat er in het praktische weer iets mis of, toch is het soms dan zo van: "Oh, is het vandaag al? Ja, nee, ik ben gewoon aan het werk." (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Een andere professional van dezelfde organisatie noemt als voorbeeld dat ze een bewoner met een LVB wel eens naar een eenmalige activiteit toe wil leiden, maar dat het op de locatie bijvoorbeeld dusdanig druk was dat een persoon niet wist waar ze zich moest aanmelden en zich heeft omgedraaid. De professional zegt zich niet altijd te realiseren hoe iets kan overkomen voor iemand met een LVB:

En dat zijn ook soms dingen waar je dan helemaal niet over nadenkt. Dat kan dan zoiets groots zijn voor iemand, en daar sta je dan niet altijd bij stil. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Een bewoner vertelt dat hij soms een locatie niet kan vinden en dan weer naar huis gaat:

Nou, soms vind ik het wel [lastig], ja. Bij optreden (met de muzikale activiteit waar hij aan deelneemt) vind ik dat soms heel moeilijk, ja, om het te vinden.

- Interviewer: Hm. Want hoe werkt dat dan? Vertelt iemand jou het adres?

Eh nou, dat krijg ik dan per mail. En dan komt het wel eens voor dat ik het helemaal niet kan vinden. Dan ga ik op een gegeven moment gewoon naar huis. Dat kost mij dan zo veel stress.

Een andere bewoner met een (vermoedelijke) LVB vertelde over haar eerste bezoek aan een buurthuis bij haar in de wijk. Voor haar was het een dermate indringende ervaring dat zij besloot niet meer naar het buurthuis te gaan.

Ik was daar één keer (bij een buurthuis in haar omgeving). En daarna niet meer.

- Interviewer: Nee, niet meer?

Ik weet niet, ik vind de sfeer daar niet zo gezellig. Je probeert het wel gezellig te maken, maar de sfeer is gewoon raar, is een rare sfeer, vind ik.

- Interviewer: Kan je zeggen waar het aan ligt, wat het is?

Ja misschien aan de mensen die je zo raar aankijken of zo, of misschien dat ze denken huh wat kom je hier doen?

- Interviewer: En wat voor mensen waren dat dan, die je zo aankeken?

Ja, zijn mensen uit de buurt of mensen die daar in de buurt wonen of ergens vandaan komen.

Sommige professionals of vrijwilligers gaan daarom mee en benadrukken het belang daarvan, zodat iemand in de gaten blijft houden hoe het gaat en of er soms meer nodig is. Ook voor deze persoon die meegaat geldt dan wel weer dat die hetzelfde type generieke deskundigheid moet bezitten. De ervaringen die daarmee opgedaan zijn, laten zien dat dit zeker in een eerste fase goed kan helpen om vertrouwen te ontwikkelen, zodat bewoners zich langer verbinden met activiteiten en andere mensen die zij daardoor hebben leren kennen. Een professional zegt dat scherp:

Zeker met de doelgroep LVB, die moet je echt letterlijk af en toe aan de hand meenemen. Dus af en toe moet je gewoon even ook, als er een activiteit is, dan kan ik wel zeggen van: 'Ja, het is daar en dat en dat is het adres en ik weet dat je zelf kan reizen', maar dan gaat diegene niet komen. Je moet dan zelf mee en soms moet je meerdere keren mee en dan leert ie die mensen daar kennen, en dan doe je een stapje terug'. (buurteammedewerker)

Ondanks dat betrokkenen het belang van houding en meer generieke kwaliteiten benadrukken om goed met diversiteit in meer algemene zin om te gaan, tekenden we zoals gezegd ook een andere breed gedeelde ervaring op. Een meer algemene aanpak en generieke deskundigheid is een voorwaarde voor duurzame hulp en steun aan mensen bij wie LVB vermoed wordt, maar voor participatie en goede steun niet toereikend. Daarmee komen we bij het belang van specifieke deskundigheid.

4.3 Het belang van specifieke deskundigheid

Volgens de verschillende betrokkenen die we geïnterviewd hebben, is ook specifieke deskundigheid dus van cruciaal belang in de steun en hulp aan deze doelgroep. Het dilemma

van het benoemen of niet, kan erkenning van het belang van specifieke deskundigheid en meer aangepaste aanpakken echter bemoeilijken. Als mensen waarbij LVB vermoed wordt niet als een bijzondere categorie gezien en erkend worden, dan kunnen de precariteit en behoeften van deze doelgroep in de sociale basis uit zicht raken. Een professional zegt:

Nou ja, met waar we het over hadden, dat het soms toch ook een beetje in de taboesfeer zit, dat ik denk: ja, het kan ook gewoon sowieso goed zijn dat mensen daar bewuster van worden. En misschien daardoor ook wel alerter zijn erop als ze in gesprek zijn met iemand. Want soms merk je het totaal niet. En soms kan je er inderdaad vanuit gaan: oh ja, dat is gewoon iemand net als ieder ander. Maar dat ze dan toch wel bewuster worden van oh ja, wacht, misschien moet ik even op een andere manier reageren bijvoorbeeld. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Bij specifieke deskundigheid gaat het dan in eerste instantie om 'alert zijn', of bewust zijn dat bij iemand sprake kan zijn van een LVB (of functioneren op het niveau van een LVB). Daarvoor is kennis nodig over het functioneren van mensen met een (vermoedelijke) LVB en het kunnen plaatsen van hun gedrag voortkomend uit de beperking. Een welzijnswerker zegt dat een training daarbij hielp:

Je hebt wel vaker, dan denk ik van ah jeetje, wat zijn mensen onbeleefd. Maar dan soms denk ik later van... Dan merk ik dat dat teweeggebracht wordt in de groep. Dat was ook een keer, toen had ik net zo'n training (herkennen van een LVB) gehad, en toen dacht ik van oh, misschien dat dit gebeurt... van oh ja, dat zal het zijn. (professional, sociale basis)

Met deze kennis als basis gaat het vervolgens, zo maken we op uit de interviews, om een op de doelgroep toegespitste bejegening en omgang. Een specialistisch professional beschrijft het als volgt:

Als ik het op mezelf betrek, dan denk ik dat het gaat over sociaal gedrag inschatten, daar een analyse van kunnen maken en jezelf als persoon daarop aanpassen. Het is een soort sociale benaderingswijze die iemand verder kan helpen, omdat je weet wat degene nodig heeft, dus behoeftes achterhalen en daarop inspelen. (specialistische professional)

Deze specifieke deskundigheid gaat niet alleen over het belang van specifieke kennis in formele zin, maar ook over kennis als handelingsperspectief: weten wat, wanneer en hoe te doen als professional. Dezelfde professional drukt dat zo uit aan de hand van een voorbeeld:

De persoon is heel hoog in zijn emotie en het is dan even heel intens, en dan kan hij bij een ander ook over grenzen gaan, dan staat hij even iets te dichtbij, dat is toch wel lastig om mee om te gaan voor veel mensen in de buurt, dat is dan een beetje gekkig. Als begeleider zie je dat gebeuren, dan moet je analyseren wat er in die persoon dan gebeurt, daar ook een soort benaderingswijze uithalen, en dan moet je jezelf aanpassen op wat hij nodig heeft: dat is iemand die hem meeneemt en heel veel uitleg geeft over zijn gedrag en hoe dat op anderen overkomt, maar dat dan wel met een hele relaxte houding. En dan moet je hem misschien ook wel iets aanbieden of uithoren wat hij te zeggen heeft, en daarna weer meenemen, zodat hij ook weer wat rustiger wordt of lager in zijn energie kan gaan zitten. Daar gaat het in heel veel situaties over: kijken wat iemand nodig heeft en daarop aan kunnen passen. (specialistische professional)

Balanceren

Om gevoeligheden en negatieve effecten van het benoemen van het label LVB voor mensen te vermijden, en tegelijkertijd tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van deze doelgroep, zien we dat een deel van de professionals en vrijwilligers manieren van opereren hebben ontwikkeld die daarmee rekening houden. Daarin speelt meer specifieke deskundigheid een rol op basis waarvan professionals en vrijwilligers hun handelen afstemmen, zoals bijvoorbeeld de noodzaak tot extra proactief handelen bij deze doelgroep. Een professional illustreert hoe deze balans tussen niet labelen en toch rekening houden met mensen met een LVB-achtergrond vanuit de eigen organisatie plaats vindt in de vorm van (pro-)actiever optreden:

Het idee van onze [gezamenlijk eten-activiteit] was om het juist te mixen met de andere bewoners die er zitten. Maar je merkt dat dat in de praktijk gewoon lastig is en toch niet echt gebeurt. En ik denk dat het niet eens zozeer specifiek LVB hoeft te zijn, maar wel dat je mensen hebt die er bewust van zijn, of die een soort van LVB-aanpak hebben. Dus we proberen mensen er echt actief, proactief bij te betrekken. Want ik denk dat je ook groepjes hebt waarbij je makkelijk kan zeggen van nou, doe je ding, iedereen is welkom, en het komt wel goed. Maar dat het wel op een bepaalde manier LVB-proof is zeg maar, zonder dat dat misschien heel specifiek dat label heeft. Wij nodigen mensen heel proactief uit, en checken van hé, kom je nog? (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Eenzijds benadrukken veel respondenten dus het 'niet- anders' zijn en daarmee gepaard gaande belang van generieke deskundigheid in de sociale basis. Anderzijds is er evenwel een brede consensus tussen de verschillende spelers dat aanvullende specifieke deskundigheid onontbeerlijk is voor het kunnen bieden van goede hulp en steun aan deze doelgroep. Een andere professional zegt dat zo:

Kijk voor mij, als je het hebt over of ze toegerust zijn, ja of nee, dan is zo'n doelgroepbenadering belangrijk, want dan weet je gewoon hoe je met die cliënten moet omgaan. ... dat is wel een specifieke aanpak. Dus in dat opzicht is de doelgroepbenadering echt belangrijk inderdaad. Alleen ze moeten zelf niet weten dat het voor die doelgroep is. Want dan haken ze af. (specialistische professional)

Deze specifieke deskundigheid zit vaak vervat in ogenschijnlijk simpele alledaagse interventies. Maar het gaat hier om professioneel handelen dat voortvloeit uit specifieke deskundigheid over de doelgroep en hoe te handelen. Een meer specialistische professional legt uit waar dat bijvoorbeeld in zit:

Ik denk dat het belangrijkste is dat professionals en vrijwilligers in de sociale basis begrijpen dat er meer nodig is dan alleen zeggen 'tot volgende week'. ... Al is dat een dag van tevoren een sms'je of een whatsappje, een herinnering. Dat ze dan een berichtje zien met hé, ik verwacht je morgen, superleuk. En ook bewust [zijn] dat soms mensen zeggen "Ik kan niet", dat ze dan vragen: hoezo kan je niet? In plaats van: oké nou, dan zie ik je volgende week. Want dan ben je mensen kwijt, want als ze het spannend vinden, zullen ze niet zeggen: "Ik vind het veel te eng." Ze gaan zeggen "Oh, ik kan niet, ik heb wat anders." Dus door het gesprek aan te gaan, zeggen: oh, wat is er dan hè, heb je dan... is dat heel belangrijk? Doorvragen, dat is zo belangrijk. (buurtteammedewerker)

Ook Moonen benadrukt het belang van doorvragen bij de doelgroep, door de eerste reactie ('ik wil niet') heen kijken en doorvragen (in Schrijvers et al., 2022). Om mensen waarbij LVB vermoed wordt erbij te houden, helpt het om de opgebouwde vertrouwensrelatie in te zetten

om ervoor te zorgen dat ze verbonden blijven met activiteiten en andere mensen. Zulke interventies kunnen door anderen misschien al snel als paternalistisch worden opgevat, maar zijn juist belangrijk om mensen bij wie LVB vermoed bij activiteiten te blijven betrekken.

Het kan iets heel onbenulligs eigenlijk zijn, dat iemand misschien zegt: "Ja, maar ik moet naar de huisarts." "Oh, hoe laat is dat dan?" "Ja, tien uur." "Oh joh, maar om drie uur begint het pas. Ga naar de huisarts en om drie uur zie ik je." Dat zijn, dat zijn kleine dingen maar dat maakt wel dat mensen dus makkelijker wel weer terugkomen. (buurtteammedewerker).

Een andere professional van een organisatie gericht op de doelgroep zegt hierover:

Dus dan nodigen we ze uit, en dan bellen we, of dan sturen we een berichtje. En als iemand dan niet is geweest, dan, ja, dan vragen we wel eventjes van: "Hé, waarom was je er niet?" Of: "Kom je de volgende keer wel?" Een beetje op die manier, dat we wel gewoon een lijntje houden met die mensen. Het is niet zo van: "Oh, je bent niet geweest, dus dan wil je niet meer." Het juist elke keer weer uitnodigen is heel belangrijk, zodat je ook, nou ja, een band opbouwt met elkaar. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Het persoonlijk uitnodigen en persoonlijk contact is volgens Van Zal et al. (2022) een belangrijk werkzaam element en iets dat bewoners ook in ons onderzoek zelf benoemen:

- Interviewer: Waarom ga je nou juist graag naar de activiteiten van [naam organisator]?

Omdat ze ons dan belt. Ze betreft ons overal bij. En dat doen heel veel organisaties, doen dat niet. ... Ze motiveert ons om naar die [activiteiten] te komen.

Het inzetten van de vertrouwensband en blijven betrekken van bewoners met een LVB betekent ook het steeds weer motiveren van deze bewoners. Bijvoorbeeld door extra te benadrukken, 'het erboven leggen' hoe hun aanwezigheid gewaardeerd wordt, volgens deze buurtteammedewerker:

Dan komen ze één keer en dan gaat vaak de begeleiding even mee, want het is spannend. Dan gaan ze ook wel nog een keer, maar daarna hebben ze toch even een stukje motivatie nodig, een paar schouderklopjes meer, 'wat leuk dat je er was', wat een ander misschien niet nodig heeft. Als je daar niet bewust van bent, dan raak je die mensen weer kwijt. Dan komen ze even maar dan houden ze het niet vol. ... Echt dat ze het gevoel krijgen van hé, ze willen dat ik hier ben, ik mag hier zijn. Dat is ja, voor iedereen belangrijk. Alleen, ik denk wel dat bij mensen met LVB dat er iets meer bovenop gelegd kan worden, tegen het overdreven aan. (buurtteammedewerker)

Specifieke deskundigheid in werken met gemengde groepen

Het belang van specifieke deskundigheid komt ook naar voren als het over groepsactiviteiten gaat. Het beleid is gericht op inclusie en dat werkt door in de ideeën over de concrete praktijk.

We proberen ze te integreren in de dagelijkse activiteiten die we hebben, dus niet apart, maar samen met anderen. (professional, sociale basis)

De mix van verschillende achtergronden van bewoners kan als gezegd een uitdaging vormen die naast generieke deskundigheid ook om meer specifieke deskundigheid vraagt. Het begeleiden van zulke groepen veronderstelt bekwaamheid in het begeleiden van complexe groepsdynamiek die niet altijd voor handen is bij vrijwilligers. Van Zal et al. (2022) benoemen de aanwezigheid van een professional, zoals een participatiecoach, of een 'goed ingewerkte

vrijwilliger' onmisbaar voor een gevoel van veiligheid bij de deelnemers en doorslaggevend om deel te (blijven) nemen aan activiteiten.

"De aanwezigheid van de participatiecoach en/of goed ingewerkte vrijwilligers is voor veel deelnemers onmisbaar en daarmee een belangrijk element van succes van de interventies. Dit is met name vanwege de veiligheid en duidelijkheid die hiermee geboden wordt, bijvoorbeeld bij het reguleren van onderling sociaal contact, het uitnodigen en het bieden van begeleiding bij problemen." (Van Zal et al., 2022, p. 38.)

Een vrijwilliger zegt daarover het volgende:

Ik heb bijvoorbeeld wel psychologie gestudeerd, maar helemaal geschoold binnen de sociale basis en het sociaal domein ben ik niet. ... Ik denk dat ik wel wat handvatten in mijn rugzak heb, ja. Ik denk dat het qua groepsdynamiek soms wel eens ingewikkeld kan zijn.

- Interviewer: Kun je dat, kan een vrijwilliger daar goed in mediëren?

Het ligt helemaal aan je achtergrond. ... Ik weet niet of je dat zomaar aan iedereen kan vragen.

Verschillende professionals noemen het specifiek bieden van veiligheid en duidelijkheid belangrijk voor deze doelgroep. Dat kan hem zitten in, zoals een van hen zegt, 'structuur, vertrouwd, persoonlijk'. Ook bewoners die wij interviewden wijzen op het belang van veiligheid en duidelijkheid, zoals bijvoorbeeld geïllustreerd in de onderstaande citaten.

Ja, die (medewerkers bij een buurthuis) laten je ook echt binnenkomen, van kom maar lekker binnen, kopje theedrinken. Ze laten je echt binnenkomen, maar niet van oh, wat kom je hier doen? Nee, ze laten je echt er veilig binnen komen.

- Interviewer: Wat vind je belangrijk van zo'n persoon, die de groep begeleidt (in dit geval een computercursus in het buurthuis)?

Ja, ze zijn wel duidelijk.

- Interviewer: Ja, dat, hè?

Ja, heel duidelijk en heel rustig. Niet dat ze jagen, maar rustig leggen ze uit hoe en wat. Hoe je moet scrollen, wat dan, en dan dit en dat.

Het is bovendien van belang dat deze gemengde groepen niet bestaan uit te veel mensen waarbij LVB vermoed wordt, zo is de ervaring van professionals. De mix in een gemengde groep -tussen personen met een LVB en personen met andere achtergronden- moet 'in balans' zijn. Als dat niet zo is, loopt de groepsdynamiek moeizaam en haken mensen af.

Je kan, eigenlijk, op tien mensen, één LVB'er of één GGZ'er hebben. Dat is mijn ervaring.

- Ja. Anders wordt het voor de anderen, die het toch al moeilijk hebben op andere gebieden, die kunnen dat niet trekken. (2 professionals, sociale basis)

Dit raakt aan wat andere onderzoekers eerder bestempelden als het 'evenwicht dat er volgens professionals zou moeten zijn in een groep tussen personen met en zonder beperking' (Van Zal & Kwekkeboom, 2013, p. 23). Om dat evenwicht te bewaken, is kennis van de doelgroep en inzicht in iemands eventuele LVB onontbeerlijk. Is de balans zoek, dan vereist dat een mate van specifieke deskundigheid die de meer generieke professionals en vrijwilligers meestal niet bezitten en dat rekenen ze ook niet tot hun takenpakket.

Als ineens de helft van onze deelnemers LVB'ers zijn, dan is het niet per se logisch dat wij ineens daar de hele tijd begeleider gaan spelen, want dat is niet ons werk, zeg maar. (professional, sociale basis)

Hoewel we in ons onderzoek vooral hoorden over de uitdagingen in het begeleiden van bewoners met een LVB naar en binnen de sociale basis, hoorden we ook over positieve effecten van groepsactiviteiten. Zo vertelt een zelfstandig opererende vrijwilliger die activiteiten organiseert voor verschillende bewoners, dat zij probeert onderlinge verbondenheid en zorgzaamheid tussen hen te creëren. Ze vertelt over een bewoner met een LVB die inmiddels haar assistent is geworden bij een van haar activiteiten:

Er gaat ook een man met ons mee, die is verstandelijk beperkt. Als ik nu 3 jaar terug, die komt ook uit de loopgroep, was alleen, hij zei alleen ja en nee, meer kreeg je niet van hem. Die is nu inmiddels assistent. Een paar maanden terug kwam hij naar mij toe, en toen zij hij, zal ik een beetje op [andere bewoner] letten, want jij hebt het al zo druk. Nou zou jij dat echt willen, nou geweldig topper, high five. Echt he, mijn rechterhand. ... Dat geeft iemand kracht en in die zin elkaar complimenteren, opbouwen, dat maakt dat je zorgt voor elkaar. En dan zie je mensen groeien. (vrijwilliger, eigenaar Stichting)

Het vervullen van een 'gevende rol' in een voorziening of activiteit kan het gevoel van eigenwaarde van mensen met een LVB vergroten (Bredewold et al., 2013; Brummel, 2018). De betreffende bewoner in het citaat vertelt in ons interview met hem enthousiast over de activiteiten, waaronder dagjes uit en maandelijkse disco-avonden. Hij heeft er ook sociale contacten door gekregen, zo zegt hij:

Op het moment gaat het wel goed. Ja, want door die uitjes heb ik nu ook een paar vrienden. Waar ik af en toe mee omga.

Het lijkt anders gezegd nogal wat aan specifieke deskundigheid te vragen om alles in goede banen te leiden. Professionals noemen het een uitdaging dat zij het 'draaien' van groepen aan vrijwilligers moeten overlaten. We zien dan ook dat professionals vrijwilligers begeleiden en hen voorzien van meer specifieke deskundigheid, in zowel het begeleiden van een groep als over de omgang in de groep met iemand bij wie LVB vermoed wordt. Ook hier geldt wederom het dilemma tussen benoemen en niet benoemen. Wat opvalt is dat professionals er daarin voor waken om het label te gebruiken.

Achter de schermen

De betrokkenen die we geïnterviewd hebben brengen zonder uitzondering naar voren, dat er naast generieke deskundigheid ook specifieke deskundigheid nodig is in de ondersteuning van bewoners met een LVB. Zij vermijden het openlijk benoemen van een LVB, maar waarschuwen tegelijk voor onderschatting van het belang van specifieke deskundigheid voor participatie en goede ondersteuning afgestemd op deze doelgroep. Hoewel het beleid, zoals in de inleiding uiteengezet is, sterk inzet op het includeren van speciale doelgroepen in het generieke aanbod, is de praktijk achter de schermen in de sociale basis een andere. Een professional verwoordt dat treffend zo:

We, we benoemen het wel, maar we mogen eigenlijk geen apart doelgroepenbeleid hebben. We maken er beleid op, maar tegelijkertijd proberen we ze niet als een aparte groep te behandelen. (professional, sociale basis)

In grote lijnen lijkt er tussen de verschillende respondenten wel consensus dat professionals en vrijwilligers in de sociale basis geen uitgebreide training in LVB nodig hebben, maar voldoende om de doelgroep te kunnen begeleiden. Het gaat meer om verschil in gradaties over de mate waarin deze specifieke deskundigheid nodig is: een enkeling spreekt bijvoorbeeld van 'een beetje meer kennis' en anderen benadrukken juist hoe belangrijk het is dat professionals en vrijwilligers in de sociale basis goed getraind worden en zich voldoende

kennis en vaardigheden toe-eigenen om de doelgroep goed te kunnen bedienen. Dat raakt aan de vraag naar wat meer precies de verhouding is tussen de benodigde generieke en specifieke deskundigheid, en de vraag welke speler in het veld daarin wat kan leveren?

4.4 Het belang van een goed samenspel

Misschien is een van de spannendste vragen voor de komende jaren wel hoe het samenspel vorm krijgt tussen de brede meer generalistische professionals en vrijwilligers in de sociale basis, en specialistische professionals. Ook professionals uit de interviews wijzen naar het belang van een goed samenspel tussen deze spelers voor mensen met een (vermoedelijke) LVB. Als eerste springt in het oog dat respondenten aangeven daarin nog volop zoekend zijn. Een professional verwoordt dat zo:

En, ja, nu met de buurtteams is natuurlijk wel weer het een en ander veranderd, dus daarin is het nog wel weer zoeken, dat iedereen elkaar wel blijft vinden. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Ook specialistische professionals die (deels) buiten de sociale basis opereren, maar met betrekking tot de opvang van en hulp aan deze doelgroep vanwege hun specifieke deskundigheid daarin wel een rol spelen, spreken van een zoektocht of gebruiken soortgelijke woorden. Er is sinds de decentralisering van het sociaal beleid in 2015 veel veranderd in de lokale professionele infrastructuur van Amsterdam.

Je merkt wel dat- er is natuurlijk wel veel veranderd want het idee nu is dat de buurtteams eigenlijk de meeste cliënten gewoon zelf gaan ondersteunen en begeleiden. Pas als het echt te specialistisch is of te complex, dat zij dan doorzetten naar de- naar die specialistische begeleiding, dus die vertaalslag- ik denk dat dat wel wat tijd kost, dus dat voor iedereen precies duidelijk is: "wat doe ik nou wel en wat doe ik nou niet, wat mag ik wel en wat mag ik niet doen?" En dat dat voor cliënten misschien ook anders is. (specialistische professional)

Wensen

Bij het vermoeden van LVB, zal er steeds weer door betrokkenen een beoordeling moeten plaatsvinden over wanneer er specifieke deskundigheid nodig is en hoe deze door wie wordt ingezet. In de interviews wordt gesproken over bestaande samenwerking, maar ook vaak over gewenste samenwerking. Er zijn praktijken (we hebben voorbeelden opgetekend) waar specialistische professionals zowel meer brede generieke professionals als vrijwilligers met specifieke kennis en vaardigheden toerusten. Maar ook generieke professionals die vrijwilligers begeleiden. Of specialistische professionals die zich in de sociale basis begeven en direct contact hebben met mensen bij wie LVB vermoed wordt, bijvoorbeeld op initiatief van brede, generieke professionals.

Specialistische professionals positioneren zich nadrukkelijk als dragers van specifieke deskundigheid en zien het als een taak en opdracht om van betekenis te zijn voor zowel meer brede generalistische professionals, vrijwilligers of bewoners zelf. Juist bij deze doelgroep is goede begeleiding en kennis in de sociale basis belangrijk, zo brengen zij naar voren. Een specialistische professional zegt het zo:

Ik denk dat dat wel belangrijk is, dat juist bij alle frontoffice- dus waar mensen voor het eerst binnenkomen, dat daar al goed gekeken wordt van, heeft iemand misschien een beperking? Hoe kan ik het beste de communicatie met diegene aangaan? Wat heeft iemand nodig? Dat het wel lukt, dat zo iemand dan gelijk misschien al iets inzet van ondersteuning. (specialistische professional)

In trainingen rusten zij meer generieke professionals en vrijwilligers toe met een deel van hun specifieke deskundigheid. Het is echter vooral nog een ideaalbeeld. De trainingen worden in de sociale basis vaak nog niet gegeven. De wens is er nadrukkelijk wel, maar in de praktijk is het nog zoeken en grenzen afbakenen.

En ja, daar zouden we inderdaad wel wat meer mee kunnen doen, ook vanuit ons als Prisma zijnde. Door wat meer te vertellen over de doelgroep, of om ze juist echt mee te nemen en te laten zien van: 'hé, dit is Pietje, en die vindt het ook leuk om hier te komen. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Professionals en vrijwilligers in de sociale basis, waaronder ook sommigen die een training hebben gedaan in omgaan met personen met een LVB, geven aan behoefte te hebben aan meer kennis te hebben over het opvangen van de doelgroep in reguliere activiteiten.

Als ik naar mezelf kijk, zou ik daar veel meer over willen leren, over het begeleiden van die doelgroep. En hoe ik dat kan integreren in normale, reguliere doelgroepen. (professional, sociale basis)

Een medewerker van een organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep zou graag contact houden met ambulante begeleiders nadat bewoners naar hen zijn doorverwezen:

Ik denk wel dat je, als je wat meer contact houdt, weet je bijvoorbeeld zo'n ambulante begeleider die komen wel echt wekelijks bij mensen. ... Zij weten zo veel over de deelnemers, ik denk als je wat meer daarna nog zou optrekken samen, dat je iemand echt verder kan helpen dan dat nu gebeurt. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Een ander geeft aan behoefte te hebben aan een 'volgsysteem' met de betrokken spelers, waarbij een specialistische organisatie de regie neemt:

Kijk, het is bij LVB-problematiek is complexer, hè. Staan heel veel disciplines achter die belangrijk voor zo'n persoon zijn en dat, en ik weet niet precies welke dan. En ik denk van, wat ik zou willen, zo'n integrale..., hoe heet dat, dat iemand de regiehouder is en een officiële organisatie die dat doet. ... Ik zou graag willen [weten] hoe de stand van zaken is als... Dat ik dat blijf monitoren. Dat je echt een volgsysteem kan hebben met elkaar. (professional, sociale basis)

In het nadenken over toerusting, zoals het organiseren van trainingen en cursussen, wijzen professionals ook op de dagelijkse contacten die sommige specialistische professionals onderhouden met vrijwilligers en andere professionals in de sociale basis. Een andere professional zegt hierover het volgende:

Het kan een training zijn, al denk ik dat mensen daar misschien niet per se zo op zitten te wachten want dat kost allemaal weer tijd. Maar gewoon die kleine dingetjes, zoals ik net al zei, van even herinneren aan, omdat ze dat gewoon lastig vinden, weten dat je echt moet doorvragen, van dat soort kleine tips eigenlijk. Ik denk, als je een aantal handvatten krijgt daarover dat dat voor zo'n activiteit wat gericht is op gezelligheid, op leuk en deelname, dat dat dan voldoende is. ... En ik denk een plek waar mensen als ze wel vastlopen dat ze weten oh, dan kan ik even nog opvragen hier. (buurtteammedewerker).

Variatie

We zien ook plekken waar de inzet van specifieke deskundigheid meer op afroep plaats vindt. In de lokale sociale basis weten betrokkenen elkaar dan te vinden op momenten dat dit naar eigen oordeel nodig is. Een specialistische professional stelt dat zo:

Dat die weet goh, als er wat is of het loopt niet lekker dat- dat ze dan jou erbij kunnen halen bij een gesprek om zo- hé, als het, ja, als het nodig is, als er iemand vastloopt in de groep, of... Dat je voor de vrijwilliger of bijvoorbeeld welzijnswerker bereikbaar bent als specialist. (specialistische professional)

Het samenspel tussen professionals met specifieke deskundigheid buiten de sociale basis en meer direct betrokkenen krijgt -idealiter- ook heel concreet betekenis in de vorm van wederzijdse doorverwijzingen. Een professional illustreert als volgt het doorverwijzen vanuit de sociale basis:

En vanuit de inloop, hé, wordt er ook goed ondervangen dat als er bijvoorbeeld iemand met een beperking is, dat ze dan zeggen van we melden je aan bij MEE. En dat is natuurlijk zowel mijn collega van de juridische afdeling, maar ook haar collega's van de sociaal raadsliden die dan gelijk naar ons doorverwijzen. Of vragen of we mee kunnen denken. Dus dat werkt wel prettig, dat die lijntjes wat korter zijn. (specialistische professional)

Andersom verwijzen specialisten mensen met een LVB door naar activiteiten in de sociale basis. Zij zien het als hun taak om de sociale basis te stimuleren om de doelgroep te laten meedoen:

Want soms durven cliënten zelf niet naar activiteiten. Maar andersom, willen mensen vaak de doelgroep afsluiten van activiteiten, omdat zij niet weten hoe zij ermee moeten omgaan. ... Dan ga ik brutaal ... even met die activiteitenleider in gesprek en als die zegt, iemand met een beperking, nou... dan zeg ik, nou laten we hem het proberen een paar uurtjes per week. Ik ben daar, als er iets, bel mij. Weet je wel? Dus wij stimuleren ook die sociale basis, om die doelgroep te accepteren, binnen activiteiten. (specialistische professional)

Op andere plekken krijgt dit samenspel een ander type invulling waarin op initiatief van generieke professionals medewerkers van specialistische organisaties direct aan de slag gaan op locatie bij bewoners waarbij LVB vermoed wordt. Sommige brede, generieke professionals die hun eigen deskundigheid soms als ontoereikend beoordelen, geven aan dat zij enkele professionals met specifieke deskundigheid kennen die zij kunnen benaderen voor advies of informatie. Een generieke professional formuleert dat op deze manier:

Met andere partijen is er meestal één persoon die, met wie ik goed contact heb en dan, vaak gaat het om een persoon waarmee ik een klik heb of weet ik veel, al een tijd ken, maar dat loopt goed. En soms denk ik van, dit is niet mijn werk. En, nou ja, dat is belangrijk om een paar mensen te kennen die mij kunnen helpen of uiteindelijk de bewoner kunnen helpen, ook. (professional, sociale basis)

Dit onderwerp raakt al aan het volgende hoofdstuk waar we dieper in gaan op beschikbaarheid, ook de beschikbaarheid van specialistische deskundigheid.

Vertrouwen, korte lijnen, duidelijkheid en continuïteit

Het is op basis van dit type onderzoek niet mogelijk om de werkzame bestanddelen van een goed samenspel tussen de spelers vast te stellen, maar we kunnen wel enkele algemene factoren naar voren halen die door respondenten genoemd worden als helpend daarin. Zo

wijzen verschillende betrokkenen nadrukkelijk op het belang ervan om elkaar op lokaal niveau goed te kennen, met elkaar te communiceren en korte lijnen te onderhouden. Vertrouwen en duidelijkheid over wederzijdse rollen en verwachtingen zijn andere factoren die genoemd worden als helpend. Verschillende respondenten pleiten er in dit verband ook voor om samenwerking en niet concurrentie centraal te stellen in de vormgeving van de sociale basis. Een goed samenspel gedijt slecht onder een conditie van concurrentie, zo brengen betrokkenen naar voren. Een professional:

Denk dat dat het prettigste werkt, dat je elkaar niet als een soort concurrent ziet of- of van nou, we moet de cliënt bij onszelf houden, maar dat we elkaar zoeken, want we hebben elkaar naar mijn idee gewoon nodig. En ja, het belang van cliënt moet natuurlijk voorop staan. En ik heb het idee dat dat op IJburg zeker wel gebeurt. (specialistische professional)

Meer en meer wordt ook het belang van ervaringskennis in de samenwerking in zorg en welzijn benadrukt, in algemene zin en rond doelgroepen waaronder mensen met een LVB. Een professional benadrukt het meenemen van het perspectief van de doelgroep in het vormgeven van het aanbod:

We hebben heel veel mensen rondom [het Huis van de Wijk] gesproken. Over wat ze graag zouden willen zien, wat ik denk dat dat heel erg belangrijk is, dat mensen ook zelf aangeven wat zij willen op zo'n plek, weet je – in plaats van dat wij als professionals allemaal gaan bedenken van 'mensen willen dit, mensen willen dat' en dan blijkt er uiteindelijk geen aansluiting te zijn. (professional, sociale basis)

Verschuivende rollen?

Tenslotte lijkt de zoektocht van de spelers naar een goed samenspel ook meer fundamentele kwesties in het vizier te brengen. Een belangrijk uitgangspunt in het sociaal beleid dat bij verschillende respondenten vragen oproept en waarover twijfels bestaan is de sterke inzet op vrijwilligers in de sociale basis, onderdeel van een revisie van de verzorgingsstaat die al langer gaande is in het sociaal domein (Bredewold et al., 2018; Kampen et al., 2013). Van vrijwilligers wordt steeds meer verwacht, maar verschillende betrokkenen vragen zich af of deze verwachtingen reëel zijn ten aanzien van de doelgroep, omdat er zowel generieke als specifieke deskundigheid gevraagd wordt. Een professional verwoordt deze twijfel als volgt:

Het werk moet formeel ook door vrijwilligers door de buurt zelf gedaan worden. Prachtig idee in theorie. Praktijk is weerbarstiger. ... Er moet altijd een professional bij zijn. (professional, sociale basis)

Een specialistische professional betrokken bij een inloop in een buurthuis zegt iets dergelijks:

Wij zijn als professional getraind om mensen te begrenzen, om consequent zijn met de cliënten. Om mensen af te kappen om ervoor te zorgen dat er een situatie niet uit de hand loopt. Dat kan jij niet van een vrijwilliger verwachten. ... Als professional heb je je training en weet je hoe je moet handelen en je bent daar en je kan gelijk ingrijpen. (specialistische professional)

Het is veel gevraagd van een vrijwilliger om de soms bijzonder ingewikkelde dynamiek in bijvoorbeeld gemengde groepen in goede banen te leiden. Een vrijwilliger die we spraken en psychologie gestudeerd heeft zegt daarover het volgende:

Ik weet het één en ander over de GGZ problematiek -en ik heb ook ervaring met verschillende mensen met andere achtergronden en dus nu ook met mensen met een licht verstandelijke beperking. Misschien, als het niet te veel mensen zijn, zou ik daar misschien nog wel m'n weg in vinden, maar mijn gevoel zegt dat je daar beter een professional neer kan zetten. (vrijwilliger)

Een andere vrijwilliger is kritisch op de werkwijze van de doelgroep-specifieke organisatie waarvoor zij werkt -en daarmee in feite op het zorgstelsel in zijn algemeenheid- dat begeleiding zoveel mogelijk aan vrijwilligers wordt overgelaten. Vrijwilligers, aldus deze persoon, hebben niet meestal niet de tijd of de capaciteiten. Volgens deze vrijwilliger is 'voor het draaien van [een gemengde activiteit] een professional nodig met tenminste een coördinerende rol'. De aanwezigheid van een professional blijft nodig, zoals ook bleek uit eerder onderzoek (Tonkens et al., 2013; Van Zal et al., 2022).

Betrokkenen schetsen een beeld waarin zowel generieke als specifieke deskundigheid doorslaggevend zijn om binnen de sociale basis mensen met LVB goed te kunnen bedienen. Omgaan met het dilemma tussen wel of niet benoemen, kennis hebben van de doelgroep, maar bijvoorbeeld ook vaardigheden om het precaire evenwicht in gemengde groepen te bewaken; het vraagt soms al veel van brede, generieke professionals, laat staan van vrijwilligers die hiermee geconfronteerd worden. Een professional deelt zijn ervaringen:

Mensen gaan zich storen en op een gegeven moment, of ze gaan mensen negeren of ze komen niet meer. ... En de LVB'ers of de GGZ'ers die hebben dat dan niet zo in de gaten. Die blijven wel zitten. Dus we hebben ook wel bij LVB'ers dat, ja, dat is heel zielig dan, dat ze merken dat ze genegeerd worden en dan blijven ze ook weg. Dus. En om daar vrijwilligers voor te vinden en op te zetten als maatje, da's ook pittig. Vrijwilligers willen iets uit een contact halen, wat ze met een buurtbewoner hebben. Het moet lonend voor hun zelf zijn, dus dat is ook een hele grote verandering in het vrijwilligerswerk, dus het is best wel pittig om mensen te koppelen aan iemand met LVB. (professional, sociale basis)

De verandering van het vrijwilligerswerk heeft tenslotte ook niet alleen consequenties voor de vrijwilligers zelf, maar ook voor de inhoud van het werk van professionals in de sociale basis. Steeds meer zijn het vrijwilligers die een groep begeleiden en professionals die vrijwilligers daarin bijstaan. Professionals kunnen in dit verband gevoelens van beroepsverlies ervaren. Deze verplaatsing van taken van professionals naar vrijwilligers betekent bovendien geen lastenverlichting voor professionals, zeker omdat van vrijwilligers een combinatie van generieke en specifieke deskundigheid gevraagd wordt en zij daarin begeleid moeten worden. Een professional die we spraken illustreerde dat als volgt:

Nou je moet eerst een vrijwilliger goed voorlichten van wat er met die persoon aan de hand is. Je plakt er dan niet het label LVB op, maar je zegt van: iemand heeft moeite met leren, ... met sociaal contact maken, misschien heeft iemand moeite met lezen en

schrijven. Dus als jij als vrijwilliger met die LVB-persoon omgaat, ja, dit moet je wel weten en wil jij dit, heb jij daar de ruimte voor en heb je daar wat voor nodig als vrijwilliger? Dus je bent ook vrijwilligers daar heel erg op aan het trainen. Je moet dubbel trainen. Je bent niet alleen met de klant, de uiteindelijke klant bezig, de LVB'er, maar ook met een vrijwilliger. ... Heb je daar de tijd voor? Nee. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Tegelijkertijd onderschrijven professionals de waarde van vrijwilligers in het samenspel, zoals de gelijkwaardigheid die sneller kan ontstaan in de relatie tussen vrijwilligers en bewoners dan in de relatie tussen professionals en bewoners. Een professional verwoordt dat zo:

Het vrijwilligerswerk, ja, dat is natuurlijk hartstikke fijn voor de deelnemers, want dat is wel echt gelijkwaardig. De vrijwilliger is geen vriend, maar ook geen professional. Het zit er echt tussenin. Dus in die zin is het contact al heel goed voor een deelnemer, en ook voor de vrijwilliger. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

4.5 Conclusie

Ons onderzoek toont aan dat professionele inzet, hoewel deze voor een groot deel “achter de schermen” plaatsvindt, cruciaal is voor de opvang van bewoners met een LVB in de sociale basis. De ondersteuning van bewoners met een (vermoedelijke) LVB in de sociale basis vraagt zowel generieke als specifieke deskundigheid bij professionals en vrijwilligers. Beleid zet sterk in op het eerste door het includeren van speciale doelgroepen in het algemene en generieke aanbod, maar in praktijk blijkt juist de combinatie tussen generieke en specifieke deskundigheid doorslaggevend.

Generieke deskundigheid is belangrijk om prudent om te gaan met diversiteit en kwetsbaarheden in meer algemene zin. Het gaat om zaken als vriendelijkheid, gezelligheid, respect. Met name de meer specialistische professionals ontwikkelen daarnaast praktijken waarin gevoeligheden en negatieve effecten van het benoemen van het label LVB vermeden worden, maar die tegelijkertijd tegemoetkomen aan specifieke behoeften van deze doelgroep. Ze noemen vele voorbeelden waaruit zowel blijkt hoe precair de praktijk is en mensen snel kunnen afhaken, als hoe subtiel hun interventies zijn om dat te voorkomen, en de specifieke deskundigheid die dat vraagt. Dat geldt ook voor het begeleiden van gemengde groepen waarin het idee van ‘meedoen’ concreet wordt. Het begeleiden van zulke groepen veronderstelt bekwaamheid in het begeleiden van complexe groepsdynamiek die niet altijd voor handen bij vrijwilligers.

Een goed samenspel tussen de meer generalistische professionals, vrijwilligers en meer specialistische professionals is op het niveau van de dagelijkse uitvoering cruciaal. Elkaar kennen, korte lijnen, vertrouwen, duidelijkheid over rollen en wederzijdse verwachtingen, continuïteit in samenwerkingsrelaties in plaats van concurrentie, zijn voorwaarden waaronder een goed samenspel kan gedijen. De verschillende spelers lijken nog zoekend in het vorm geven van dit samenspel. We treffen daarom variatie aan die soms ook voortvloeit uit verschillende opvattingen van betrokken spelers wat in de specifieke lokale situatie nodig is.

De verplaatsing van meer hulp en ondersteuning van professionele zorg naar informele netwerken en vrijwilligers én de nadruk op generieke deskundigheid in de sociale basis betekent ook een andere rol voor professionals en vrijwilligers in de sociale basis. Dat zorgt soms voor spanningen en zorgen over de beschikbaarheid van deskundigheid, zo zullen we zien in het volgende hoofdstuk.

Denzel

Denzel (61) woont al 10 jaar in zijn buurt. Het is vlak bij zijn vorige huis, waar hij 17 jaar woonde. Hij kent de wijk dan ook goed en veel buurtbewoners groeten hem op straat. Ook heeft hij goed contact met zijn burens. Vroeger woonde hij op een locatie met gezamenlijke voorzieningen en begeleiding, maar tegenwoordig woont hij zelfstandig. Dat betekent voor Denzel dat hij meer zelf moet doen. "Vroeger kookte ik samen met de begeleider, nu doe ik dat allemaal zelf." De ondersteuning krijgt hij nu van het buurtteam. Daar gaat hij vaak langs. "Nu moet ik een brief naar Prisma sturen, dan ga ik langs en dan sturen ze het voor mij." Ook (video)belt hij regelmatig met het buurtteam, dat 24 uur per dag voor hem bereikbaar is. Maar Denzel krijgt op meer plekken ondersteuning. Zo heeft hij een behulpzame begeleider op zijn werk.

Denzel werkt drie halve dagen een administratieve baan op een beschermde werkplek. Na zijn werk gaat hij soms even koffiedrinken bij het buurthuis. Hij vindt dat gezellig. "Ik ken de meeste mensen die hier werken of komen. Daarom vind ik het leuk om hier te zijn, ik voel mij hier thuis." Het is fijn dat hij zich zo thuis voelt in zijn buurt, want veel van zijn familie woont in het buitenland. Die ziet hij niet vaak, maar ze hebben veel telefonisch contact. "Mijn zus belt mij elke dag."

Naast zijn werk heeft Denzel een drukke week. Hij gaat vaak mee met activiteiten van Prisma, Cordaan en Regenbooggroep. Bijvoorbeeld excursies naar een museum of pretpark, naar de bioscoop, of een feestje. Ook gaat hij naar Prisma's stamtafel. Die activiteiten zijn soms helemaal aan de andere kant van de stad, maar dat maakt Denzel niet uit. "Meestal ga ik naar alle dingen van Prisma. Het is heel leuk en er zijn veel mensen." Ook oefent hij elke donderdag met het Prisma orkest. Juist dat er begeleiding bij deze activiteiten is vindt hij fijn: "Ja, ze zorgen ook goed voor je ook bij de activiteit, je krijgt begeleiding erbij." De uitnodigingen ontvangt hij van zijn begeleiders via whatsapp.

Soms doet Denzel cursussen van MEE, bijvoorbeeld over omgaan met geld of sociale vaardigheden. Hij gaat daarvoor gemakkelijk met het openbaar vervoer. Ook pakt hij graag de bus om in een ander stadsdeel te wandelen. "Als ik in het park ben, krijg ik een heel lekker gevoel. Het is fijn om in de natuur te zijn." In de zomer gaat hij soms een stukje fietsen. Wel samen met een vriend. "Ik ga altijd samen. Ik bel van tevoren en soms zeggen ze 'oh nee, ik kan niet'. Dan ga ik niet, alleen fietsen is saai."

Ook in het weekend is hij sociaal bezig. "Meestal ga ik zondag naar de kerk. Veel mensen van Cordaan komen daar. Als de dienst is afgelopen eten we een koekje en praten we met elkaar. Dat vind ik erg leuk." Maar, in het weekend moet hij soms ook even rust nemen. "Zaterdag is mijn uitrustdag."

5. Beschikbaarheid van passende ondersteuning

5.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk gingen we in op de vraag welke deskundigheid de professionals en vrijwilligers betrokken bij de sociale basis nodig hebben om bewoners met een (vermoedelijke) LVB te begeleiden en ondersteunen. We zagen dat volgens onze respondenten meer generieke deskundigheid een voorwaarde is in de omgang met diverse bewoners met verschillende kwetsbaarheden. Daarnaast is onder de geïnterviewden een brede consensus dat bewoners met een LVB ook een meer specifieke ondersteuningsbehoefte hebben. De begeleiding van hun participatie in de sociale basis vraagt een extra inspanning, een aanvullende, bij de doelgroep passende aanpak. Tegelijkertijd geven de meeste geïnterviewden aan een openlijk gebruik van het label LVB te vermijden, althans richting de doelgroep.

Zoals eerder geschetst is door de veranderingen in de verzorgingsstaat een steeds grotere rol weggelegd voor vrijwilligers bij de ondersteuning én ligt in de sociale basis de nadruk op generieke deskundigheid. We zagen in Hoofdstuk 2 dat professionele aanwezigheid volgens de betrokkenen noodzakelijk is.

In dit hoofdstuk verkennen we de vraag of de benodigde deskundigheid beschikbaar is. In hoeverre is de generieke en specifieke deskundigheid die nodig is voor de ondersteuning van mensen met een LVB aanwezig in en rondom de sociale basis?

We kijken eerst naar wat we letterlijke beschikbaarheid zouden kunnen noemen, in de zin van beschikbare uren. Hebben professionals en vrijwilligers betrokken bij de sociale basis voldoende tijd en ruimte om mensen met (vermoedens van) een LVB te begeleiden en ondersteunen? In de interviews is zichtbaar dat respondenten worstelen met schaarste in brede zin, waaronder weinig tijd.

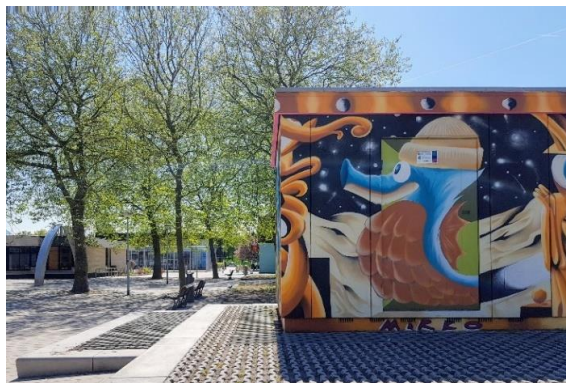
Ten tweede zoomen we in dit hoofdstuk in op de vraag of de bij de sociale basis betrokken professionals en vrijwilligers beschikken over de benodigde meer generieke en specifieke

deskundigheid die nodig is voor de begeleiding en ondersteuning van bewoners met (vermoedens van) een LVB. Zoals we zullen zien is deze deskundigheid nog onvoldoende aanwezig volgens de geïnterviewden.

Ten derde gaan we verder in op de samenwerking tussen de bij de sociale basis betrokken spelers. In het vorige hoofdstuk verkenden we vooral hoe dit samenspel er idealiter uitziet volgens de geïnterviewden. Nu kijken we vooral of de betrokken partijen elkaar weten te vinden in de praktijk.

5.2 Hebben betrokken professionals en vrijwilligers genoeg tijd en ruimte?

Ten eerste is de vraag of de professionals en vrijwilligers betrokken bij de sociale basis voldoende tijd en ruimte hebben om personen met een LVB op een goede manier te begeleiden. Het korte antwoord is: nee. Onder meer als gevolg van de jarenlange bezuinigingen op het sociaal werk en de verzorgingsstaat hebben deze professionals en vrijwilligers te maken met schaarste, in personeel, tijd, middelen (Veldboer, 2022). Uit de interviews met professionals blijkt hun hoge werkdruk, terwijl de ondersteuning van de doelgroep juist extra tijd en moeite vergt. Zij ervaren zowel zelf, als bij andere betrokken professionals een gebrek aan tijd en ruimte om de benodigde steun te kunnen bieden.

Te weinig tijd voor begeleiding naar de sociale basis

De meer gespecialiseerde professionals zeggen dat zij vaak te weinig tijd hebben voor de begeleiding van bewoners met een (vermoedelijke) LVB naar activiteiten in de sociale basis. Sowieso vraagt de ondersteuning en begeleiding van deze doelgroep extra investering in tijd en moeite, zo zeggen meerdere professionals, onder meer voor het opbouwen en behouden van een vertrouwensband, of het achterhalen van behoeften of hulpvragen. Een begeleider in een zorginstelling zegt:

Dit zijn ook de mensen waarbij je er echt achteraan moet gaan, heel actief. Dus ik moet wel elke week denken: ik heb [bewoner] niet gezien, wat doet [bewoner]? Wat heb je deze week van mij nodig, [bewoner]? Als [bewoner] je mag, is hij heel open met je, maar daar moet je echt op inzetten, ook investeren. Dus in het begin heb ik daarop ingezet, ook al viel hij niet onder mij. En daarom heb ik dat bandje en dan kan ik dat doen. Maar een collega die dat niet heeft gedaan, helemaal niet. (specialistische professional)

Een andere begeleider werkzaam in een zorginstelling geeft aan dat het bij haar functie hoort om bewoners met een LVB te begeleiden naar de sociale basis. Vanwege een project had zij daar tijdelijk meer ruimte voor, maar daarna moest ze noodgedwongen keuzes gaan maken:

Als begeleider staat al in je functieomschrijving 'je participeert de bewoner in de omgeving'. En daar hoort een Huis van de Wijk bij. Daar hoort een sportpark bij dat vlakbij is. En nou moet ik wel zeggen dat dat veel meer op gang is gekomen sinds we met dat project [naam] bezig zijn geweest. Dat je echt tijd krijgt om die wijk in te gaan en die contacten te onderhouden. ... Maar goed, omdat wij ook met personeelstekort zitten, moest ik op een gegeven moment wel keuzes maken. (specialistische professional)

Deze professional hoort vaak, ook van haar eigen collega's, dat er te weinig tijd is om bewoners toe te leiden naar de wijk voor deelname aan activiteiten of vrijwilligerswerk. Daarnaast merkt zij dat vooral de wat oudere collega's minder naar buiten gericht zijn. Het hoort er wel bij, vindt zij, om sociale inclusie van de doelgroep na te streven:

Het is intens, maar het hoort erbij om die mensen een bredere wereld te geven. ... Wat niet gaat, dan gaat niet, maar daar moeten we veel meer op inzetten. (specialistische professional)

Dat in zorginstellingen nog vaak de nadruk leggen op zorgen en beschermen en minder op het stimuleren van sociale inclusie, ook al bevinden de woonvormen zich vaker in de wijk, stelde Overmars-Marx eerder al in haar proefschrift (2018).

Ook een professional van een organisatie die zich specifiek richt op participatie van de doelgroep zegt niet altijd mee te kunnen gaan met een bewoner naar een voor hem of haar nieuwe activiteit:

Dan probeer ik wel iemand van tevoren een beetje door te spreken van nou, weet je hoe laat het is en waar je heen moet gaan? En vooral als iets wat duurzamer is en iemand vindt het prettig, dan ga ik zeker wel de eerste keer mee. Als het eenmalig is dan kan ik dat ook niet altijd doen. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Gebrek aan uren in de sociale basis

Ook binnen de sociale basis, zo zien we in de interviews, is vaak te weinig personeel en tijd beschikbaar voor een goede begeleiding van de doelgroep. Soms zijn bijvoorbeeld minder medewerkers aanwezig dan eigenlijk nodig is. Zo noemen professionals het soms onbemand zijn van de balie in buurthuizen, waardoor bewoners met een LVB mogelijk rechtsomkeert kunnen maken.

Het is heel dubbel. Want op zich is het fijn om bij de meeste [buurthuizen], om gewoon binnen te lopen. Alleen wat soms denk ik lastiger is, er zijn een of twee mensen die bijvoorbeeld achter een balie staan, die dan ook de koffie en thee doen. Of als ze, nou ja, even met iemand mee moeten lopen. Dus je hebt ook heel vaak dat het even onbemand is. En als je dan misschien net een vraag hebt, of je, ja, je wil even misschien welkom geheten worden, dan is dat denk ik een uitdaging. ... Het is gewoon niet dat er altijd iemand staat. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

In het groepsgesprek dat we hadden met mensen met een LVB bevestigde een deelnemer het belang van een aanspreekpunt voor een goede ontvangst voor de doelgroep:

Aanspreekpunt ook meteen als je voor- de deur binnenkomt ... Dat er iemand is die je kan aanspreken als je vragen hebt. Of soms-is dat soms ook niet. Is er niemand die je kan aanspreken en dan zit jij met je vraag. Terwijl je misschien ook nog lichtverstandelijk beperkt bent. Dus je ... Je vindt het moeilijk om dingen te vinden.

In een *mystery guest*-onderzoek uitgevoerd door Prisma en de Regenboog Groep kwam enkele jaren geleden ook naar voren dat de ontvangst van bezoekers in de betrokken Huizen van de Wijk een aandachtspunt is. Bewoners werden bijvoorbeeld niet altijd begroet, of het was voor hen soms onduidelijk aan wie zij iets konden vragen. Dat was voor hen vaak reden om weer te vertrekken¹².

Zoals we eerder beschreven, is de begeleiding van activiteiten in laagdrempelige locaties als buurthuizen meer in handen van vrijwilligers komen te liggen. In het vorige hoofdstuk gaf een welzijnswerker al aan dat dit zorgt voor een 'dubbele belasting'. De professional moet niet alleen de bewoner met een LVB begeleiden, maar ook de vrijwilliger trainen in het begeleiden van de doelgroep. Hoewel professionals daar onvoldoende uren voor hebben, vinden zij wel dat ze het moeten doen.

Je moet het wel doen. Je moet mensen een kans geven, en je moet mensen erbij proberen te betrekken. Maar ja, dat is heel lastig als je zo weinig tijd hebt ervoor. Ja, dat is altijd een ding. Kijk, welzijnswerk is alleen maar wegbezuinigd in de loop der jaren. (professional, sociale basis)

Deze professional, werkzaam in een buurthuis, ziet hetzelfde gebeuren bij organisaties die bij hen activiteiten organiseren. Soms springen welzijnswerkers van het buurthuis noodgedwongen bij.

Dus daar moeten wij ook gewoon bijspringen vaak. Terwijl het een activiteit is van een partner. Je merkt dat die partners hetzelfde hebben als wij. Die hebben te weinig coördinatie en ondersteuningsuren, om zo'n activiteit goed te kunnen ondersteunen, en dan vooral de vrijwilligers en het groepsproces. ... Dat, soms doen we dat wel, maar vaak lukt dat ook niet. Puur vanwege tijdgebrek en omdat die verantwoordelijkheid bij die partner ligt. (professional, sociale basis)

Ook vrijwilligers die werken met de doelgroep geven aan dat het werk veel tijd kost. Dat voelt soms niet in verhouding tot de vergoeding die zij ervoor krijgen:

Het is ja, je moet iedereen bellen en je bent er echt best wel wat uren aan kwijt in de week. Dus dan denk ik ook van ja, en dan krijg je, wat kregen we betaald? 100 euro per maand of zo, als je dan een betaalde vrijwilliger bent. Maar soms ga je er wel meer uren in steken dan die uren die je ervoor krijgt, zeg maar. (vrijwilliger)

Deze vrijwilliger was ook maatje van een bewoner met een LVB en in die rol nam zij bepaalde taken op zich die, zo zegt zij, eigenlijk tot het domein van de ambulante begeleider hoorden, zoals meegaan naar nieuwe activiteiten. Tegelijkertijd kwam zij erachter hoe weinig tijd de begeleider tot haar beschikking had voor de betreffende bewoner, wat bij haar leidde tot veel meer begrip voor deze professionals.

Blijvende ondersteuning nodig

De professionals en vrijwilligers die wij spraken zeggen veelal dat het zelfredzaamheidsideaal van de overheid, waarbij mensen een LVB 'doorstromen' en zich op een gegeven moment zelfstandig bewegen in de sociale basis, niet realistisch is. Zij geven aan dat deze doelgroep

¹² Prisma en de Regenboog Groep deden dit onderzoek in Huizen van de Wijk in Amsterdam Noord in 2018 en 2019. Volgende doel is een stadsbreed *mystery guest*-onderzoek (Prisma Werkplan Sociale Basis, 2021).

altijd steun nodig zal blijven hebben. Dit sluit aan bij andere recente onderzoeken, die stellen dat bewoners met een LVB 'blijvende hulp en begeleiding nodig hebben om sociale interacties in verschillende settings goed te laten verlopen' (Van Zal et al., 2022, p.5). Dit levert een directe spanning op met de schaarste aan personeel en uren. Een buurtteammedewerker zegt dat hij nog min of meer persoonlijk begeleider is:

Kenmerkend voor de doelgroep LVB is dat zij eigenlijk altijd wel hulp nodig zullen hebben, of in ieder geval iemand achter de hand moeten hebben, een beetje een veilige haven. Dat is ook de rol die ik inneem als, ik zeg eigenlijk nog steeds persoonlijke begeleider, maar het is gewoon buurtteammedewerker, dat ze terug kunnen vallen op mij. ... Ze proberen wel dat er wat doorstroom is en bij deze doelgroep is dat gewoon erg lastig. (buurtteammedewerker)

Een professional bij een specialistische organisatie die bewoners met een LVB naar de wijk toeleidt, vindt het niet realistisch om te denken dat deze daarna geen hulp meer nodig hebben:

Het ideale scenario zou zijn dat wij uiteindelijk niet meer nodig zijn, als je echt uit zou gaan van community building. Dat ze het echt, puur en alleen kunnen doen met de wijk, met de buurt. Is dat realistisch? Nee. Nee, dat is utopisch, een bepaalde zorg is gewoon nodig. Die kun je moeilijk uit handen geven, want dan gaat de kwaliteit erg achteruit. (specialistische professional)

Iets soortgelijks zegt een professional werkzaam bij een organisatie die zich specifiek richt op deelname van de doelgroep aan ontmoeting en activiteiten. Vanuit de beleidsgedachte heeft de organisatie een tijdelijke rol, maar veel mensen blijven meedoen. Daardoor wordt de groep steeds groter en de contacten onvermijdelijk 'oppervlakkiger':

Eigenlijk willen we natuurlijk een tijdelijke rol [hebben], zodat je meer mensen kan helpen, je verwijst ze door, ze landen ergens en dan kun je weer nieuwe mensen helpen. Dat is het ideaal, maar in de praktijk, zeker met die clubs en cursussen, mensen die vinden het zo leuk en die zitten daar gewoon al jaren bij. ... Daar zitten we zelf wel mee te worstelen van ja, we zeggen niet van, je mag maar zoveel jaar met ons meedoen. Maar daardoor is het wel lastig omdat het aantal contacten alleen maar groeit en dat maakt dat ze soms oppervlakkiger worden, want je hebt toch maar een beperkte tijd. ... Juist voor nieuwe mensen is de drempel gewoon hoger en dan moet je best wel actiever, meer tijd investeren. Dat probeer ik zeker wel te doen, maar je hebt soms zoveel lijntjes lopen dat het wel... [veel wordt]. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Een andere professional van dezelfde organisatie verwoordt het continue karakter van de begeleiding die zij en haar collega's bieden aan bewoners met een LVB naar en rondom activiteiten. Uit haar woorden is op te maken dat deze begeleiding volgens haar noodzakelijk blijft voor duurzame deelname:

Maar daar is dan wel heel veel tijd en aandacht voor nodig geweest vanuit [de organisatie], vanuit de participatiecoach die daar elke keer weer bij aanwezig was en elke keer mensen uitnodigt, en als iemand niet kan dat je dan toch nog even contact hebt. En ja, die begeleiding daarin is gewoon heel hard nodig om wel participatie te bevorderen, of dat in ieder geval mensen blijven komen. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Verloop van personeel

Een andere factor die bijdraagt aan de hoge werkdruk van de professionals, en die doorklinkt in de interviews, is het verloop van personeel. Liefhebber (2021)¹³ spreekt van een enorme uitstroom van sociaal werkers. Daarnaast is sprake van een 'dreigende uitstroom': bijna de helft van de sociaal werkers denkt over stoppen. Vaak zijn er diverse motieven, zoals 'de hoge werkdruk, onvoldoende zeggenschap over werkcondities, het gevoel onvoldoende toegerust te zijn, tegen bureaucratische muren oplopen, een groot verantwoordelijkheidsgevoel, overspannen beleidsidealen en een verschraling van de verzorgingsstaat die vaak hard toeslaat bij de mensen die zij ondersteunen' (Hojtink, 2022).

Zoals eerder genoemd hechten mensen met een LVB zich snel aan een begeleidende professional of ervaren vrijwilliger en is juist voor hen een vaste, vertrouwde persoon van belang. Een professional vertelt dat zij, toen zij net begon in haar baan, tegen veel weerstand bij bewoners stuitte, 'echt van, weer een nieuw iemand'. Een bewoonster die zij opbelde werd boos op haar, omdat zij de professional niet kende, maar deze toch haar telefoonnummer had. Volgens de professional is verloop van medewerkers 'toch wel zo'n punt waarop [bewoners] kunnen afhaken'.

Bij vrijwilligers is het risico op verloop sowieso groot. Een organisatie die zich specifiek op de doelgroep richt is voor haar activiteiten sterk afhankelijk van de inzet van vrijwilligers:

Ja, het is zeker wel een uitdaging, omdat het over vrijwilligerswerk gaat. Dus als er iets in iemands leven gebeurt - in het leven van een vrijwilliger - dan is vrijwilligerswerk vaak toch wel het eerste wat afvalt. Dus dat iemand stopt, of onverhoopt moet stoppen, of ziek is, of nou ja, opeens gaat verhuizen en dan niet meer kan blijven werken bij ons. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Een vrijwilliger geeft dit punt zelf ook aan. Je kan niet goed bouwen op vrijwilligers, zo zegt zij, terwijl dat juist van belang is bij deze doelgroep:

Dat is ook met vrijwilligers, je kan niet op hun bouwen. Als ik zeg: "Ik kan niet", ja, ik kan niet, weet je wel. Dus het is heel erg op die goodwill, denk ik, van ja, daar kan je geen stabiele basis voor maken voor die mensen. (vrijwilliger)

Een bewoner vertelt dat ze het 'zielig' vindt voor de buurtteammedewerker dat hij in zijn eentje de wekelijkse eetafactiviteit waar zij aan deelneemt begeleidt. De vrijwilliger die er was, is zomaar weggegaan, aldus de bewoner. Vroeger waren er meer begeleiders, zegt ze.

Ja, ik vind hem zielig. Hij doet heel veel. Hij heeft geen personeel, hij moet iemand er nog bij hebben. Hij moet ook hulp [krijgen]. Die ene mevrouw, [naam], is ook zomaar weggebleven. Waarom ... vroeger hadden wij een heleboel begeleiding. En dat was heel gezellig.

Deze bewoner ziet hoe kwetsbaar de continuïteit van de activiteit op deze manier is.

Hij is te druk. Hij moet nog iemand erbij hebben, ... Ja, ik vind het niet leuk. Als stel je voor, [naam buurtteammedewerker] is ziek. ... Als er geen begeleider is, wordt er niet gegeten. Nee, dat gaat niet, want de begeleiding helpt ons. Dat heb je gezien.

Een professional die activiteiten in buurthuizen organiseert stelt dat bewoners met een (vermoedelijke) LVB zichzelf soms de schuld geven als een vrijwilliger vertrekt:

¹³ <https://www.zorgwelzijn.nl/stop-de-uitstroom-van-sociaal-werkers/>

Ze hechten zich op een gegeven ogenblik wel aan de vrijwilligers. Dus je moet echt een vaste ploeg hebben, niet te veel wisselingen. En, als iemand dan niet meer komt, bij wijze van spreken, dan kunnen ze een beetje door de war raken. En verdrietig worden, het zichzelf aanrekenen. Dat het aan hun ligt. Dat zijn wel hele belangrijke dingen met betrekking tot de begeleiding. (professional, sociale basis)

Bij verschillende geïnterviewde bewoners is merkbaar dat zij zich hechten aan een vaste persoon die hen begeleidt. Een respondent die relatief zelfstandig overkomt, vertelt bijvoorbeeld over een 'verkeerd pakketje' dat geleverd is, maar dat hij wacht tot zijn vaste begeleidster, die met ziekteverlof is, terug is om dat op te lossen. Een andere bewoner zegt dat haar begeleidster 'heel erg ziek' is, maar hoopt op haar terugkeer omdat deze begeleider voor haar een vertrouwd persoon is:

Dus als ik met papieren kom en als ik problemen heb, dan kom ik hier zo (bij het buurtteam). Dan ga ik hier ergens achter en dan ga ik met ze praten. Maar ze zijn er nog mee bezig voor mij om me een vaste begeleiding te geven. Ik hoop dat ze terugkomt, maar ik kan het nooit van tevoren weten. Het is wel jammer natuurlijk, want je mist je vertrouwelijk persoon altijd. Want dat is voor mij heel erg belangrijk, als ik een vertrouwelijk persoon heb.

Gebrek aan passend aanbod of ruimte

Naast schaarste in personeelsuren om mensen met een LVB goed te kunnen ondersteunen, worden ook andere zaken genoemd die hierin belemmerend kunnen werken. Bijvoorbeeld gebrek aan echt passend aanbod, aan betaalbaar en fysiek bereikbaar aanbod, en aan beschikbare locaties.

Een factor die professionals ingewikkeld noemen is het vinden van activiteiten die echt aansluiten bij behoeften van bewoners. Zo noemen zij: het vinden van activiteiten 'waar iemand gewoon op zijn eigen niveau mee kan doen', dat het aanbod vaak net niet aansluit op de behoefte – 'iemand wil bijvoorbeeld graag bewegen maar niet gelijk een Zumba-les doen', of dat activiteiten vooral op ouderen óf jongeren gericht zijn. Sommige bewoners missen bijvoorbeeld activiteiten passend bij hun leeftijdscategorie:

Hier in de wijk is er misschien net te weinig voor mijn leeftijdsgroep. Beetje tussenin. Er zou wel meer mogen, vind ik. Meer sportdingen of zo. Dat kun je wel op jezelf, maar niet met- met een groep of iets. Dat is wel jammer. Met vijftigplussers of zo [is er wel aanbod], maar ja, ik ben jonger.

Voor een ander zijn de bestaande 'klikjes' een belemmering om in het buurthuis te eten:

Ik wil m'n netwerk uitbreiden. Help mij met m'n netwerk uitbreiden. Hoe doe je dat? Door naar de buurthuizen te gaan, te gaan eten. Maar ja, de meeste mensen hebben hun klikje al.

Dat het lastig kan zijn om 'ertussen' te komen als nieuwe bezoeker in al bestaande groepen is een belemmering voor participatie in buurthuizen die we eerder zagen (zie ook Welschen et al., 2020).

Wat het verder onder meer lastiger maakt voor professionals om bewoners naar geschikte activiteiten te leiden, is dat veel laagdrempelige activiteiten overdag op werkdagen zijn, terwijl de meeste bewoners die zij begeleiden dan werk of dagbesteding hebben:

Veel activiteiten zijn op tijden dat mensen gewoon werken, dus dan is er een ontzettend groot scala aan wat er wordt aangeboden. Maar ja, of je nou een beperking hebt, ja of nee, je moet gewoon naar je werk. (buurtteammedewerker)

Enkele bewoners geven dit punt zelf ook aan. Deze bewoner zou graag sporten in het buurthuis, maar werkt overdag:

Ik heb heel vaak ook gezegd, meestal ben ik op het werk. Meestal beginnen ze vroeg in de ochtend, tien uur of zo, negen uur, en dat is lastig.

Aan de andere kant, als een activiteit in het weekend of 's avonds plaatsvindt, werken veel professionals niet, dus kunnen of willen zij bewoners niet altijd begeleiden naar die activiteit. Soms vallen activiteiten weg, door bezuinigingen, of omdat medewerkers ermee stoppen:

Vroeger deden we met [organisatie] wandeltochten op zaterdag en dan gingen we om 10 uur, nu is het 14u, van clubhuis naar clubhuis in Amsterdam.

- Interviewer: Maar je zegt vroeger, dan doe je het nu niet meer?

Die mensen zijn daar mee opgehouden waar we mee liepen.

- Interviewer: Weet je ook waarom ze er mee op zijn gehouden?

Omdat ze wat anders gingen doen.

De kosten van activiteiten of reiskosten kunnen ook belemmerend werken voor bewoners om deel te nemen, zoals wij ook in eerder eigen onderzoek zagen (Welschen et al., 2020) en ander recent onderzoek (Van Zal et al., 2022). Zoals een professional zegt, zijn sommige activiteiten zelfs in het buurthuis voor bewoners te kostbaar, 'sommigen hebben een stadspas en sommigen ook weer niet.' De meeste bewoners noemen geldzorgen en/of schulden en het belang van betaalbare activiteiten.

Het is soms ook bijna niet te betalen wat ik moet doen. Als ik iets wil doen, is het bijna boven me inkomen. Dan denk ik van, ik wil ook wat doen, maar dat is dan net te duur.

Voor sommige bewoners vormen fysieke kenmerken van een ontmoetingsplek een belemmering, zoals het ontbreken van een lift:

Dan moet ik met de trappen lopen. Trap op [onhoorbaar], een ijzeren trap. Ik ga niet meer naar toe nee, nee.

Anderen vinden bepaalde locaties te ver weg:

Dus die mensen die gingen schilderen en kleien en dat soort dingen. Creatief bezig zijn, die zijn naar die Shaffy Huis gegaan. Maar ja, dat is voor mij te ver. Moet ik ook weer met busje.

Een welzijnswerker zegt dat hij het belangrijk vindt om meerdere 'plekken van de wijk' te hebben waar bewoners heen kunnen gaan om elkaar te ontmoeten en ondersteunen. Ook vanwege de genoemde reden dat het buurthuis of Huis van de Wijk voor sommige bewoners te ver is: 'Voor sommige mensen die aan de andere kant van de wijk wonen, een kilometer verderop, is het ver'. De welzijnswerker noemt echter het gebrek aan goede locaties voor de activiteiten. Het Huis van de Wijk waar hij werkt wordt binnenkort afgebroken en het is lastig geschikte andere locaties te vinden.

Dit gaat allemaal plat. Er is de komende twee jaar geen Huis van de Wijk hier. Er is niet goed over nagedacht. Er is niet nagedacht van: ja, wat gaan we daarmee doen? Waar gaan deze mensen twee jaar lang eigenlijk naar toe? Voor hun is het een tweede huis. (professional, sociale basis)

Omgaan met schaarste

Professionals en vrijwilligers noemen niet alleen uitdagingen, maar ook oplossingsrichtingen om beter om te gaan met hun schaarse tijd en mogelijkheden. Je zou echter kunnen stellen dat 'denken in mogelijkheden in het DNA van sociaal werk zit', aldus Veldboer (2022). Door beperkte budgetten, hoge werkdruk en ambivalent beleid ontwikkelen sociaal werkers hun eigen manieren van werken met bewoners; zij 'maken er het beste van om mensen hoe dan ook te helpen' (p.22).

Een professional van een zorgorganisatie hoort regelmatig om zich heen dat begeleiders te weinig tijd hebben om bewoners toe te leiden naar de wijk voor deelname aan activiteiten of vrijwilligerswerk. Zelf probeert zij 'creatief te denken' en dingen te combineren, om efficiënter met haar tijd om te gaan:

Dat wordt vaak zo gezien (dat er te weinig tijd is om bewoners naar de wijk te begeleiden), terwijl het is ook, het heeft ook met je creatieve denken te maken. Zonder arrogant te zijn, maar, ik heb vier bewoners, ze zitten thuis, we gaan even wandelen want dan zijn ze er even uit en we gaan naar een kinderboerderij of een Huis van de Wijk, en [dan] vraag je nou, is er een mogelijkheid om een bewoner hier te laten werken? (specialistische professional)

Een ander voorbeeld is het goed kennen van de sociale kaart. Een medewerkster die pas sinds kort werkt bij een organisatie voor de doelgroep, in een stadsdeel dat tamelijk uitgestrekt is met vele initiatieven en activiteiten, zegt nog zoekend te zijn waarnaar zij bewoners kan begeleiden. Een buurtteammedewerker in hetzelfde stadsdeel geeft aan goed op de hoogte te zijn van de sociale kaart:

Het belangrijkste vind ik om je eigen netwerk goed op orde te hebben, omdat, ik ga natuurlijk niet het wiel zelf opnieuw uitvinden. Dat gebeurt, vind ik, nog veel te weinig. Ik heb het geluk dat ik uit het ambulante werk kom, om heel goed kennis te hebben van de sociale kaart. Dus dat je weet waar überhaupt de Huizen van de Wijk zijn, wat het aanbod is aan activiteiten, maar vooral ook gewoon wie je kan benaderen als je iemand wil activeren. (buurtteammedewerker)

5.3 Hebben professionals en vrijwilligers de benodigde deskundigheid?

Een tweede vraag als het gaat over beschikbaarheid is in hoeverre professionals en vrijwilligers beschikken over de deskundigheid die nodig is voor de begeleiding en ondersteuning van bewoners met een (vermoedelijke) LVB naar en binnen de sociale basis. Zoals gezegd komt uit onze interviews naar voren dat meer generieke deskundigheid een voorwaarde is om diverse bewoners met kwetsbaarheden te ontvangen en dat daarnaast

specifieke kennis en vaardigheden nodig zijn om bewoners met een LVB te goed te kunnen ondersteunen. Deze specifieke deskundigheid komt, zoals we beschreven in het vorige hoofdstuk, onder meer neer op het proactief (blijven) betrekken van bewoners bij activiteiten, het begeleiden van gemengde groepen en het expliciet bieden van duidelijkheid en veiligheid.

Aanwezigheid van generieke deskundigheid

Professionals en vrijwilligers betrokken bij de sociale basis, zeiden ons dat de meeste laagdrempelige ontmoetingsvoorzieningen zoals de buurthuizen en Huizen van de Wijk open staan om bewoners met diverse kwetsbaarheden, zoals een LVB, te ontvangen. Als het gaat om de mate waarin zij bij binnenkomst verwelkomend zijn voor bewoners met een LVB, komen in de interviews wel verschillen naar voren tussen buurthuizen of Huizen van de Wijk.

De eerste stap in ieder geval wel. Ik denk dat dat het belangrijkste is. Ik denk dat in buurthuizen in Zuidoost, ook mensen met een verstandelijke beperking zich zeer welkom voelen. (buurteammedewerker)

Slechts enkele geïnterviewde bewoners zeggen dat ze soms in hun eentje langs een buurthuis gaan. Voor hen is het wel van belang dat er bekenden aanwezig zijn op die plek; dat lijkt een voorwaarde.

Ik vind het leuk hier om te zitten, babbelen, snap je? Ik kom meestal hier, soms van werk, ik kom hier koffiedrinken, daarna loop ik naar huis. ... Meestal mensen die hier werken daar, of die hier komen, ik ken bijna allemaal. Daarom vind ik het leuk hier te komen, daarom voel jij je thuis.

Op verschillende locaties zijn minder positieve geluiden te horen over de ontvangst van de doelgroep. Men is soms nog zoekend naar het creëren van een welkome, veilige sfeer:

We zijn voor een deel nog aan het zoeken hoe het, ja, echt verwelkomend is voor alle bewoners. Bijvoorbeeld hoe je wordt begroet bij binnenkomst. Want de mensen die hier achter de bar staan zijn niet opgeleid voor de horeca, ofzo. Dat zijn die hele leuke Amsterdamse mensen. En hoe de mensen in Noord met elkaar omgaan is direct, en dat kan soms niet heel verwelkomend overkomen. ... Ik denk dat het heel belangrijk is, zeker voor iemand met een LVB-achtergrond, dat je op een manier wordt ontvangen waarop je je ook meteen welkom en veilig voelt. (professional, sociale basis)

Later in het interview zegt deze persoon dat 'daaraan gewerkt wordt':

Ook bij trainingen zijn ze bezig voor die vrijwilligers om, op een betere manier mensen te ontvangen en dat soort dingen. (professional, sociale basis)

Veel bewoners die we spraken gaan wel naar buurthuizen of Huizen van de Wijk, maar alleen voor het bijwonen van bepaalde groepsactiviteiten die daar plaatsvinden. Ze gaan er niet in hun eentje heen:

*Niet als ik niet uitgenodigd ben, want ik ga niet op mezelf. Als ik niet uitgenodigd ben ga ik daar niet. Wat moet ik hier doen, niemand praat met me.
- Interviewer: Behalve als er dan dus iets van [doelgroepgerichte organisatie] is.
Ja, dan kom ik eten, maar dan word ik uitgenodigd altijd, als ik niet uitgenodigd word dan ga ik niet.*

Twee professionals van een zorgorganisatie omschrijven hetzelfde als de bewoners zelf:

Als ik over [Huis van de Wijk] spreek, iedereen zit daar gewoon, dus er is niet per se een vast aanspreekpunt. Ik kan me ook voorstellen dat als je er alleen naartoe zou

gaan, je je een beetje verdwaald kan voelen, omdat het best wel groot is, er zijn veel mensen.

- Interviewer: Je hebt een reden nodig of een ontmoeting om daarbinnen te komen. Ja, ik denk dat je eerder met iemand zou gaan dan dat je zelf ineens binnenstapt van: laat ik eens kijken hoe dat is. (2 professionals, sociale basis)

Een professional van een op de doelgroep gerichte organisatie verwijst naar het eerdergenoemde *mystery guest*-onderzoek en herkent de aandachtspunten die daarin benoemd werden.

Dat zijn wel hele belangrijke punten voor een Huis van de Wijk. Om je welkom te voelen wil je gewoon een vraag kunnen stellen aan iemand, dat je weet 'oh, daar kan ik terecht', of dat iemand even naar je toekomt als je nieuw bent. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Tekort aan 'sterke' vrijwilligers

Als gezegd zijn vrijwilligers door de veranderingen in de verzorgingsstaat een steeds grotere rol gaan spelen in de begeleiding van groepsactiviteiten. Verschillende respondenten spreken van een tekort aan 'sterke' vrijwilligers, die de kennis en vaardigheden hebben om een groep met (onder meer) bewoners met een LVB te begeleiden, al of niet met coaching van een professional.

We hebben bij onze activiteiten vrijwilligers die ondersteunen. Tenminste, dat is het doel, dat lukt niet altijd. Want dat is ook wel, een tekort aan vrijwilligers in Zuidoost. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Zoals in Hoofdstuk 2 beschreven wordt van vrijwilligers steeds meer gevraagd. De 'sterke' vrijwilligers of die professionals zoeken, hebben 'professionele' kwaliteiten, bijvoorbeeld doordat zij zelf als beroepskracht hebben gewerkt met de doelgroep, of door een relevante opleiding. Professionals proberen hen daarna verder om te vormen tot 'proto-professionals' (Tonkens et al., 2013). Van vrijwilligers wordt veel aan professioneel kapitaal gevraagd en professionals die wij spraken zijn zich daarvan bewust. Zij zeggen bijvoorbeeld te zoeken naar de 'vrijwilliger plus', of vinden dat vrijwilligers betaald zouden moeten krijgen. Een professional geeft aan dat ze het zelf niet zou willen doen:

Er wordt heel veel van vrijwilligers gevraagd. Dan is het lastig om nog eens te vragen: 'hé, jij moet expert zijn op dit gebied. Dus je moet ook nog getraind worde. Als ik die vrijwilliger zou zijn, zou ik denken 'nou, dat ga ik effe niet doen, hoor'. Dus ja, het begint eigenlijk daar al. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Zoals eerder genoemd kost het begeleiden van vrijwilligers voor professionals extra tijd, naast het begeleiden van bewoners met een LVB. Bovendien blijft zoals gezegd de aanwezigheid en coördinatie van een professional vaak nodig (Tonkens et al., 2013; Van Zal et al., 2022).

Behalve professionals zijn er ook vrijwilligers die een andere vrijwilliger begeleiden. Vooral als het vrijwilligers betreft met een bepaalde kwetsbaarheid, kan dit veel tijd en energie vergen:

Er was zo'n vrijwilliger, die kwam vanuit de ziektewet, maar die had best veel sturing en begeleiding nodig. Het was zo van: "Oh leuk, jullie gaan samen [activiteit X] doen", maar uiteindelijk was het alleen maar veel meer werk voor mij, omdat zij natuurlijk iedereen moest leren kennen, ze kende nog niemand, ze was heel onzeker, ze wist niet wat ze moest doen. Toen heb ik ook gezegd van: "Joh, ik kan dit gewoon niet aan naast mijn werk." (vrijwilliger)

De betreffende vrijwilliger geeft aan dat ze het lastig vindt om nee te zeggen en haar grenzen te bewaken. Als ze te veel taken op zich nam, dacht ze soms 'ja, hallo, ik krijg hier niet voor betaald.' Het werd haar op een gegeven moment te veel en ze minderde daarom haar vrijwilligerswerk.

Gebrek aan specifieke deskundigheid

Diverse respondenten geven aan dat zij vinden, of de indruk hebben dat de sociale basis onvoldoende is toegerust op de opvang van mensen met een LVB, doordat de benodigde specifieke deskundigheid mist. Een professional van een op de doelgroep gerichte organisatie zegt het zo:

Ik denk dat de meesten wel, ja, hoe zeg je dat, gewoon wel een soort van basis, heel gastvrij en dergelijke zijn. En ik heb het idee dat een aantal ... kennen al een beetje de mensen, weten met wie ik werk. Dus dan hebben ze er vaak al een beetje een beeld bij. Maar ik denk over het algemeen genomen dat extra kennis over onze doelgroep, dat doet geen kwaad (lacht). Dat als mensen op een bepaalde manier reageren, dat ze weten wat er dan achter zit, in plaats van dat zij dat dan misschien weer persoonlijk opvatten. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Een buurtteammedewerker zegt terughoudend te zijn om bewoners met een LVB naar een buurthuis te sturen. Zij denkt dat de buurthuizen daar niet op ingespeeld zijn en niet de noodzakelijke extra investering in de doelgroep bieden, zoals hen proactief betrekken:

Ik heb nooit echt heel erg het gevoel gekregen dat die mensen zich heel bewust zijn van, hé, er is een hele grote groep mensen met LVB. En misschien is het goed als ik daar wat verstand van heb, of er iets over lees of zo. Volgens mij is hun heel insteek heel erg 'iedereen is welkom', het kan gewoon. Alleen het vraagt toch wel iets van een bepaald inzicht, al is het een herinneringsberichtje of iemand even bellen: hé, morgen is het hè, om twee uur. Het zijn kleine dingetjes en het is mooi om laagdrempelig te zijn en iedereen te verwelkomen, maar in de praktijk pakt dat denk ik niet altijd zo uit. (buurtteammedewerker)

Volgens een coach welzijn zijn de Huizen van de Wijk in het stadsdeel waar zij zelf werkzaam is 'niet toegerust' om mensen met kwetsbaarheden te ontvangen.

Ik hoor heel veel nog, ook hier binnen m'n eigen organisatie, ja, dat, dat die mensen niet welkom zijn. Dat het allemaal ingewikkeld is. Ik vind de Huizen van de Wijk hier in [dit stadsdeel] niet echt toegerust om kwetsbare mensen te ontvangen. Het verbaast me hoe... Want dan denk ik: ja, het is wel de reden dat er subsidie gekregen wordt. En soms valt het me echt heel erg tegen hoe daar dan met kwetsbare mensen [wordt omgegaan]. Ja, in de praktijk vind ik het wel tegenvallen. (professional, sociale basis)

In het Huis van de Wijk waar zij zelf werkt, heeft zij, zo vertelt zij, voorgedaan aan haar collega's hoe je met bewoners met kwetsbaarheden om kan gaan. Voorheen werden ook daar volgens haar deze bewoners 'de deur uitgekeken.' Zij geeft trainingen aan andere professionals in 'een andere houding' in de omgang met deze bewoners, iets dat volgens haar in verschillende organisaties een noodzaak is:

Dus de Woningcorporatie, hoe ga je bij iemand aan de deur staan en wat voor taal gebruik je? Of de politie, of weet ik veel, de gebiedsmakelaars of de buurtwerkers en de vrijwilligers, die coachen we in een andere houding. Want uiteindelijk gewoon de menselijke maat is eigenlijk ... wat in de systemen een beetje weg is geraakt. (professional, sociale basis)

Professionals die zelf werken in een buurthuis of Huis van de Wijk geven aan dat (meer) specifieke deskundigheid welkom zou zijn, omdat zij ertegenaan lopen deze te missen in de begeleiding van personen met een (vermoeden van een) LVB. Een professional zegt over genoeg capaciteiten te beschikken voor de omgang met bewoners met een LVB. Echter als het gaat om het begeleiden van een bewoner uit deze doelgroep, merkt hij dat hij deskundigheid mist.

Stel dat er een persoon een activiteit in de wijk wil doen. Die heeft bijvoorbeeld een klusjesteam. En, nou, ik vind het fantastisch, en dat gaat beginnen, dan vanuit bewonersinitiatieven krijgt hij ook geld om iets te starten, maar in de loop van het proces kom ik tegen dat zijn uitgaven missen. Dat is een beetje lastig, soms, om, ja, iemand te begeleiden dan. En ik vind het heel belangrijk wat hij doet, maar uiteindelijk komt er een moment, dat hij dat niet meer aankan. Ik kan moeilijk zijn verwachtingsmanagement... hem helpen daarbij. Misschien mis ik dan de communicatie- of, nou ja, ik moet heel veel tijd nemen om hem te overtuigen dat het misschien niet meer loopt, dit. En misschien moet je ermee stoppen. En de persoon is teleurgesteld. Er zijn dingen die gevoelig liggen voor zo'n persoon en ik heb moeite om te zeggen wat dan precies niet goed gaat. (professional, sociale basis)

Een andere generieke professional zou graag handvatten hebben voor omgang met de doelgroep:

Wat goed was geweest, was als ik een soort van cursus of masterclass had gehad over LVB, weet je. Dat je in ieder geval de handvaten hebt over hoe je ermee omgaat, of dat je weet wat het is. Dat wist ik ook nog niet eens tot vandaag. (professional, sociale basis)

Een andere professional werkzaam in de sociale basis zegt ook niet op de hoogte te zijn van het bestaan van trainingen rond LVB. Een vrijwilliger bij een organisatie specifiek voor de doelgroep en onderzoeker naar mensen met een LVB zegt dat ze wel een training heeft gehad over wat een LVB inhoudt en dat er regelmatig intervisiebijeenkomsten zijn. Toch zou zij graag nog 'meer specifieke training' krijgen 'over wat een LVB is, hoe je communiceert met de doelgroep, hoe geef je grenzen aan en ga je om met verwachtingsmanagement bij de doelgroep'.

Uit de interviews en het groepsgesprek met de doelgroep komt eveneens naar voren dat deze bewoners graag gezien willen worden, ook in de dingen waarmee zij meer moeite hebben. Het vraagt specifieke deskundigheid van professionals en vrijwilligers in de sociale basis om bewoners met (vermoedens van een) LVB daarin te kunnen ondersteunen en te begeleiden bij het inzetten van hun talenten.

5.4 Beschikbaarheid in de samenwerking tussen partners

Zoals we al schreven in het vorige hoofdstuk zeggen zowel meer generalistische als specialistische professionals vaak dat zij nog zoekend zijn in de samenwerking rondom de doelgroep en de sociale basis en dat deze beter zou kunnen. Van elkaar kennen en korte lijnen is nog niet altijd sprake. Vertrouwen en duidelijkheid over wederzijdse rollen en verantwoordelijkheden worden soms gefrustreerd door de vele veranderingen waarmee professionals in het veld de afgelopen jaren te maken hebben gekregen, vaak juist ingezet met de bedoeling om het samenspel te verbeteren.

Veel professionals werkzaam in de sociale basis ervaren een gebrek aan afstemming met specialistische professionals. Andersom merken specialistische professionals dat het soms moeizaam gaat om bewoners met een LVB in de sociale basis te laten participeren.

Te weinig afstemming met specialistische professionals

Meer generalistische professionals, werkzaam in buurthuizen en Huizen van de wijk, geven aan dat zij bij de begeleiding van bewoners met een (vermoedelijke) LVB graag meer afstemming zouden willen met specialistische professionals, in het bijzonder de ambulante begeleiders van bewoners.

We moeten met hen in gesprek zijn, elkaar leren kennen en weten welke activiteiten zij belangrijk vinden. Tenminste, zij kennen de mensen beter dan ik, denk ik, om aansluiting te kunnen maken met een activiteit en warme overdracht. (professional, sociale basis)

Vaak is er geen of weinig contact met de ambulante begeleiders, zo zegt de oprichter van een stichting die specifieke activiteiten voor de doelgroep organiseert in buurthuizen:

Het liefst zou ik gewoon van alle mensen die er zijn, dat wij weten van wie, wie is de ambulante begeleider, wie kunnen we bellen als er iets is? Weet je wel? Ja, dus dat is gewoon heel, heel erg moeilijk, is gewoon heel erg lastig, merken we. (professional, sociale basis)

De betreffende persoon geeft aan dat zij zich als (vrijwillig) werkende in de sociale basis niet altijd serieus genomen voelt door de meer specialistische professionals:

We hebben geprobeerd om, om met hun begeleiders in, in contact te komen, maar dat gaat heel lastig, want alles is privacy, privacy, privacy. En wij zijn van de sociale basis dus we zijn geen professionals. ... Dat is heel lastig. Want soms merken we gewoon van iemand zit niet zo lekker in zijn vel. En bij ons houdt het natuurlijk ook een beetje op en we zien van: hé, misschien heeft er iemand extra hulp nodig bij iets. En dan is het heel moeilijk om de professionals te bereiken en dan, die geven geen informatie en... Ze nemen ons ook niet serieus, is de indruk. Dan hebben ze zoiets van: ja, dat is gewoon een clubje van het buurthuis en wat kom je nou over mijn klant vertellen, weet je wel, zo. (specialistische professional)

Ook een andere professional actief in de sociale basis geeft aan dat het fijn zou zijn meer contact te hebben en houden met ambulante begeleiders, maar dat dat snel 'er bij in schiet':

Dat je daarna contact blijft houden... dat verwatert wel snel omdat je denkt: oké, dit is gelukt en dan kan je weer verder. En die dingen schieten er bij mij ook in hoor. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Als gezegd lijken de veranderingen in het zorgstelsel en de komst van de buurtteams eraan bij te dragen dat de verschillende spelers die betrokken zijn bij de sociale basis elkaar nog lastig kunnen bereiken. Een professional van een doelgroepspecifieke organisatie die activiteiten verzorgt in de sociale basis merkte veranderingen in de aanmeldingen van bewoners bij deze organisatie door specialisten.

De samenwerking is natuurlijk het afgelopen jaar wel veranderd, met de zorgorganisaties. ... En dat- ja, dat merk je wel. Dus dat er toch wat veranderingen zijn in hoe vaak je een aanmelding krijgt, of dat je een aanvraag via een zorgorganisatie krijgt of via het buurtteam. Dat is wel een verschil. Nu begint het denk ik wel weer een beetje te lopen, maar het heeft wel echt een lange aanloop gehad. Het buurtteam is

heel lang bezig geweest met hun eigen werk organiseren, laat staan dat je ook nog gaat doorverwijzen naar bepaalde organisaties die je misschien nog helemaal niet goed kent. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Ook wat betreft de functie van de sociale basis (naast ontmoeting organiseren) van signaleren van problematiek en zo nodig doorverwijzen naar specialistische zorg, lijkt dit soms nog lastig.

Af en toe wel en dan is het lastig. Dan weet ik ook niet precies wat ik ermee moet, hè, want bij wie moet je zijn? ... Soms zijn de problemen duidelijk, daar kan je wel iets over zeggen, maar vaak is het lastig met signalering in het Huis van de Wijk. Op allerlei terreinen, ook. Omdat je dan iemand gaat verwijzen, maar je weet niet precies waar naartoe. (professional, sociale basis)

Een buurtteammedewerker denkt dat sprake is van een gebrek aan bewustzijn aan beide kanten, die van de buurtteams en van de sociale basis, waardoor nog niet goed wordt doorverwezen naar elkaar:

Ik denk wel dat het belangrijk is dat vanuit de professionals heel erg, dat er bewustwording is dat dat is wat we moeten doen, en dat is wat er wordt verwacht. Dat is ook een doel. Het schakelen in en met de sociale basis. Dus hè, ook als wij mensen doorverwijzen naar de sociale basis. Maar ook de mensen vanuit de sociale basis, of in de ondersteuning van mensen, als zij daar dingen signaleren, dat zij mensen doorverwijzen naar het buurtteam. Ik heb niet heel erg het idee dat dat echt wordt gedaan. Niet omdat mensen het niet willen, maar gewoon dat, iedereen is nog steeds heel erg z'n plek aan het zoeken van wat is nou eigenlijk het buurtteam en wat doen we nou eigenlijk? (buurtteammedewerker)

Een professional werkzaam in de sociale basis zegt in andere bewoordingen iets soortgelijks. Volgens hem is verandering nodig vanuit zowel de sociale basis als de buurtteams:

Kijk, er moet een verandering komen vanuit onze kant. En een verandering vanaf de andere kant, van de buurtteams. De buurtteams moeten misschien meer, het outreachen gaan doen. Outreachend werken. En ook kijken dat je niet alleen maar iemand met problemen bent, maar je bent ook iemand die heel veel kracht heeft. Maar daarnaast, van onze kant moeten we ook anders kijken naar een bewoner. Die kan een probleem hebben. (professional, sociale basis)

Onduidelijkheid over verantwoordelijkheden en rolverdeling

In het samenspel tussen de meer generieke en meer specialistische professionals die in verbinding staan met de sociale basis is er vaak nog onduidelijkheid over de rolverdeling en wie verantwoordelijk is voor welke begeleiding van bewoners met een (vermoedelijke) LVB.

Een zorgprofessional die werkt in een woonvorm met onder meer bewoners met een LVB vertelt over de moeizame samenwerking met een Huis van de Wijk. De professionals daar wilden dat tijdens deelname van bewoners aan activiteiten een begeleider vanuit de zorgorganisatie aanwezig zou zijn, omdat zij geen verantwoordelijkheid wilden dragen voor de opvang van de doelgroep. Dit is echter onhaalbaar voor de zorginstantie, maar volgens de zorgprofessional ook overdreven.

Ja, zij zitten ook met tijd te kort. En dat is ook wel een gedoe hoor. ... Wat wel een ding was, dat we bewoners hadden die daar wel eventueel naartoe zouden kunnen gaan voor activiteiten. Maar dat er toch nadrukkelijk werd gezegd van: "Ja, maar dan willen we wel dat er begeleiding bij is", en dat lukt helemaal niet. Wij kunnen niet één op één met een bewoner... dat is echt uitzonderlijk dat we daar tijd voor hebben. ... Ik zeg van:

"Nou ja, wij zijn geen psychiatrische instelling hè." Die cursusleiders zeiden van: "Ja, wij willen die verantwoordelijkheid niet. (specialistische professional)

Daaropvolgend noemt betreffende professional een aantal werkzame elementen van een goed samenspel die we eerder noemden: elkaar kennen, vertrouwen, korte lijnen:

En er zijn veel bewoners van mij, die, die kunnen er zelfstandig heen lopen, die kunnen daarin ook wel echt participeren. Daar hebben wij onze kennis ook wel in en dan moeten zij (sociale basis) daarop vertrouwen en je moet wel zorgen voor dunne lijntjes, maar door vanuit hun te zeggen 'dat doen we niet en daar moet dan begeleiding bij zijn', ja dan houdt het op. En ik denk dat je daar elkaar in moet, ja, informeren zo van joh, dit kan wel. We gaan een keer mee. Leer elkaar kennen. En dan kan zo'n groep ook verantwoordelijk voor zo'n bewoner zijn, weet je. (specialistische professional)

Deze professional vindt het een gedeelde verantwoordelijkheid van professionals betrokken bij de sociale basis om mensen met (vermoedens van) een LVB op te vangen en begeleiden:

Je doet het met elkaar en [ieder] heeft daar een verantwoordelijkheid in. En zo'n Huis van de Wijk, wat ik zeg, het is van de wijk, onze bewoners zijn ook onderdeel van de wijk. En wat je nu doet, is ze niet binnenlaten omdat ze afhankelijk moeten zijn van een begeleider. Zo kan een mens niet integreren. (specialistische professional)

Het belang van het hebben van korte lijnen met andere betrokken professionals blijkt ook uit dit citaat van een buurtteammedewerker. Hij probeerde enkele keren een bewoner te begeleiden naar een bepaald Huis van de Wijk, maar doordat dat niet soepel verliep en hij wel een korte lijn heeft met een professional van een ander Huis van de Wijk, komt hij uiteindelijk steeds bij deze laatste terug.

Ik ben daar bijvoorbeeld eens een of twee keer naartoe gegaan met iemand. Dan kwam ik daar en dan was daar iemand die de taal heel slecht sprak en die me eigenlijk amper verder kon helpen. Gelukkig kwam ik later dan met iemand in contact die de taal wel kon. Niet dat iemand die de taal niet kan, dat ik die niet respecteer, maar het is wel zo handig om te communiceren, laat ik het zo zeggen. En daar gaat die drempel meteen omhoog ook. Nou, en diegene zou dan de volgende dag al terecht kunnen bij een Turkssprekend of ... bij een vrouwengroep zou ze welkom zijn. En dan kwam ze daar en bleek heel die activiteit daar weer niet te zijn. ... En ik heb ook eens gehad daar, dat ik een mail had gestuurd met het aanbod en dan zou ik teruggebeld worden en dan werd ik helemaal niet teruggebeld. Ja, dan haak je al snel af, [dan] denk je, weet je wat we doen, ik ga gewoon lekker naar [ander Huis van de Wijk]. (buurtteammedewerker)

Positieve geluiden

Er zijn ook positieve geluiden over de samenwerking rondom de doelgroep. Hoewel het soms nog zoeken is, zijn er verbeteringen gaande zijn die het samenspel tussen de betrokken professionals en vrijwilligers vergemakkelijken, aldus een aantal geïnterviewden. Een professioneel vertelt bijvoorbeeld dat zich in de stadsdelen informele platforms hebben ontwikkeld waarin meer specifieke kennis uitgewisseld wordt en die als vliegwiel kunnen gaan functioneren voor intensiever samenspel op plekken waar dat nog niet het geval is.

Maar die platformen, die helpen daar dan wel in. Nu is de samenwerking vooral op het gebied van casus bespreken. En soms als iemand een vraag heeft, dat je die wel kan doorverwijzen naar de ander. Dus dat is wel heel fijn. We zijn wel ook aan het kijken van, kunnen we misschien nog inhoudelijker samenwerken? Dat je misschien wel

samen een, nog een activiteit kan opzetten, als daar behoefte aan is. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Een andere professional merkt dat ze sneller andere professionals weet te vinden doordat ze al wat langer in het stadsdeel werkzaam is.

Ik merk wel dat het een voordeel is als je wat langer in een stadsdeel werkt, en dat je ook wel sneller mensen weet te vinden. En als er dan een casus is, of een vraag, of nou ja, je hebt even wat nodig qua informatie, dan kan je wel snel schakelen. Ja, over het algemeen verloopt de samenwerking wel oké. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Soms werken specialistische professionals in een buurthuis of Huis van de Wijk, waardoor doorverwijzen naar hulpverlening gemakkelijk gaat, aldus deze professional:

Het zit hier [in dit Huis van de Wijk] dus ook helemaal vol met hulpverleners, wat aan de ene kant nadelig is, omdat het zo'n stigma hier krijgt dat het een hulpverlenershol is of zo, maar aan de andere kant, als je hierbinnen loopt en je hebt een vraag zal men ze zeker altijd beantwoorden, omdat een van de vier mensen die je aanspreekt een hulpverlener is hier. Dus die zal je ook goed doorverwijzen. (professional, sociale basis)

5.5 Conclusie

Uit ons onderzoek komt naar voren dat rondom de ondersteuning van bewoners met een LVB bij meedoen aan activiteiten in de sociale basis een gebrek is aan zowel beschikbare tijd als aanwezige deskundigheid. Dit terwijl we in het vorige hoofdstuk constateerden dat professionele inzet hier van cruciaal belang is.

Terwijl een goede begeleiding van mensen met (vermoedens van) een LVB naar en binnen de sociale basis vraagt om een extra investering in tijd en aandacht, geven zowel meer generalistische als meer specialistische professionals aan dat zij te weinig uren hebben om deze begeleiding te kunnen bieden. Zij hebben te maken met schaarste in verschillende vormen, die leidt tot een hoge werkdruk en die hand in hand gaat met een grote daadwerkelijke én dreigende uitstroom van personeel.

In de sociale basis is de meer generieke deskundigheid om diverse bewoners met kwetsbaarheden te ontvangen over het algemeen wel aanwezig. Een ervaren knelpunt is een tekort aan 'sterke' vrijwilligers die de capaciteiten hebben om een groep te begeleiden. De meer specifieke deskundigheid die nodig is om bewoners met een LVB de steun en begeleiding te kunnen bieden om te voorzien in hun specifieke behoeften, ontbreekt vaak binnen de sociale basis, zo stellen de meer specialistische professionals maar ook de betreffende meer generieke professionals zelf.

De samenwerking tussen de bij de sociale basis betrokken generalistische en specialistische professionals verloopt soms soepel, maar vaak is men nog zoekend. De veranderingen in het zorgstelsel lijken daarin een rol te spelen. De verschillende professionals weten elkaar vaak nog niet goed te vinden en rollen en verantwoordelijkheden zijn nog niet helder.

6. Slothoofdstuk

6.1 Het beleidsideaal en de praktijk

We begonnen dit rapport met een beschrijving van het ideaal, dat bewoners bij wie een LVB vermoed wordt 'gewoon' en 'volledig' kunnen participeren in de wijk (zie o.a. Schrijver et al., 2022). Dat ideaal past naadloos bij de belofte van de vermaatschappelijking van de zorg, waarbij burgers in de eerste plaats voor zichzelf en elkaar zorgen, en in de tweede plaats opgevangen worden in generieke, algemeen toegankelijke voorzieningen in de wijk. Een aanpak die specifiek gericht is op doelgroepen laat zich daar minder goed mee rijmen en is dan ook goeddeels uit het Amsterdamse beleid verdwenen.

Professionals en vrijwilligers benadrukken eveneens dat bewoners met een LVB net als iedereen zoveel mogelijk gewoon moeten kunnen meedoen en zich thuis moeten kunnen voelen in hun wijk en de samenleving. Net als ieder ander zouden zij zich welkom moeten voelen in de sociale basis, en deel kunnen nemen aan activiteiten in de sociale basis, samen met allerlei medebewoners – met of zonder beperking of andere vorm van kwetsbaarheid. Daarbij is het volgens de meeste professionals en vrijwilligers die wij spraken niet wenselijk om personen bij wie een LVB wordt vermoed als een aparte categorie bewoners te classificeren of alleen maar aparte activiteiten voor hen te organiseren. Niet voor niets wordt er in de praktijk dan ook bijvoorbeeld vaak gewerkt met 'gemengde groepen' bij activiteiten in de Huizen van de Wijk, die georganiseerd worden door zowel professionals als vrijwilligers.

Ook bewoners met een LVB zelf – in het bijzonder dat gedeelte van de doelgroep dat een relatief lichte beperking heeft - geven vaak aan dat zij zich willen thuis voelen in de wijk, en niet alleen willen deelnemen aan activiteiten die nadrukkelijk voor de doelgroep zijn.

Tegelijkertijd- en dat is de kernboodschap van dit rapport- is de realisatie van het ideaal van 'meedoen' helemaal niet zo vanzelfsprekend, maar vergt dit een specifieke inzet en bepaalde vormen van specifieke en generieke deskundigheid, die inspelen op specifieke kenmerken en behoeften van deze groep. Van 'gewoon' meedoen is anders gezegd allerm minst sprake. Een professional werkzaam in een organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep benoemt dit als volgt:

Ik denk wel dat het in de praktijk soms, ja, wel wat veelgevraagd kan zijn. Dat merk je denk ik ook in, waarom wij als organisatie überhaupt er zijn. Omdat, ja, ik heel veel mensen heb die gewoon een heel klein netwerk hebben, en dat is niet iets wat je heel makkelijk oplost, die hier allemaal leuke activiteiten doen. Dat doen ze vaak met ons, zeg maar. ... Ook omdat er vaak geen tijd voor is, ook bij bijvoorbeeld de ambulante begeleider. (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

Uit ons onderzoek komt naar voren dat professionals en vrijwilligers die in de sociale basis werken met bewoners met een (vermoedelijke) LVB op twee niveaus belangrijke kanttekeningen plaatsen bij het ideaal van 'gewoon' meedoen.

In de eerste plaats stellen zij dat meedoen nooit 'gewoon' verloopt, maar alleen mogelijk is als aan een specifieke voorwaarden is voldaan. Die voorwaarden hebben te maken met de kwaliteit van de begeleiding en de vormgeving van de context waarbinnen de participatie plaatsvindt. Cruciaal voor die begeleiding en context is de aanwezigheid van voldoende professionele inzet, of professioneel kapitaal. De beschikbaarheid daarvan staat onder druk en daarover spreken professionals hun zorgen uit. In de tweede plaats is juist om die begeleiding en context goed vorm te geven een bepaalde mate van specifieke deskundigheid nodig. Het belang daarvan, zo kunnen we op basis van ons onderzoek constateren, dreigt te worden onderschat in een context waar 'gewoon meedoen' de inzet is, er veel nadruk op generiek aanbod en generieke deskundigheid is en doelgroepenbeleid uit de gratie is geraakt. Terwijl specifieke deskundigheid, zo blijkt uit de ervaringen van zowel professionals, vrijwilligers, als de doelgroep zelf, essentieel is om ervoor te zorgen dat bewoners met een LVB aanhaken in de sociale basis en aangehaakt blijven.

In dit onderzoek werd opnieuw duidelijk hoe breed en divers de doelgroep van bewoners met een LVB is. Het verschil tussen een persoon die al sinds zijn of haar jeugd de diagnose LVB heeft en relatief veel ondersteuning ontvangt, en iemand die geen diagnose heeft en volledig zelfstandig woont en leeft, is enorm. Daarbij komt dat personen met een LVB soms goed in staat zijn om hun beperking te verhullen. Ook wisselt de behoefte aan participatie in sociale activiteiten in de wijk per persoon.

Toch zijn er bepaalde, veel voorkomende kenmerken die van invloed kunnen zijn op de participatie van bewoners met een LVB in de sociale basis. Professionals die wij spraken noemen bijvoorbeeld beperkingen op het terrein van sociale vaardigheden ('sociale armoede'), laag zelfbeeld, lage zelfreflectie. Ook wordt vaak genoemd dat er weinig voor nodig is om bewoners met een LVB te laten 'afhaken' bij groepsactiviteiten. De praktijk van sociale inclusie is te omschrijven als precair. Uit de interviews met bewoners blijkt dat zij bij hun participatie in de wijk soms drempels of moeilijkheden ervaren.

Het is essentieel dat professionals en anderen in de omgeving van de persoon met LVB die kenmerken herkennen, en er op een manier mee omgaan die hun participatie bevordert. Zeker in het licht van de opdracht van professionals om ook de samenleving ontvankelijker te maken voor bewoners met een LVB (Van der Zal et al., 2022). Daarvoor moeten zij om te beginnen over een bepaalde mate van kennis over de doelgroep beschikken en die in de praktijk kunnen toepassen.

6.2 Specifieke, doelgroepsensitieve inzet die tegelijk onopgemerkt moet zijn

Er lijkt sprake van een tegenstrijdigheid: aan de ene kant is dus een specifieke inzet en deskundigheid nodig, aan de andere kant vraagt het ideaal van betrokkenen dat die inzet zo onopvallend mogelijk is. Immers, er wordt geen apart doelgroepenbeleid uitgevoerd en mensen met een LVB willen ook niet behandeld worden als een aparte categorie. De inzet is dat zij aan 'reguliere' activiteiten kunnen deelnemen in de sociale basis.

Wij zagen in het onderzoek duidelijk dat een voorwaarde daarvoor niet zozeer is dat activiteiten *doelgroepspecifiek* zijn, maar wel *doelgroepsensitief*. Bij doelgroepsensitief gaat het erom dat binnen een reguliere activiteit aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan zodat de activiteit (ook) goed aansluit bij de specifieke behoeften van bewoners met een LVB. Daarbij speelt het kerndilemma waarvoor professionals en vrijwilligers zich gesteld zien: hoe vermijd je een stigmatiserende werking van het label of een specifieke aanpak, zonder dat je daardoor een meer specifieke ondersteuningsbehoefte negeert? In het onderzoek zien we dat professionals en vrijwilligers manieren van opereren hebben ontwikkeld die daarmee rekening houden. Zij vermijden daarin het openlijk benoemen van LVB, maar hun praktijken zijn afgestemd op de doelgroep. Ze noemen vele voorbeelden waaruit zowel blijkt hoe precair de praktijk is, hoe bewoners snel kunnen afhaken en hoe zij bezig zijn om dat te voorkomen, en dat dit specifieke deskundigheid vraagt.

Zonder terug te vallen op een expliciet doelgroepenbeleid, of primair aparte activiteiten voor bewoners met een LVB, is voor succesvolle participatie een doelgroepsensitieve aanpak nodig. We kiezen hier dus nadrukkelijk voor de term doelgroepsensitief en niet doelgroepspecifiek. Deze term drukt naar ons idee beter de subtiele praktijk uit die we aangetroffen hebben, een praktijk die begrepen kan worden in het licht van het kerndilemma en de ambivalenties die we zichtbaar gemaakt en beschreven hebben. Zoals een van de geïnterviewde professionals het mooi onder woorden bracht:

Want ik denk dat je ook groepjes hebt waarbij je makkelijk kan zeggen van nou, doe je ding, en iedereen is welkom, en het komt wel goed. Maar dat het wel op een bepaalde manier LVB-proof is zeg maar, zonder dat dat misschien heel specifiek dat label heeft. ... Wij nodigen mensen heel proactief uit, en checken van hé, kom je nog? (professional, organisatie in de sociale basis gericht op de doelgroep)

We hebben eerder gezien dat het een uitdaging is om ervoor te zorgen dat personen met een LVB 'aanhaken' in de sociale basis en ook 'aangehaakt' blijven. Er hoeft maar iets te gebeuren, zo zagen we, een enkele slechte ervaring, en iemand kan besluiten om niet meer deel te nemen. Zowel voor de eerste ontvangst, de eerste ervaring, als voor het duurzaam aangehaakt blijven is het cruciaal dat professionals en vrijwilligers doelgroepsensitief handelen, en dat een activiteit doelgroepsensitief is. In dat verband is het belang van specifieke deskundigheid, waarnaar veel respondenten wijzen, goed te begrijpen. Doelgroepspecifieke kennis is nodig om doelgroepsensitief te kunnen handelen.

6.3 Doelgroepsensitief en het belang van professioneel kapitaal

Wanneer is een setting in de sociale basis nu doelgroepsensitief ten aanzien van mensen met een LVB? Aan welke voorwaarden moet daarvoor worden voldaan? Aanwijzingen daarvoor zijn grotendeels geschetst in de voorliggende hoofdstukken.

Wat daaruit vooral naar voren komt, is het belang van de personen die plekken 'bemannen'. De professionals en vrijwilligers die de menselijke invulling zijn van plekken in de sociale basis hebben een doorslaggevende rol in het succesvol laten participeren van bewoners met een (vermoedde) LVB. In Hoofdstuk 2 zagen we bovendien dat (idealiter) verschillende niveaus en vormen van deskundigheid worden ingezet bij het realiseren van een LVB-sensitieve omgeving. We benoemen nog eens enkele voorbeelden van de specifieke inzet die nodig is. Zo is het van belang dat iemand zorgvuldig wordt toegeleid naar een plek en niet 'koud' wordt doorverwezen. Anders bestaat de kans dat men letterlijk de weg niet vindt, of dat een negatieve eerste ervaring maakt dat men afhaakt. Wat helpt is als een vertrouwd iemand meegaat (in elk geval de eerste paar keer), en daarna proactief de bewoner blijft betrekken om hem of haar erbij te houden. Het inzetten van de vertrouwensband, doorvragen en extra motiveren zijn daarbij belangrijk.

Eenmaal op de plek of bij een activiteit aangekomen is de juiste bejegening van belang. Dat vergt bepaalde vaardigheden van professionals en vrijwilligers in de sociale basis, die te maken hebben met het creëren van een gezellige sfeer, empathisch vermogen en kunnen luisteren. Zij moeten beschikken over een fijngevoelige antenne om de gedragskenmerken van deelnemers te kunnen begrijpen en daarmee om te gaan. Dit vraagt zowel generieke als specifieke deskundigheid bij professionals en vrijwilligers in de sociale basis. Daarin zet beleid sterk in op het eerste door het includeren van speciale doelgroepen in het generieke aanbod, maar het beeld dat wij kregen van de praktijk achter de schermen is dat juist de combinatie met specifieke deskundigheid doorslaggevend is.

Ook als het gaat om participatie in groepen, is specifieke inzet nodig, zo werd in Hoofdstuk 2 duidelijk. Het begeleiden van de dynamiek in groepen met bewoners met verschillende achtergronden vergt specifieke deskundigheid. Dat soort groepsprocessen zijn vaak zo complex dat een flinke professionele inzet nodig is, om ervoor te zorgen dat de groep goed 'loopt'. Het werken aan participatie van deze doelgroep veronderstelt anders gezegd de beschikbaarheid van, we benoemden het eerder in dit slothoofdstuk, professioneel kapitaal (Verharen et al., 2020). Dat kapitaal varieert: professionals kunnen meer generieke of juist meer specifieke deskundigheid bezitten. Ook vrijwilligers kunnen een zekere mate van professioneel kapitaal ontwikkelen of reeds bezitten. Uit dit onderzoek blijkt sterk het belang van een subtiele mix van vormen van specifieke en generieke deskundigheid en een soepel samenspel tussen diegenen die over deze typen deskundigheid beschikken.

6.4 Spanningen: schaarste en streven naar onzichtbaarheid

We stellen vast dat participatie in de sociale basis van bewoners bij wie een LVB wordt vermoed voor veel betrokkenen een wenselijk ideaal is, maar dat daarvoor wel een specifieke inzet en een bepaalde mate van professioneel kapitaal nodig is. Die inzet komt van zowel professionals als vrijwilligers op verschillende plekken in de sociale basis en van professionals die in verbinding staan met de sociale basis. Dat klinkt eenvoudig, maar dat is het zeker niet. Om twee redenen is het realiseren van die inzet complex.

In de eerste plaats vanwege schaarste. Zowel de meer generieke professionals – welzijnswerkers in laagdrempelige voorzieningen- als de meer specialistische professionals worstelen met een gebrek aan tijd om die inzet te leveren, zoals bleek in Hoofdstuk 3. Generieke welzijnswerkers beschrijven dat ze het begeleiden van een groep geen tijd hebben om zelf een groep te begeleiden, maar dat aan vrijwilligers moeten overlaten. Ze hebben alleen tijd om af en toe een oogje in het zeil te houden – te weinig om langdurige vertrouwensrelaties op te bouwen of om moeizame groepsprocessen om te buigen. Te weinig om te investeren in duurzaam 1-op-1 contact. Specialistische professionals schetsen dat ze te weinig tijd hebben om zich veelvuldig op de werkvloer in het buurthuis te begeven, (meermaals) mee te gaan met bewoners die dat nodig hebben, of om zelf groepen te begeleiden als de samenstelling van de groep daarom vraagt.

De verandering van de verzorgingsstaat, waarbij ondersteuning in de eerste plaats bij burgers onderling gevonden moet worden, is ook hier zichtbaar. De verplaatsing van taken en verantwoordelijkheden van professionals naar vrijwilligers doet ook een beroep op de aanwezigheid van professioneel kapitaal bij de laatste groep. Betrokkenen schetsen een grote afhankelijkheid van vrijwilligers om ontmoeting en lichte ondersteuning te organiseren, terwijl de complexiteit en de noden van de doelgroep soms professioneel kapitaal vereisen. Zowel bij professionals als vrijwilligers kan hierover ongemak ontstaan. Vrijwilligers kunnen zich ongemakkelijk voelen bij taken die hun rol en deskundigheid te boven gaan. Professionals hebben hun handen vol aan het trainen en begeleiden van vrijwilligers. Bovendien zijn ook vrijwilligers steeds schaarser in de sociale basis. Met name de zogenaamde 'sterke' vrijwilliger, die de kwaliteiten bezit om doelgroepsensitief te handelen, is steeds lastiger te vinden en te binden aan activiteiten in de sociale basis.

De tweede reden waarom de inzet die nodig is om te komen tot een LVB-sensitieve omgeving complex is, is het eerdergenoemde streven om de inzet van professioneel kapitaal zo onopgemerkt mogelijk te laten zijn. De stille regie die professionals vaak op de achtergrond houden maakt dat hun specifieke inzet weliswaar essentieel, maar niet meteen zichtbaar is.

De situatie is goed te verduidelijken door een onderscheid te maken tussen 'voor de schermen' en 'achter de schermen'. Om 'voor de schermen' een soepele deelname van bewoners met een LVB in de sociale basis te waarborgen zijn zoals gezegd achter de schermen bepaalde inspanningen nodig. Betrokken professionals die deze inspanningen leveren houden deze zelf bewust onzichtbaar. Daar hebben ze, zoals we hebben laten zien, goede redenen voor. Dit is bovendien niet uniek voor het werken met personen met een LVB. Ook in andere contexten zien we dat sociaal professionals in de eerste plaats bezig zijn met het faciliteren van participatie van bewoners en daarbij zelf een bescheiden rol kiezen, maar tegelijkertijd een– zo blijkt– onmisbare regie voeren die professioneel kapitaal vergt (Spierts, 2014; Verharen et al, 2020). Ze dragen zorg voor het creëren van een context voor participatie, het ensceneren van het decor waarbinnen concreet gewerkt wordt aan idealen als 'meedoen' of 'sociale inclusie'.

Hoewel er uit principieel oogpunt veel voor te zeggen is, kleven er ook nadelen aan deze 'achter de schermen' inzet van professioneel kapitaal. Doordat professionals op een dergelijk subtiele manier bezig zijn met het in goede banen leiden van participatie van de doelgroep, bestaat het risico dat hun inspanningen en kapitaal onderschat of niet voldoende erkend worden. Voor de schermen lijkt het ogenschijnlijk eenvoudig om het beleidsideaal te realiseren, maar achter de schermen wordt onder hoge werkdruk en schaarste voortdurend kunst- en vliegwerk verricht om dit mogelijk te maken. Erkenning dat hiervoor eigenlijk meer tijd en mankracht nodig is, kan zo uitblijven, terwijl ook het belang van professioneel kapitaal, in het bijzonder specifieke deskundigheid, onvoldoende gezien wordt. Ook krijgen we signalen

dat er relatief weinig communicatie plaatsvindt tussen verschillende spelers in de sociale basis over de doelgroep. Het risico is dat de uitwisseling van informatie en met name de inbreng van specifieke kennis daardoor uitblijft, omdat niet duidelijk wordt waar precies behoefte aan is. Uiteindelijk is het risico van te weinig expliciete, zichtbare inzet en bespreekbaarheid dat bepaalde noden van de doelgroep onvoldoende zichtbaar zijn en daarmee niet geadresseerd worden.

6.5 Slim samenspel in de sociale basis bevorderen

Voor bewoners met een LVB is het niet altijd even gemakkelijk om mee te doen in de samenleving, zo blijkt uit verschillende onderzoeken (o.a. Eggink et al., 2020). In de inleiding van dit rapport schetsten we al kort een aantal uitdagingen waarvoor bewoners met een LVB zich gesteld zien, waaronder werk, opleiding en de worstelingen om zich thuis voelen in hun wijk. Het is niet vanzelfsprekend dat zij gemakkelijk 'aanhaken' in de sociale basis.

Bewoners met een LVB-achtergrond kunnen wel rekenen op ondersteuning en hulp vanuit de overheid. In ons onderzoek constateren we daarin een fundamenteel dilemma dat we in Hoofdstuk 1 beschreven hebben, namelijk tussen het benoemen van een LVB of niet. Voor professionals en vrijwilligers betekent dit dat zij soms op eieren lopen, precies omdat ze zich bewust zijn van het dilemma. Dat dilemma zet zich bovendien door in het tweede onderwerp dat we verder uitgediept hebben in Hoofdstuk 2: de vraag welke vormen van deskundigheid nodig zijn in de ondersteuning aan bewoners met een LVB. Daarin wordt duidelijk hoezeer de aanwezigheid van professioneel kapitaal van belang is voor participatie van de doelgroep, zeker ook specifieke deskundigheid als onderdeel van dat kapitaal. In Hoofdstuk 3 belichtten we de worstelingen van verschillende spelers met de beschikbaarheid daarvan. Betrokken professionals zeggen te weinig tijd te hebben om de extra inzet die nodig is voor de doelgroep te kunnen bieden, dat het in de sociale basis ontbreekt aan specifieke deskundigheid en dat er een tekort is aan sterke vrijwilligers.

Wat zijn nu oplossingsrichtingen voor de overheid, die in haar ondersteuning een stigmatiserende werking van een label wil vermijden, zonder de specifieke ondersteuningsbehoefte van deze groep te negeren?

Een antwoord op deze vraag is allereerst de erkenning van het belang van de beschikbaarheid van professioneel kapitaal in de sociale basis, en het belang van specifieke deskundigheid als onderdeel daarvan. We hopen met dit rapport bij te dragen aan de discussie over de vraag hoe die erkenning concreet vormgegeven zou kunnen worden in de praktijk. In de tweede plaats kan de overheid sterker inzetten op een goed samenspel tussen betrokken spelers. Daar is winst te boeken, zo geven die spelers aan. Een slim samenspel tussen meer generalistische professionals, vrijwilligers en meer specialistische professionals gedijt als mensen elkaar kennen, korte lijnen met elkaar hebben en er sprake is van onderling vertrouwen. Ook dat geven respondenten aan. Vanuit het perspectief van die spelers betekent dit dat zij zich gesteund zien in beleid dat stimuleert en gericht is op continuïteit, het scheppen van voldoende tijd en dat samenwerking prioriteert boven concurrentie. Ook deze oplossingsrichting leent zich voor een dialoog tussen de betrokken partijen. Onze bevindingen sluiten hier duidelijk aan bij recente andere onderzoeken en publicaties die het belang benadrukken van professionele continuïteit voor een inclusieve en goed functionerende sociale basis (Britt et al., 2022; Engbersen et al., 2022; Hoijtink, 2022). Professionele continuïteit draagt niet alleen bij aan de kwaliteit van het samenspel tussen specialistische professionals, generalistische professionals en vrijwilligers onderling, maar uiteindelijk aan de participatie van een doelgroep voor wie het een hele opgave kan zijn om in een complexe samenleving überhaupt een stap over de drempel van een buurthuis te zetten.

7. Literatuur

- Allport, G. W. (1954). (1979). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley
- Bakker, H., Pickles, A., de Wit, J., Borghouts-van de Pas, I., & Peters, M. (2014). *Arbeidsparticipatie jongeren met lichte verstandelijke beperkingen: Aangrijpingspunten voor sociale innovatie op basis van literatuurscan en oriënterende interviews*. Rotterdam: Ecorys.
- Bos, G. F. (2018). *Antwoorden op andersheid: Over ontmoetingen tussen mensen met en zonder verstandelijke beperkingen in omgekeerde-integratiesettingen*. Uitgeverij De Graaff.
- Bouhadj-Vrij, P., & Kaal, H. L. (2020). *Licht Verstandelijke Beperking en strafrecht: de strafrechtadvocaat: Een handreiking voor de advocatuur voor het bijstaan van volwassenen met een LVB*.
- Bourke, B. (2014). Positionality: Reflecting on the research process. *The qualitative report*, 19(33), 1-9.
- Bredewold, F., Tonkens, E., & Trappenburg, M. (2013). Wederkerigheid tussen weerbare en kwetsbare burgers. In I. Verhoeven, L. Verplanken & T. Kampen (Reds.), *De affectieve burger: Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid*, pp. 11-23. Amsterdam: Van Genneep.
- Bredewold, F. (2014). *Lof der oppervlakkigheid: Contact tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking en buurtbewoners*. Amsterdam: Van Genneep.
- Bredewold, F., Duyvendak, J. W., Kampen, T., Tonkens, E., & Jansen Verplanke, L. (2018). *De verhuizing van de verzorgingsstaat. Hoe de overheid nabij komt*. Amsterdam: Van Genneep.
- Bredewold, F., Haarsma, A., Tonkens, E., & Jager, M. (2020). Convivial encounters: Conditions for the urban social inclusion of people with intellectual and psychiatric disabilities. *Urban Studies*, 57(10), 2047-2063.
- Bredewold, F., & Van der Weele, S. (2021). Schaduwen als kwalitatieve onderzoeksmethode in onderzoek naar en met mensen met een verstandelijke beperking: Voordelen en uitdagingen. *NTZ. Nederlands Tijdschrift voor Zwakzinnigenzorg*.

- Britt, A., Kwakernaak, M., De Meere, F., Reches, L., Schell, I., De Wit, N., Rensen, P., Engbersen, R., De Zwart, O., Voorwinden, M., & Kok, L. (2022). *Leren, sturen en verantwoorden in de sociale basis*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Brownlie, J., & Anderson, S. (2017). Thinking sociologically about kindness: Puncturing the blasé in the ordinary city. *Sociology*, 51(6), 1222-1238.
- Brummel, A. (2018). Beleid als belemmering voor sociale inclusie in de wijk: Proefschrift over sociale verbinding in de wijk. *Sociaal Bestek*, 80, 31-33.
- Butler, M., & Derrett, S. (2014). The walking interview: An ethnographic approach to understanding disability.
- Dekker, M. (2019). Het label 'LVB': weg ermee? *Kind & Adolescent Praktijk*, 18(4), 36-38.
- De Lange, M., van Wijk, E., & Huber, M. (2019). Een Veilige Haven als Springplank: Eindrapportage van een Onderzoek naar Buurtcirkels in Amsterdam. Hogeschool van Amsterdam.
- Didden, R. (2006). Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke beperking: een inleiding. In *In Perspectief*, pp. 3-20. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Driessen, M., & van de Beek, R. (2018). Anders kijken anders doen in Amsterdam. Ontwikkeling van een praktische werkwijze voor het sociale domein (Wmo). *Tijdschrift voor Management en Organisatie*, 73-86.
- Eggink, E., Woittiez, I., & Klerk, M. D. (2020). *Maatwerk in meedoen. Een vergelijking van zelfredzaamheid, hulpbronnen en kwaliteit van leven tussen mensen met en zonder een verstandelijke beperking*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Elberse, A., & Hoijtink, M. (2015). De "ander" als steun en spanningsbron: De precare praktijk van lichte steun aan mensen met een psychiatrische achtergrond vanuit een welzijnsvoorziening. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 24(3).
- Engbersen, R., Jansen, T., & Janssens, R. (2022). *Het geheim van de lange relatie. Continuïteit als voorwaarde voor een effectief sociaal domein*. Utrecht: Movisie.
- Gemeente Amsterdam (2019). Samen vooruit: Op weg naar een stevige sociale basis in Amsterdam. Stedelijk kader 2020-2023.
- Gemeente Amsterdam (2020). Bestuursrapportage Maatschappelijke Ondersteuning Amsterdam.
- Gemeente Amsterdam (2021a). Amsterdam werkt aan toegankelijkheid: Iedereen doet mee! Voortgangsrapportage toegankelijkheid 2021.
- Gemeente Amsterdam (2021b). Inclusie-agenda: 10 speerpunten. [Inclusie-agenda: 10 speerpunten - Gemeente Amsterdam](#)
- Hoijtink, M. (2022). Stil verzet: Over de uitstroom van sociaal werkers. *Vakblad Sociaal Werk*, 23(4), 6-10.
- Jennissen, R., Engbersen, G., Bokhorst, M., & Bovens, M. (2018). *De nieuwe verscheidenheid: Toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland*. (No. 38). Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).
- Kampen, T., Verhoeven, I., & Verplanke, L. (2013). *De affectieve burger: Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid*. Amsterdam: Van Gennep.
- Karbouniaris, S., & van Gijzel, S. (2016). *Verbreding Wijk en Participatie naar ouderen en mensen met een licht verstandelijke beperking*. WMO Werkplaats Utrecht, Hogeschool Utrecht.

- Koops, H., & Kwekkeboom, M. H. (2005). *Vermaatschappelijking in de zorg: Ervaringen en verwachtingen van aanbieders en gebruikers in vijf gemeenten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kremer, M. (2022). *'Ik wil ook gewoon een normaal leven': Jonge mensen met een licht verstandelijke beperking in de superdiverse stad, uitdagingen voor de hulpverlening. Vier portretten, vijf lessen*. Universiteit van Amsterdam.
- Kruihof, M., van Dam, R., & van Geuns, R. (2018). Mensen met een licht verstandelijke beperking en schuldenproblematiek. *Sociaal Bestek*, 80(6), 52-53.
- Moonen, X. M. H. (2017). Het (h)erkennen en waarderen van kinderen en jongvolwassenen met licht verstandelijke beperkingen en gedragsproblemen. *NTZ*, 43.
- Moonen, X. (2019) Gelijke kansen voor mensen met een licht verstandelijke beperking in Amsterdam. In H. van de Werfhorst & E. van Hest (Reds.), *Gelijke kansen in de stad*, pp. 192-206. Amsterdam University Press.
- Moonen, X. (2020). Onderzoek naar adaptief functioneren van mensen met LVB. *Kind & Adolescent Praktijk*, 19(1), 35-37.
- Movisie (2018). De sociale Basis: terug van weggeweest. Startnotitie.
- Neville, L., & Sanders-McDonagh, E. (2020). Walk This Way: The Impact of Mobile and Sensory Methods on Research with Sex Workers and Street Populations. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*.
- Nota Gehandicaptenbeleid, Tweede Kamer, vergaderjaar 2019–2020, 24 170, nr. 198
- Overmars-Marx, T., Thomése, F., & Meininger, H. (2019). Neighbourhood social inclusion from the perspective of people with intellectual disabilities: Relevant themes identified with the use of photovoice. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 32(1), 82-93.
- Pelleboer-Gunnink, H. A. (2020). *What's in a label? Public stigma toward people with intellectual disabilities*. Tilburg University.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Reulings, P. (2018). Hoe toegankelijk is het sociaal domein voor mensen met een licht verstandelijke beperking? *Sociaal Bestek*, 80(5), 18-19.
- Schrijver, E., Van Eden, D., Damhuis, E., & Hofman, E. (2022). *Meedoen met een licht verstandelijke beperking: Literatuurverkenning over vrijetijdsbesteding door mensen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Movisie.
- Spierts, M. J. S. (2014). *Stille krachten van de verzorgingsstaat: De precaire professionalisering van de sociaal-culturele beroepen* (Doctoral dissertation, Marcel Spierts Onderzoek & Ontwikkeling).
- Stremmelaar, B. & Bunte-Van Schilt, E. (2020). Opvoeden op licht verstandelijk beperkt niveau. *Ouders Centraal, juni 2020*
- Sudmann, T. T., & Breivik, J. K. (2018). Special issue on community work and going global in Scandinavian Welfare States. *Community Development Journal*, 53(3), 407-423.
- Ter Avest, D. (2016). Betekenisvolle ontmoetingsplekken zijn belangrijker dan ooit. *Sociaal Bestek*, 78(1), 25-28.
- Tonkens, E., Verplanke, L., Van Bochove, M. & Duyvendak, J. W. (2014). We kunnen niet te veel aan vrijwilligers overlaten. *Sociale Vraagstukken*.
- Van IJzendoorn, K. (2019). *Het Huis van de Wijk. Ontwikkelingen van 2012 tot heden en een blik naar de toekomst*. Vondel en Nassau (niet gepubliceerd).

- Van Zal, S. D., & Kwekkeboom, M. H. (2013). *Welzijn 'designed for all'. Toegankelijk welzijn voor mensen met beperkingen*. Hogeschool van Amsterdam.
- Van Zal, S., Van Schravendijk, M., Willems, A., & Kwekkeboom, R. (2022). *Een steuntje in de buurt: Werkzame elementen van buurtgerichte interventies voor inclusie van mensen met beperkingen*. Hogeschool van Amsterdam.
- Veldboer, L. (2022). We moeten het hebben over schaarste. *Vakblad Sociaal Werk*, 23(4), 21-23.
- Verharen, L., Brandt, S., & Schilder, L. (2020) Sociaal werk en de inzet van professioneel kapitaal. In: M. van Pelt, R. Roose, M. Hoijtink, M. Spierts, & L. Verharen (Reds.), *Professionalisering van sociaal werk. Theorie, praktijk en debat*, pp. 37-54. Houten: Couthino.
- Verplanke, L., & Duyvendak, J. W. (2010). *Onder de mensen. Over het zelfstandig wonen van psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking*. Amsterdam: Nicis Institute.
- Wekker, F. (2017) *Samen-redzaam? Een onderzoek naar informele burenen-netwerken van kwetsbare bewoners*. Ben Sajet centrum, Amsterdam.
- Wekker, F. (2021). 'Ze moeten leren omgaan met diversiteit'. *Vakblad Sociaal Werk*, 22(3), 29-32.
- Welschen, S., & Veldboer, L. (2019). Sociaal werk in stadswijken waar problemen zich opstapelen. *Beleid en Maatschappij*, 46(3), 348-365.
- Welschen, S., Lucas, P., Von Meyenfeldt, L., Hoijtink, M., Rijnders, J., & Veldboer, L. (2020). *Toegankelijkheid in divers perspectief. Bewoners, verbinders en professionals over de sociale basis in een ontwikkelbuurt. Eindrapportage onderzoek toegankelijkheid basisvoorzieningen Geuzenveld*. Amsterdam: Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en omgeving.
- Welschen, S., Lucas, P., Hoijtink, M. (2021). *Sociaal schaduwwerk in een wijk in Amsterdam Zuidoost: Een onderzoek naar 'informele sociaal werkpraktijken' in Holendrecht*. Hogeschool van Amsterdam/ Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en omgeving.
- Wieland, J., Van Hout, T. P., Van Els, B., & Bogers, J. P. A. M. (2020). Onderkennen van zwakbegaafdheid of een lichte verstandelijke beperking bij aangemelde patiënten op een algemene psychiatrische polikliniek. *Tijdschr Psychiatr*, 62(10), 860-7.
- Woittiez, I., Eggink, E., & Ras, M. (2019). *Achtergrond document bij 'Het aantal mensen met een licht verstandelijke beperking: een schatting'. Verantwoording*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Werkplaatsen
Sociaal Domein

Werkplaatsen Sociaal Domein 2023

www.werkplaatsensociaaldomein.nl